

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»

**Τίτλος εργασίας: Παραφροσύνη και έγκλημα κατά τον
19^ο αιώνα**

Μπέκου Μαρία

ΑΜ: 3213Μ011

Τριμελής επιτροπή

Βασιλική Βλάχου, Επίκουρη καθηγήτρια

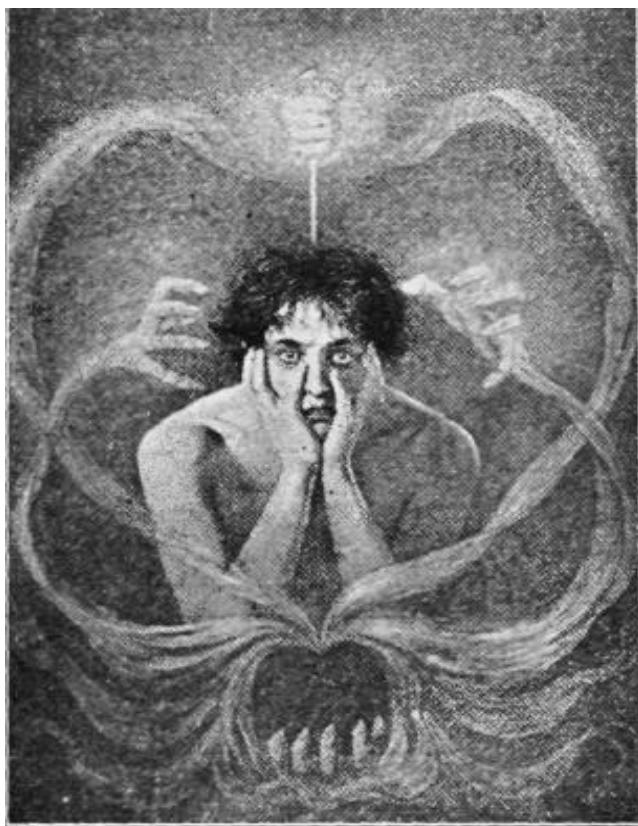
Ιάκωβος Φαρσεδάκης, Ομότιμος καθηγητής

Αντώνης Μαγγανάς, Ομότιμος καθηγητής

Αθήνα, 2016

Για αυτούς τους πολλούς ή λίγους που θεωρούν την αγάπη ως μονόδρομο λύτρωσης και πραγματικής ευτυχίας.

Στον θείο μου Γιώργο που παλεύει και στην θεία μου Ράνια που συμπορεύεται και παλεύει μαζί του. Στη ζωή όλων μας.

«Ο άνθρωπος είναι εκείνο το τρελό ον, του οποίου η τρέλα ανακάλυψε τη λογική»

Κορνήλιος Καστοριάδης

Περιεχόμενα	
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι.....	10
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ - ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ	10
1.1. Ορισμός της παραφροσύνης.....	10
1.2 Η έννοια του εγκλήματος. Νομικός και πραγματικός ορισμός του εγκλήματος.....	17
1.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	22
Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ 19 ^Ο ΑΙΩΝΑ. ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ 19 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ.....	22
2.1 Οι πρόδρομοι.....	22
2.1.1 Συνοπτική επισκόπηση Σχολών/Ρευμάτων σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο από την αρχαιότητα έως τον 18ο Αιώνα.....	22
2.1.2 18ος αιώνας: Η Συμβολή της Κλασσικής Σχολής με Beccaria-Bentham, της Φρενολογίας με Gall και της Φυσιогνωμικής με Lavater	25
2.2 Τα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά του 19 ^{ου} αιώνα	28
2.2.1 Το πέρας στον 19ο αιώνα: Ιδεολογικά και κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά.....	28
2.2.2 Προς την επιστημονική γένεση του όρου της παραφροσύνης.....	31
2.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	36
Η ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗ ΩΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19 ^Ο ΑΙΩΝΑ.....	36
3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ ΩΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ (ΠΡΩΤΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ/ΕΡΕΥΝΕΣ)	37
3.1.1 Η ηθική παραφροσύνη ως πνευματική διαστροφή στον υπότροπο εγκληματία	37
3.1.2 Benjamin Rush(1786) - Προάγγελος φρενολογίας.....	37
3.1.3 Philippe Pinel (1745-1826) - "μανία χωρίς παραλήρημα" και ηθική θεραπεία.....	40
3.1.4 James Cowles Prichard (1786 – 1846) - Η ηθική παραφροσύνη ως είδος ψυχικής διαταραχής	44
3.2 Η παραφροσύνη ως παράμετρος στην ποινική μεταχείριση του εγκληματία	47
3.2.1 Isaac Ray (1807-1881)- Η συνεισφορά της Ιατρικής στο Δίκαιο.....	48
3.2.2 Maudsley – Κριτική στο δικαϊκό σύστημα της εποχής.....	50
3.2.3 Daniel Hack Tuke (1827 – 1895) - θεραπευτικό μοντέλο για τους ηθικά παράφρονες.....	52

3.2.4 Jean-Etienne Dominique Esquirol (1772 – 1840) - η πνευματική μειονεξία διαφέρει από την ψυχική ασθένεια	53
3.3 Η παραφροσύνη ως κληρονομική προδιάθεση στη βάση του εκφυλισμού	54
3.3.1 Η έρευνα του J.Bruce Thomson (1810-1873) - Η ηθική μειονεξία ως πρόδρομος της ηθικής παραφροσύνης	54
3.3.2 Η συμβολή του Benedict - August Morel (1809-1873) - κληρονομική προδιάθεση στην παραφροσύνη-στενή σχέση εκφυλισμού και εγκληματικότητας	55
3.3.3 Η προσέγγιση του Despine - ανάγκη εμβάθυνσης στην ψυχολογική κατάσταση του εγκληματία	56
3.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV	59
ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ – ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΑΡΑΦΡΟΝΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΩΝ	59
4.1 Θετική Σχολή και παραφροσύνη ως αίτιο εγκληματικής συμπεριφοράς	60
4.1.1 Cesare Lombroso (1835-1909)	60
4.1.2 Enrico Ferri (1856-1929)	63
4.1.3 Raffaele Garofalo (1852-1934)	65
4.2 Οι θεωρίες της Θετικής Σχολής για την παραφροσύνη στην αντιμετώπιση των εγκληματιών	66
4.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου	71
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V	72
ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	72
5.1 Η συμβολή της ψυχολογίας και η εμφάνιση της ψυχανάλυσης	74
5.2 Foucault :Άσυλα στα δεσμά της κανονικότητας- Αντιψυχιατρικές απόψεις με το βλέμμα στο μέλλον	79
5.2.1 Foucault :Άσυλα στα δεσμά της κανονικότητας	79
5.2.2 Αντιψυχιατρικές απόψεις- Με το βλέμμα στο μέλλον	84
5.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου	88
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	94

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κάθε είδος ψυχικής ανωμαλίας δύναται να συμβάλει ποικιλοτρόπως στη λήψη εγκληματικής απόφασης επηρεάζοντας την νοητική, τη συναισθηματική και κυρίως τη βουλητική σφαίρα του ψυχικού κόσμου του πάσχοντος. Τον 19ο αιώνα, με την επικράτηση των θετικών επιστημών, παρατηρείται μια προσπάθεια επιστημονική να ερμηνευθούν όλα με βάση ακατάλυτους φυσικούς νόμους οι οποίοι γίνονται αντιληπτοί μέσω της εμπειρικής παρατήρησης, της ανάλυσης και της επαγωγής συμπερασμάτων. Στο κέντρο ξαφνικά βρίσκεται ο εγκληματίας και η διερεύνηση των παραγόντων που τον ώθησαν στο έγκλημα. Από τον 19ο αιώνα, η νοσολογική θεώρηση της τρέλας μεταθέτει την παραφροσύνη από ένα μεταφυσικό φαινόμενο σε ένα ιατρικό θέμα που χρήζει παρατήρησης και θεραπείας. Η εγκληματική συμπεριφορά αποσυνδέεται από τις καθιερωμένες έως τότε εκκλησιαστικές θεωρήσεις που την ταύτιζαν με την αμαρτία και έρχεται στο προσκήνιο η Ψυχιατρική Επιστήμη η οποία υποστηρίζει ότι το έγκλημα αποτελεί μια διανοητική ασθένεια και προσπαθώντας να την εξηγήσει, η Ψυχιατρική παρεμβαίνει στο Ποινικό Σύστημα διερευνώντας έννοιες όπως η ηθική παραφροσύνη και η ψυχολογική κατάσταση των εγκληματιών.

Λέξεις κλειδιά: Παραφροσύνη, έγκλημα, θετικισμός.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

« **furiosus satis ipso furore punitur** » (μετ.: ο παράφρων αρκετά τιμωρείται μέσω της παραφροσύνης)

Η κατανόηση της εγκληματικότητας προϋποθέτει την κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς . Το πρόβλημα της ερμηνείας του εγκλήματος είναι από τα πιο θεμελιώδη ζητήματα της εγκληματολογικής θεωρίας καθότι από την απάντηση εξαρτώνται τα μέτρα πρόληψης και καταστολής του εγκλήματος καθώς και η ποινική και σωφρονιστική αντιμετώπιση των εγκληματιών.

Κατά καιρούς η προσέγγιση της εγκληματικότητας αναζητήθηκε σε παραμέτρους κοινωνικές, βιολογικές, περιβαλλοντικές, ψυχολογικές και ψυχιατρικές. Ιδίως όταν διαπιστώθηκε ότι κάθε είδος ψυχικής ανωμαλίας δύναται να συμβάλει στη λήψη εγκληματικής απόφασης επηρεάζοντας την νοητική, συναισθηματική και βουλητική σφαίρα του ψυχικού κόσμου του **πάσχοντος**.

Σχόλιο [h1]: όχι , αλλά .

Τον 19^ο αιώνα οι μέθοδοι των θετικών επιστημών εφαρμόζονται στην εμπειρική παρατήρηση του εγκληματία. Στο επίκεντρο βρίσκεται η διερεύνηση των παραγόντων που τον οδήγησαν στο έγκλημα. Από τον Μεσαίωνα και την παντοδυναμία της Εκκλησίας όπου η τρέλα θεωρείται αμαρτία και η τιμωρία είναι ο θάνατος οδηγούμαστε στον 19^ο αιώνα όπου η νοσολογική θεώρηση της τρέλας μεταθέτει την παραφροσύνη από ένα μεταφυσικό φαινόμενο σε ένα ιατρικό θέμα που χρήζει παρατήρησης και επιδέχεται θεραπεία. Η Ψυχιατρική Επιστήμη υποστηρίζοντας ότι το έγκλημα αποτελεί μία διανοητική ασθένεια έρχεται στο προσκήνιο και παρεμβαίνει αποφασιστικά στο Ποινικό Σύστημα και επηρεάζει καθοριστικά τη σωφρονιστική αντιμετώπιση των ψυχικά νοσούντων.

Στην παρούσα εργασία θα αναφερθούμε στην ψυχιατρική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου κατά τον 19^ο αιώνα και πώς ο όρος της παραφροσύνης ως ψυχολογικής κατάστασης των εγκληματιών αποτέλεσε αιτιολογικό παράγοντα της εγκληματογένεσης.

Σχόλιο [h2]: ς

Σχόλιο [h3]: ς

Στο πρώτο κεφάλαιο αποσαφηνίζονται εννοιολογικά οι όροι παραφροσύνη και έγκλημα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται μία αποτύπωση του ιδεολογικού και κοινωνικοπολιτικού πλαισίου του 19^{ου} αιώνα όπου εμφανίζεται ο όρος της παραφροσύνης αφού το κεφάλαιο προλογίζει μία σύντομη επισκόπηση σε ρεύματα και θεωρίες έως και τον 18^ο αιώνα.

Στο τρίτο κεφάλαιο, την παρουσίαση του ιδεολογικού υπόβαθρου του 19^{ου} αιώνα ακολουθεί μία αναλυτική παρουσίαση των εκπροσώπων που ανέπτυξαν θεωρίες στο πλαίσιο της ψυχιατρικής προσέγγισης του εγκληματία και γίνεται αναφορά στην εμφάνιση και την εξέλιξη του όρου της παραφροσύνης ως ψυχιατρικού αιτιολογικού παράγοντα της εγκληματογένεσης. Φυσικά αναφορά γίνεται και στους εκπροσώπους της Ιταλικής Θετικής Σχολής που σηματοδοτούν τη γένεση της Επιστήμης της Εγκληματολογίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στις θεωρίες που διατύπωσε η Ιταλική Θετική Σχολή σχετικά με την παραφροσύνη για να αιτιολογηθεί η εγκληματική συμπεριφορά. Επίσης, αναφέρεται το πώς οι θεωρίες των εκπροσώπων της Ιταλικής Σχολής επηρέασαν την ποινική και σωφρονιστική αντιμετώπιση των νοσούντων εγκληματιών.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο του παρόντος πονήματος αναλύεται η συμβολή της ψυχολογίας και κατ' επέκταση της ψυχανάλυσης, άμα τη εμφανίσει της, στον τρόπο θέασης και ποινικο-σωφρονιστικής μεταχείρισης των ψυχικά νοσούντων εγκληματιών. Προκειμένου να εξασφαλισθεί μια σφαιρική παρουσίαση της σχέσης μεταξύ της ψυχικής

νόσου και της παραβατικότητας, στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας, επιχειρείται μία αναφορά στις αντιψυχιατρικές τοποθετήσεις του μεταμοντερνιστή φιλοσόφου και ψυχοπαθολόγου Μισέλ Πωλ Φουκώ (1926-1984). Προβληματισμοί τίθενται στο κατά πόσο οι σύγχρονες μορφές λογικής είναι όντως βαθύτατα ηθικολογικές, όπως ο Φουκώ ισχυριζόταν και αν ο τρελός είναι όντως μία κατασκευή που εξυπηρετεί το Σύστημα ως αδυναμία κανονικοποίησής του.

Στον συμπερασματικό επίλογο αναδεικνύεται το ερώτημα, αν το σύστημα αξιών είναι όντως μια κατασκευή και αν έχει κάποιος το δικαίωμα να κρίνει και να σωφρονίζει τον ηθικώς και ψυχικώς παράφρονα και να αξιολογεί το κατά πόσο αυτός αποτελεί μία κανονιστική παρέκκλιση του συστήματος.

Εφόσον το βιολογικό υπόβαθρο των ψυχικών νόσων και των συμπεριφορών που χαρακτηρίζουν το έγκλημα δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από το κοινωνικό γίνεσθαι μέσα στο οποίο εκδηλώνονται και αναπτύσσονται ίσως πρέπει να σχεδιαστούν νέοι διεπιστημονικοί τρόποι σωφρονιστικής μεταχείρισης των εν λόγω εγκληματιών με μέτρα που θα απευθύνονται εξατομικευμένα στον δράστη.

Σχόλιο [h4]: τίθεται ή αναδεικνύεται το ερώτημα καλύτερα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ - ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

1.1. Ορισμός της παραφροσύνης

Η έννοια της παραφροσύνης εντάσσεται στο πλαίσιο της ψυχιατρικής επιστήμης και εμφανίζεται ως όρος στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα ενώ συνιστά το πρώτο σώμα επιστημονικής μελέτης του εγκλήματος καθώς και την πρώτη θεωρία που συνέδεσε τη βιολογία του ανθρώπου με το έγκλημα. Πρόκειται για τον πρώτο στοχασμό πάνω στη σχέση βιολογίας και εγκλήματος. Ουσιαστικά η πρώτη επιστημονική σκέψη για το έγκλημα εντοπίζεται στην ψυχιατρική επιστήμη και με τον όρο της παραφροσύνης εκφράζεται μια απόπειρα αιτιολογικής προσέγγισης του εγκληματία.

Όσον αφορά στην εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου, σύμφωνα με το λεξικό της νέας Ελληνικής Γλώσσας του κου Γ. Μπαμπινιώτη στο αντίστοιχο λήμμα αναφέρονται τα παρακάτω :

Ως παραφροσύνη ορίζεται η απώλεια της διανοητικής ισορροπίας, η τρέλα.¹ Συνώνυμη έννοια της παραφροσύνης είναι η φρενοβλάβεια. Παραφροσύνη επίσης ονομάζεται η κατάσταση στην οποία συμβαίνουν πράγματα παράλογα, που δεν τα χωρά ο νους του ανθρώπου. Ως παράφρων,² χαρακτηρίζεται αυτός που έχει χάσει τη διανοητική του ισορροπία, τα λογικά του και το αντίθετο σε έννοια επίθετο είναι το σώφρων, εχέφρων. Ως φρενοβλαβής ορίζεται αυτός που πάσχει από παράνοια, από βλάβη των διανοητικών του λειτουργιών³.

Σύμφωνα με τον αντίστοιχο ορισμό στον διαδικτυακό ιστότοπο ⁴”Πύλη για την ελληνική γλώσσα” ως παραφροσύνη ορίζεται η ισχυρή διανοητική και ψυχική διαταραχή, η

¹ Λογοτεχνία: το γαρ πολύ του έρωτος γεννά –παραφροσύνη(τραγ.)

² ΕΤΥΜ. αρχ. < παρα- + -φρων < φρήν, φρενός (βλ.λ.)

³ Φρενολογία (η) (1846)(χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τις διανοητικές παθήσεις ΣΥΝ. Ψυχιατρική³.

⁴ www. Greek-language.gr

ασύνετη, αλόγιστη ενέργεια και η κατάσταση που προκύπτει από την απώλεια, από την έλλειψη λογικού ελέγχου, διανοητικής ή ψυχικής ισορροπίας ενώ το αντίστοιχο λήμμα στο Λεξικό Ψυχολογίας του Cambridge⁵ παρουσιάζει την παραφροσύνη ως τον νομικό όρο που υποδηλώνει ανικανότητα αντίληψης από τον δράστη του παράνομου μιας πράξης ή μαρτυρά την ανικανότητά του να μην ενεργήσει παράνομα σε περίπτωση που είναι σε θέση να αντιληφθεί τον παράνομο χαρακτήρα της πράξης. Η ερμηνεία διαφέρει από χώρα σε χώρα και αποτελεί προϊόν των δικαστικών απόψεων περί ευθύνης. Ένας ακόμα ορισμός της παραφροσύνης⁶ περιγράφει την κατάσταση ατόμων που θεωρούνται διαταραγμένα και ανίκανα να λειτουργήσουν με επάρκεια στην καθημερινή τους ζωή.

Τα άτομα που νοσούν ψυχικά σύμφωνα με τον επίσημο ψυχιατρικό διαγνωστικό κώδικα πάσχουν από «Διαταραχή»⁷. Αυτή η ψυχική διαταραχή, ως ψυχική ασθένεια μπορεί να αποτελεί ένα μοτίβο σκέψης ή συμπεριφοράς, ή μια ανωμαλία η οποία προκαλεί πόνο ή και ανικανότητα, και η οποία δεν είναι αναπτυξιακά ή κοινωνικά καθορισμένη.

Η ψυχική ασθένεια⁸ καθορίζεται γενικά από ένα συνδυασμό του πώς ένα άτομο αισθάνεται, ενεργεί, σκέπτεται ή αντιλαμβάνεται. Είναι δυνατόν να σχετίζεται με συγκεκριμένες περιοχές ή λειτουργίες του εγκεφάλου ή και του υπόλοιπου νευρικού συστήματος, συχνά σε ένα κοινωνικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, σήμερα, η έννοια της ηθικής παραφροσύνης είναι γνωστή ως ψυχοπάθεια⁹.

“Η ψυχοπάθεια είναι μία εκ των πιο επιστημονικά «προκλητικών» ψυχολογικών δυσλειτουργιών που συμπεριλαμβάνονται σε επιστημονικές έρευνες, βιβλιογραφίες και κλινικές αναλύσεις δύο σχεδόν αιώνων στην ψυχολογία. Ο πιο συνήθης όρος, όμως, που

⁵ Λεξικό Ψυχολογίας του Cambridge, Επιστημονική Επιμέλεια David Matsumoto, San Francisco State University, Αθήνα, 2015.

⁶ Χουντουμάδη Αναστασία - Πατεράκη Λένα, Λεξικό Ψυχολογίας, Επιμέλεια Έκδοσης Χρύσα Ξενάκη, Εκδόσεις Τόπος.

⁷ American Psychiatric Association, (1994). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.). Washington, DC: Author.

⁸ Από το αντίστοιχο λήμμα στον διαδικτυακό ιστότοπο της Βικιπαίδειας

⁹ Rafter N., «The Unrepentant Horse-Slasher: Moral Insanity and the Origins of Criminological Thought», *Criminology*, vol. 42, 4/2004, σ. 981.

χρησιμοποιείται πλέον για την ψυχοπάθεια είναι η Δυσλειτουργία Αντικοινωνικής Προσωπικότητας¹⁰.

Το βασικότερο χαρακτηριστικό σύμπτωμα της Δυσλειτουργίας Αντικοινωνικής Προσωπικότητας (ψυχοπαθούς προσωπικότητας)¹¹ είναι η έλλειψη ενοχής, ικανότητας αίσθησης ενοχής και μηδαμινής ή/και ανύπαρκτης φυσιολογικής ψυχολογικής έντασης και αντίδρασης στην καθημερινή ζωή. Επί παραδείγματι, εάν ένα άτομο που είναι ψυχοπαθής διαπράξει ένα έγκλημα, ή συμπεριφερθεί με ένα είδος αντικοινωνικής συμπεριφοράς - που επηρεάζει άλλους αρνητικά - το άτομο αυτό δε δείχνει οποιουδήποτε είδους ενοχή, ψυχολογική ένταση ή μετάνοια για την πράξη του.

Επιπλέον, λόγω του ότι σε ένα δυσλειτουργικό άτομο τέτοιας φύσης δε διαφαίνεται η δυνατότητα του ψυχολογικού αυτοελέγχου, έτσι ώστε να συγκρατεί τις όποιες αντικοινωνικές ορμές του, ένα τέτοιο άτομο λειτουργεί και φαίνεται ως «χαλαρό», ήρεμο, αυθόρμητο και χαρακτηρίζεται από ένα είδος κακίας στη σκέψη, αντίληψη και διάθεση έναντι των άλλων και γενικά της ζωής.

Το δεύτερο βασικότερο σύμπτωμα της ψυχοπαθούς προσωπικότητας είναι ένα είδος ανεξέλεγκτου πόθου περί έντονης ανάγκης ηδονιστικής ικανοποίησης¹². Αυτή η ανεξέλεγκτη ψυχολογική ορμή ωθεί τα άτομα στο να αποκτούν εκείνο που επιθυμούν, έτσι ώστε να ικανοποιούνται χωρίς αίσθηση ενοχής απέναντι σε άτομα που θα χρησιμοποιήσουν ως μέσο για να αποκτήσουν αυτά που θέλουν. Αυτό το χαρακτηριστικό της δυσλειτουργικής συμπεριφοράς τους, συνήθως οδηγεί τα άτομα αυτά στο να βλάψουν άλλους συμπολίτες τους. Το τρίτο - μεταξύ άλλων - από τα πιο βασικά συμπτώματα- συμπεριλαμβάνει την επιπολαιότητα έκφρασης περί αισθημάτων με έλλειψη ικανότητας αισθηματικής

¹⁰ Antisocial Personality Disorder ή APSD). Βάσει του επιστήμονα καθηγητού Κλινικής Ψυχολογίας D.S. Holmes (1994).

¹¹ Από τον διαδικτυακό ιστότοπο Ψυχολογικός Φάρος:
http://www.psixologikosfaros.gr/article_det.asp?artid=748

¹² Ο.π.

προσκόλλησης στα άτομα που είναι οι δέκτες αυτών των αισθημάτων. Αυτές οι προσωπικότητες ανθρώπων, συνήθως εκφράζονται με αισθήματα αγάπης έναντι «στόχων», αλλά η συμπεριφορά τους δείχνει ακριβώς το αντίθετο (π.χ. εκδικητική συμπεριφορά, μίσος, κτλ.). Επί παραδείγματι, ένα άτομο το οποίο παρουσιάζει αντικοινωνική προσωπικότητα, δύναται να έχει αναρίθμητες σεξουαλικές σχέσεις, αλλά αυτές οι σχέσεις έρχονται και παρέρχονται χωρίς οποιαδήποτε επίδραση στο άτομο αυτό με οποιονδήποτε τρόπο. Είναι απλά ένας τρόπος αυτοϊκανοποίησης. Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο στη συμπεριφορά των ατόμων αυτών είναι η επιμονή και εμμονή τους να αποκτήσουν κάτι που θέλουν πολύ. Αν αυτό που στοχεύουν δεν τους δοθεί είναι πιθανόν τα άτομα αυτά να μετατραπούν σε πραγματικό εφιάλτη για τους στόχους (π.χ. άλλο ή/και άλλα άτομα) που έχουν επιλέξει να χρησιμοποιήσουν ως μέσα απόκτησης όσων επιθυμούν.

Βάσει της προαναφερθείσας ερευνητικής πηγής, είναι χαρακτηριστικό το ότι αυτά τα άτομα συνήθως προκαλούν ζημιά (π.χ. ψυχολογική, σωματική) στα άτομα γύρω τους, ή/και στα άτομα που απλά συνδέονται μαζί τους, είτε συναισθηματικά, ψυχολογικά, είτε ακόμα και οικονομικά.

Ο συνήθης κανόνας είναι ότι αυτά τα άτομα δεν είναι σωματικώς βίαια, αλλά δυνητικά θα μπορούσαν να εκδηλώσουν βιαιότητα (π.χ. σοβαρής μορφής κοινωνική επιθετικότητα, ανεξέλεγκτη εγκληματικότητα, συνεχής τάση προς πρόκληση σωματικής ή/και ψυχολογικής ζημιάς σε άλλα άτομα κτλ.). Ιστορικά, ο όρος Δυσλειτουργία Αντικοινωνικής Προσωπικότητας (Antisocial Personality Disorder / APD ή APSD)¹³, έχει εξελιχθεί μέσα από τέσσερα κυρίως στάδια επιστημονικής εξέλιξης ορολογίας. Ο όρος αυτός προέκυψε αρχικά από το συμπέρασμα ότι υπήρχε ένα είδος δυσλειτουργίας στην συμπεριφορά ατόμων τα οποία συμπεριφέρονται παράλογα ή

¹³ Ο.π. http://www.psixologikosfaros.gr/article_det.asp?artid=748

ανάρμοστα, αλλά δεν είχαν οποιαδήποτε συμπτώματα άλλου είδους, ψυχολογικής ή/και ψυχιατρικής δυσλειτουργίας/πάθησης.

Αυτό το είδος παραφροσύνης αναφέρεται στη Λατινική γλώσσα ως *manie sans delire* (Pinel, 1806), δηλαδή παραφροσύνη άνευ παραληρήματος (lat: *delire* *eng: *delirium* *ελλ.: παραλήρημα). Επιπλέον, βάσει του Prichard (1835)¹⁴ η όλη κατάσταση αναφέρεται και ως ηθική παραφροσύνη λόγω της ανάρμοστης συμπεριφοράς που συμπεριελάμβανε στοιχεία συμπεριφοράς όπως τα ψέματα, οι απάτες, οι κλοπές κτλ.

Στην εξέλιξη του όρου ψυχοπάθεια έλαβε μέρος όταν είχε γίνει πλέον αποδεκτή η ακαδημαϊκή και επιστημονική εισήγηση ότι η συγκεκριμένη αυτή δυσλειτουργία οφειλόταν σε οργανική ελαττωματικότητα στα μέρη του βιολογικού οργανισμού του ανθρώπου που είχαν αλληλένδετη συσχέτιση με τη λειτουργία των μελών του μυαλού, αρμοδίων για τη φυσιολογική λειτουργία ηθικής συμπεριφοράς. Ο πρώτος δε επίσημος όρος, για τα άτομα αυτού του είδους της δυσλειτουργίας, ήταν απλά ψυχοπαθής¹⁵.

Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, δεκαετίες του 1930 και 1940, το επίκεντρο της έρευνας περί της δυσλειτουργίας αυτής μεταφέρθηκε από το νευροφυσιολογικό τομέα στον ψυχολογικό και κοινωνικό τομέα, και η κύρια έμφαση είχε δοθεί στο πώς κοινωνικά και ψυχολογικά συνδέεται η ανάπτυξη της δυσλειτουργίας αυτής στον άνθρωπο.

Βάσει αυτής της ιστορικής μεταφοράς της ερευνητικής έμφασης, υιοθετήθηκε ακόμα ένας όρος συνώνυμος του ψυχοπαθή, αυτός του κοινωνικοπαθή (Sociopath). Πρόσφατα, όμως, στην ιστορία της εξέλιξης των διαγνωστικών μεθόδων της ψυχολογίας, οι όροι ψυχοπαθής και κοινωνιοπαθής ή κοινωνικοπαθής, έχουν απαλειφθεί και αντί αυτών χρησιμοποιείται πλέον κλινικά ο όρος Δυσλειτουργία Αντικοινωνικής Προσωπικότητας¹⁶.

¹⁴ James Cowles Prichard (1837) *A Treatise on Insanity and Other Disorders Affecting the Mind*. Carey & Hart, Philadelphia

¹⁵ Millon T., et al., «*Psychopathy: Antisocial, Criminal, and Violent Behavior*», New York, London, The Guilford press, 1998, έκδοση 2003, σελ. 8.

¹⁶ http://www.psixologikosfaros.gr/article_det.asp?artid=748

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των ορισμών της έννοιας παραφροσύνη παρατίθεται ένας τελευταίος από το σύγγραμμα «La personnalite humaine – Son analyse» των Achille Delmas και Marcel Boll¹⁷ (η):” Διαταραχή της αρμονίας εις τας ψυχικάς λειτουργίας του εγκεφάλου του ανθρώπου, καθιστώσα δύσκολον την εν κοινωνία διαβίωσιν τούτου.

Σύμφωνα με την αντίστοιχη ψυχιατρική θεωρία υπάρχουν δύο μεγάλες κατηγορίες ψυχικών διαταραχών υπάρχουν: α) εκείνες οι οποίες οφείλονται στην καταστροφή ή στην αλλοίωση των εγκεφαλικών κυττάρων που είναι ορατή με μικροσκόπιο και έχει δημιουργηθεί από λοιμώξεις ή δηλητηριάσεις που έχει υποστεί το άτομο κατά την εμβρυϊκή ζωή ή μετά την γέννηση και μέχρι τον θάνατο, και β) εκείνες οι ψυχικές διαταραχές στις οποίες δεν εντοπίστηκε ιστολογική βλάβη άξια λόγου και δημιουργήθηκαν από κληρονομική αλλοίωση εγκεφαλικών κυττάρων.

Τα συμπτώματα της πρώτης κατηγορίας (ιδιωτεία, διανοητική σύγχυσις, προϊούσα γενική παράλυσις, άνοια) συνίστανται σε εξασθένηση ή κατάργηση των ανώτερων διανοητικών λειτουργιών(μνήμη, φαντασία, κρίσις), ενώ αυτές οι λειτουργίες παραμένουν, αρχικώς τουλάχιστον, ανέπαφες στη δεύτερη κατηγορία. Στην δεύτερη κατηγορία υπάγεται η κυκλοθυμία, η ηθική παραφροσύνη ή διεστραμμένη ψύχωσις, η μυθομανία, η παρανοϊκή ψύχωσις και η αγχώδης με συμπτώματα ψυχασθενείας. Οι ψυχώσεις της δεύτερης κατηγορίας συνδέονται στενά με έμφυτες τάσεις, με ένστικτα και με την αισθηματικότητα, δικαιώνοντας περίτρανα την κρατούσα αντίληψη ότι τα πάθη οδηγούν προς την παραφροσύνην περισσότερο, παρά στη διάνοησι.

¹⁷ Achille Delmas και Marcel Boll «La personnalite humaine – Son analyse” , 1922 και Δ.Κουρέτα”Αι ψυχώσεις εις την λογοτεχνίαν” (1930).

Ο παράφρων γενικώς παρουσιάζεται ως άνθρωπος με αλλοιωμένη φυσιολογία, πότε αγριωπή και καχύποπτη, πότε τεθλιμμένη ή αποχαυνωμένη. Χειρονομεί υπέρμετρα, άλλοτε φωνασκεί, άλλοτε σιωπά, άλλοτε υποπεύεται ότι τον καταδιώκουσι και τον επιβουλεύονται¹⁸».

Ολοκληρώνοντας την εννοιολογική προσέγγιση και αποσαφήνιση του όρου της παραφροσύνης οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι η παραφροσύνη, συχνά ταυτίζεται με την έννοια της σχιζοφρένειας¹⁹ και εμφανίζονται ως έννοιες ταυτόσημες. (ορθότερα *σχιζοφρενία*, -σύνθετη λέξη από τις αρχαίες ελληνικές λέξεις "σχίζειν" (=διαχωρισμός) και "φρένα" (=λογική, μυαλό).

Η σχιζοφρένεια αποτελεί νευροψυχιατρική νόσο που ανήκει στην ομάδα των ψυχώσεων που παρατηρείται κυρίως σε έφηβους και νεαρούς ενήλικες. Πρόκειται για μια ψυχική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από διαταραχές της αντίληψης της πραγματικότητας. Βέβαια έχει αποκλειστεί προηγουμένως οποιαδήποτε οργανική βλάβη του νευρικού συστήματος σε κάθε νέο ασθενή, πλην όμως όλες οι επιστημονικές εργασίες επί του αντικειμένου αφήνουν να εννοηθεί την ύπαρξη μιας λεπτής νευροφυσιολογικής δυσλειτουργίας μάλλον άγνωστης μέχρι σήμερα. Μάλιστα με τον όρο σχιζοφρένεια καλύπτεται ένα σύνολο νόσων με διαφορετικούς μηχανισμούς. Για παράδειγμα υφίστανται τέτοιες χρόνιες ψυχώσεις που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ειδικότερα ούτε ως σχιζοφρένεια αλλά και ούτε ως χρόνια παραληρήματα.

Συνήθως τα άτομα με σχιζοφρένεια έχουν ακουστικές ψευδαισθήσεις, λιγότερο συχνά οπτικές ψευδαισθήσεις, παρανοϊκές ιδέες και αποδιοργανωμένη ομιλία και σκέψη ("φυγή ιδεών"), γεγονός που τους δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην κοινωνική τους

¹⁸ Achille Delmas και Marcel Boll «*La personnalite humaine – Son analyse*», 1922 και Δ.Κουρέτα "Αι ψυχώσεις εις την λογοτεχνίαν" (1930).

¹⁹ <https://el.wikipedia.org>

αλληλεπίδραση. Τα συμπτώματα της σχιζοφρένειας συνήθως εμφανίζονται κατά τη νεαρή ηλικία και επηρεάζουν περίπου 0,4%-0,6% του πληθυσμού.

Ακόμα, τα άτομα που πάσχουν από αυτή τη διαταραχή εμφανίζουν έντονη εσωστρέφεια και γενική αποδιοργάνωση του Εγώ. Η έναρξη των συμπτωμάτων συμβαίνει συνήθως στη νεαρή ενήλικη ζωή, με επιπολασμό ζωής της τάξης του 0,3-0,7%. Η διάγνωση βασίζεται στην παρατηρούμενη αποκλίνουσα της φυσιολογικά αναμενόμενης συμπεριφορά και τις αναφερθείσες εμπειρίες του ασθενούς.

Τα αίτια της σχιζοφρένειας δεν έχουν εντοπιστεί πλήρως, αλλά είναι κυρίως βιολογικής, ψυχολογικής και κοινωνικής φύσεως. Η κυρίως έρευνα που διεξάγεται για την σχιζοφρένεια εστιάζεται κυρίως στους βιολογικούς/γενετικούς παράγοντες που φαίνεται πως παίζουν και τον πιο σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη αυτής της ψυχικής διαταραχής.

1.2 Η έννοια του εγκλήματος. Νομικός και πραγματικός ορισμός του εγκλήματος.

Ο Emile D. Durkheim (1858-1917), Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος καθώς και "Πατέρας του λειτουργισμού" υποστήριξε ότι το έγκλημα όχι μόνο είναι φυσιολογικό αλλά και λειτουργικό χαρακτηριστικό κάθε κοινωνίας²⁰.

Φυσιολογικό, γιατί καμία κοινωνία δεν υπάρχει χωρίς αυτό και λειτουργικό, γιατί μέσω αυτού ενδυναμώνονται οι κοινωνικοί θεσμοί, καλλιεργείται το έδαφος για κοινωνικές αλλαγές δημιουργώντας μια δίοδο άμεσης εκτόνωσης της κοινωνικής δυσaréσκειας. Σύμφωνα με τον Durkheim, το έγκλημα είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την κοινωνική ζωή. Το έγκλημα, που έχει την ίδια ηλικία με την ανθρωπότητα, επιχειρήθηκε να ερμηνευθεί και εν τέλει να οδηγηθεί σε αφανισμό ή έστω σε περιορισμό.

²⁰ Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 95.

Πολλές επιστήμες επιχείρησαν να αποδώσουν κάποιον εννοιολογικό προσδιορισμό. Σύμφωνα με την σύλληψη της ουσίας του εγκλήματος στον νομικό χώρο, ως έγκλημα ορίζεται όπως προβλέπει το άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα «μία πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της, η οποία τιμωρείται από το νόμο" (ΠΚ 14).

Τα στοιχεία της έννοιας του εγκλήματος, όπως προκύπτουν από αυτόν τον ορισμό, είναι:

- Πράξη η παράλειψη (ενέργεια)
- Άδικη (αντιτιθέμενη στο νόμο) και
- Καταλογιστή (ασύγγνωστη).

Τα εγκλήματα διακρίνονται σε κακουργήματα, σε πλημμελήματα και σε πταίσματα.

Σε αντίθεση με το Ποινικό Δίκαιο που αντιμετωπίζει το έγκλημα ως νομικό γεγονός και την ποινή ως νομικό επακολούθημά του, η επιστήμη της Εγκληματολογίας αντιμετωπίζει το εγκληματικό φαινόμενο ως πραγματικό²¹ (ψυχικό, φυσικό, κοινωνικό) γεγονός και επιδιώκει να εντοπίσει τα αίτια του προκειμένου να το αντιμετωπίσει με τα πιο πρόσφορα μέσα. Για την εγκληματολογία το έγκλημα είναι ένα οιονεί φυσικό-πραγματικό μέγεθος, το οποίο διερευνάται προς δύο κατευθύνσεις ως βιολογία και ως κοινωνιολογία του εγκλήματος.

Στην πρώτη κατηγορία βρίσκουμε την έννοια του «φυσικού εγκλήματος» η οποία αναπτύχθηκε στη διδασκαλία του Ραφαήλ Garofalo και αναφερόταν σε προσβολή των στοιχειωδών εκείνων φιλάλληλων (αλτρουιστικών) συναισθημάτων τα οποία συναντώνται σε οποιαδήποτε οργανωμένη ανθρώπινη κοινωνία. Τα ως άνω συναισθήματα είναι ουσιαστικά δύο: ο οίκτος(*piet`a*) και η χρηστότητα(*probita*). Όποιος δεν τα σέβεται

²¹ Ανδρουλάκης Ν., *Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Θεωρία για το έγκλημα, Δίκαιο και Οικονομία* Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000, σελ.11.

διαπράττει φυσικό έγκλημα και κρίνεται ως εγκληματίας²². Πρώτος ο Κωνσταντίνος Γαρδίκας (1896-1984) (1^{ος} καθηγητής της εγκληματολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών) υιοθέτησε έναν ορισμό του εγκλήματος που συγγένευε εννοιολογικά με αυτόν που διατυπώθηκε παραπάνω από τον Garofalo²³.

Ο Garofalo θεωρούσε ότι τα «φυσικά» εγκλήματα θα έπρεπε να συμπεριληφθούν σε έναν ξεχωριστό (και μάλιστα κοινό για όλα τα «πολιτισμένα έθνη») Κώδικα, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα εγκλήματα, τα οποία θα ήταν καλό να προβλέπονται σε έναν διακεκριμένο «Κώδικα ανυπακοών»²⁴.

Στην απόπειρα διατύπωσης ενός ορισμού του εγκλήματος από την πλευρά της εγκληματικής κοινωνιολογίας συναντούμε τον αμερικανό κοινωνιολόγο Edwin Sutherland ο οποίος προς επίρρωση της υπόθεσης ότι τα αίτια του εγκλήματος είναι μόνο κοινωνικά ισχυρίζεται ότι εγκληματικά φαινόμενα συναντάμε και σε ανώτερες μορφές οικονομικής δραστηριότητας όπου οι βιολογικοί παράγοντες κληρονομικής καταβολής μπορούν να ασκήσουν ελάχιστη επιρροή²⁵.

Σύμφωνα με τον Sutherland, το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο αποτελείται από τρία συστατικά στοιχεία: α) μια αξία(value), η οποία είναι αποδεκτή από ένα σημαντικό κοινωνικό ποσοστό β) από το στοιχείο της απομόνωσης (isolation) ή της πολιτιστικής σύγκρουσης, που επέρχεται όταν μια άλλη ομάδα και τα μέλη της δεν συμμερίζονται την σημασία της ανωτέρω αξίας και τέλος γ) από τον εξαναγκασμό(coercion), που ασκείται σε

²² Ο.π. σ.σ. 12 και 13

²³ Υποστήριξε συγκεκριμένα τα ακόλουθα: “πραγματικό έγκλημα είναι εν ωρισμένη τινί κοινωνία ανθρώπων η βλαβερή πράξις, ήτις τιτρώσκει τω εν τη κοινωνία ταύτη υπάρχον (απαραίτητον δια την υπόστασιν και διατήρησίν της) κοινόν ηθικόν συναίσθημα της φιλαλληλίας”.

²⁴ Ανδρουλάκης Ν., Ο.π.σελ.13

²⁵ Ανδρουλάκης Ν., *Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Θεωρία για το έγκλημα*, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000, σελ.13.

αυτούς που περιφρονούν την αξία που προστατεύεται, προκειμένου να συμμορφωθούν στις γενικές κοινωνικές επιταγές.

Σύμφωνα με τον γάλλο εγκληματολόγο, Jean Pinatel (1913-1999), ως έγκλημα χαρακτηρίζεται μια πράξη στην οποία συναντώνται δύο αναγκαίες προϋποθέσεις²⁶: 1. Το ότι χαρακτηρίζεται η πράξη αυτή ως έγκλημα στον ποινικό κώδικα και 2. Το ότι η πράξη αυτή θεωρείται ως έγκλημα από το σύνολο του πληθυσμού. Ακόμα όμως και με την πλήρωση των παραπάνω όρων προκειμένου να πρόκειται για έγκλημα ο δράστης πρέπει να θεωρεί την πράξη του ως έγκλημα και έτσι να την έχει βιώσει.

1.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Με τον όρο παραφροσύνη αναφερόμαστε σε μια κατάσταση απώλειας της διανοητικής και ψυχικής ισορροπίας. Πρόκειται για μία ψυχοπαθητική διαταραχή με συμπτώματα που στοιχειοθετούν μία δυσλειτουργία στο άτομο. Η διαταραχή αυτή μπορεί να αποδοθεί σε ένα βιολογικό υπόστρωμα (π.χ. το ντοπαμινεργικό σύστημα²⁷) αλλά η αντίδραση κυρίως του ατόμου απέναντι στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος επηρεάζει την τελική έκβαση και εκδήλωση της παραφροσύνης, ασκώντας καθοριστική επιρροή από τη νευροψυχολογική / νευροφυσιολογική πτυχή έως την ψυχαναλυτική και κοινωνική πτυχή της ζωής και γενικής λειτουργίας του ατόμου. Δεν είναι εφικτό να επιτευχθεί μία αυτοτελή σύλληψη της ουσίας του εγκλήματος. Έχουν εντοπιστεί κάποιοι αναγκαίοι όροι του εγκλήματος, που μαρτυρούν την ύπαρξή του αλλά ανάλογα με την αφετηρία εκκίνησης και τον επιστημονικό χώρο που εξετάζει το εγκλήμα, ποικίλλει και η κατά περίπτωση διατύπωσή του. Κατόπιν όλων των ανωτέρω, συμπερασματικά μπορούμε να ορίσουμε ως

²⁶ Pinatel J., *Le phenomene criminal*, Paris, 1987, Vo Crime.

²⁷ Ντοπαμινεργικό σύστημα: νευροδιαβιβαστικά εγκεφαλικά κύτταρα

«πραγματικό» έγκλημα από την σκοπιά της εγκληματολογίας κάθε ανθρώπινη δράση η οποία είναι επικίνδυνα αντικοινωνική²⁸.

Κάποιος ο οποίος καταβάλλεται από συναισθηματική αστάθεια και διακρίνεται από ψυχική ανισορροπία θα μπορούσε να προβεί σε πράξεις αντικοινωνικότητας και παραβατικότητας.

²⁸ Αλεξιάδης Σ., *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1996,σελ.50.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ 19^Ο ΑΙΩΝΑ. ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ.

Προτού να προσεγγίσουμε ιδεολογικά και κοινωνικοπολιτικά τον 19^ο αιώνα, κατά τον οποίο, (συγκεκριμένα το τελευταίο τέταρτό του) έκανε τα πρώτα της βήματα η επιστήμη της Εγκληματολογίας, και εμφανίστηκε ο όρος της παραφροσύνης στην αιτιολογική προσέγγιση του εγκληματία, οφείλουμε να ανατρέξουμε σε προγενέστερο του 19^{ου} αιώνα χρονικό διάστημα.

Κρίνεται σκόπιμη μια συνοπτική αναφορά στις θεωρητικές ζυμώσεις και στις εμπειρικές απόπειρες που προηγήθηκαν του 19^{ου} αιώνα, οι οποίες αποτέλεσαν καθοριστική παράμετρο για την μετέπειτα εξέλιξη των επιστημονικών διερευνήσεων προς την αιτιολογική προσέγγιση του εγκλήματος και του εγκληματία μέσω της ψυχιατρικής επιστήμης.

Παρακάτω διαφαίνεται με ποιον τρόπο η επιστημονική σκέψη και η εμπειρική παρατήρηση οδήγησαν την Ιατρική στο Δίκαιο και την Ψυχιατρική στην αναζήτηση διάφορων μέσων ποινικής και σωφρονιστικής μεταχείρισης του εγκληματία. Μία ουσιαστική προσέγγιση ενός φαινομένου όταν εξετάζεται αποκομμένο από την εποχή του, δεν είναι δυνατό να κατανοηθεί εις βάθος αν δεν ανακαλυφθούν και εκτεθούν τα στάδια που οδήγησαν στην τελική μορφή του.

2.1 Οι πρόδρομοι

2.1.1 Συνοπτική επισκόπηση Σχολών/Ρευμάτων σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο από την αρχαιότητα έως τον 18ο Αιώνα

Στις διδασκαλίες των αρχαίων Ελλήνων, στην Αθήνα της κλασσικής εποχής του 5^{ου} και 4^{ου} αιώνα π.Χ. και στις θεωρίες για το έγκλημα όπως αυτές διατυπώθηκαν από την

επιστήμη της Εγκληματολογίας μετέπειτα, συναντούμε πολλά κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα στον τρόπο θέασης του εγκληματία και του εγκλήματος. Από τα αρχαιότερα εκείνα χρόνια, εξετάστηκε η έννοια του εγκλήματος²⁹, η λειτουργία της ποινής, η σημασία της πρόληψης καθώς και η κοινωνική αντίδραση στο εγκληματικό φαινόμενο.

Σχόλιο [h5]: κοίταξε το νόημα και αναδιατύπωσε.

Ο νόμος και η σημασία της εφαρμογής του αποτελούσε πυξίδα της αρχαίας ελληνικής σκέψης και διαδραμάτιζε σπουδαίο ρόλο στο τότε κοινωνικό γίνεσθαι. Η Δικαιοσύνη βρισκόταν στα χέρια του λαού. Ο φιλόσοφος Αριστοτέλης ισχυρίζεται ότι η νομοθεσία (ιδίως η γραπτή) επιδιώκει το κοινό καλό και την ικανοποίηση του κοινού συμφέροντος³⁰. Μάλιστα στα έργα του Πολιτικά και Ηθικά Νικομάχεια είχε προβεί σε διάκριση εγκλημάτων³¹ και διακρίσεις των εγκληματιών σε κατηγορίες: από πάθος, από συνήθεια, σε υπότροπους και ψυχικά ασθενείς³². Οι παραπάνω τοποθετήσεις και το ενδιαφέρον για το έγκλημα και τον εγκληματία αφού άντεξαν στο χρόνο και επηρεάστηκαν από τη διδασκαλία των Στωικών και των Επικούρειων άφησαν το ιδεολογικό στίγμα τους στο Βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο³³.

Κατά τον Μεσαίωνα, η εξουσία της Εκκλησίας εμφανίζεται απεριόριστη και καταλυτική. Επηρεάζει όλες τις κοινωνικές πτυχές και στιγματίζει τον παραβάτη ως αμαρτωλό. Οι νόμοι ήταν ανίσχυροι και οι ποινές απάνθρωπες³⁴ μέχρι την είσοδο στην Αναγέννηση και το Διαφωτισμό όπου ιδεολογικά ωριμάζουν οι συνθήκες για τη δημιουργία νέων επιστημονικών κλάδων που θα οδηγήσουν στην εμφάνιση της επιστήμης της Εγκληματολογίας.³⁵

Σχόλιο [h6]: .

²⁹ Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σ.σ. 78 και 79

³⁰ (Βλ. Αριστοτέλους, *Πολιτικά*, III, 1280β 10 και Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*, V, I, 13, 1126β 17επ και VIII, 9, 4.1160α.).

³¹ Αριστοτέλους, *Πολιτικά* 1259β.

³² Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, τόμος όγδοος εκδόσεις Κάκτος, 1993, σελ. 238, σημ. 80.

³³ Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σ. 80.

³⁴ Σπινέλλη Κ.Δ., *Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Εκδόσεις Α. Σάκκουλα, 2005, σελ. 183.

³⁵ Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σ.σ. 80 κ.ε.

Συγκεκριμένα, τον 16^ο και 17^ο αιώνα εμφανίζεται μια ιδεολογική στροφή προς τις αρχές της ελληνικής φιλοσοφίας, η οποία αναβιώνει μέσω νέων ρευμάτων τα οποία απειλούν να διασκεδάσουν τις απάνθρωπες μεσαιωνικές τακτικές που αντιμετωπίζουν τον παραβάτη ως κατώτατο ον, χωρίς δικαιώματα αφήνοντάς τον στη βορά κρίσης βάσει θεοκρατικών αντιλήψεων.

Πριν το 1740 σημειώθηκε μια αισιόδοξη περίοδος, κατά την οποία καλλιεργούνταν η αντίληψη ότι υπάρχει κάπου ένα καλό σχέδιο για την ανθρωπότητα³⁶ που κατευθυνόταν από τον Θεό και εκδηλώνονταν μέσω της φύσης.

Η θρησκεία και το ατομικό συμφέρον στόχευαν στο ίδιο τέλος: στην αρετή, στην ικανοποίηση και στην ανθρώπινη ευτυχία.

Παρόλα αυτά, η αισιόδοξη αυτή σκέψη δεν διήρκεσε πολύ καθώς στα μέσα του αιώνα³⁷ (18ου) υπήρχε μία διάχυτη πεποίθηση ότι δεν υπήρχε κάποιο σχέδιο για την ανθρωπότητα, ούτε κάποιο χέρι καθοδήγησης από τον Θεό.

Από τον 17^ο αιώνα με τον Γάλλο φιλόσοφο, μαθηματικό και επιστήμονα φυσικών επιστημών Rene Descartes (1596-1650) συλλαμβάνεται η ιδέα, ότι το έγκλημα δεν πρέπει να μελετάται ξεχωριστά από τον ίδιο τον εγκληματία³⁸. Ο Descartes επιδεικνύοντας εμπιστοσύνη στις ανθρώπινες νοητικές δυνάμεις επιχείρησε να απελευθερώσει το ανθρώπινο πνεύμα από την αυθεντία του παρελθόντος.

Μία εξίσου καθοριστική ιστορική προσωπικότητα για τις εξελίξεις προς τον εξανθρωπισμό αντιμετώπισης του φερόμενου ως εγκληματία είναι ο Παύλος Ζακκίας³⁹, ο οποίος διετέλεσε ψυχίατρος στη Ρώμη και αρχίατρος του Πάπα. Στο έργο του «Quaestiones medico- legales» αναπτυσσόταν η θέση του συγγραφέως ότι η ψυχασθένεια

³⁶Jenkins P. "Varieties of Enlightenment Criminology: Beccaria, Godwin, de Sade" *British Journal of Criminology: Delinquency and Deviant Social Behaviour*, Volume 24 No 1,(1984),σ.σ.114 κ.ε.

³⁷Wickwar W.H.,*Baron d'Holbach-A Prelude to the French Revolution*,New York, Kelley :A.M. (1935) (reprint).

³⁸Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005,σελ.81.

³⁹Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμόλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίας και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σ.σ. 27 και 28.

είναι ασθένεια του εγκεφάλου και ο όρος dementia είχε την έννοια κάθε ανθρώπινης κατάστασης του νου κατά την οποία η διάνοια χάνεται ή εμφανίζεται εξασθενημένη.

Το εν λόγω πόνημα του Ζακκία ήταν πολύ σημαντικό για την εποχή του καθότι ερχόταν σε αντίθεση με την καθολική τότε πεποίθηση ότι οι ψυχασθενείς ήταν διαμονοπαθείς ή είχαν καταληφθεί εξαιτίας της αμαρτωλότητάς τους, από πονηρά πνεύματα (κρατούσα αντίληψη της Εκκλησίας).

2.1.2 18ος αιώνας: Η Συμβολή της Κλασσικής Σχολής με Beccaria-Bentham, της Φρενολογίας με Gall και της Φυσιολογικής με Lavater

Ο 18^{ος} αιώνας θέτει το άτομο στο επίκεντρο όλων των κοινωνικών συμβάντων και εξελίξεων. Η άνοδος του καπιταλισμού και η πτώση της φεουδαρχίας οδηγούν στην διακήρυξη των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων. Οι ιδέες του Διαφωτισμού, είχαν φτάσει στο σημείο, κατά το οποίο, οι λόγιοι της εποχής απελπισμένα έψαχναν μία λογική βάση, που θα αιτιολογούσε την αρετή ή την υπακοή στον νόμο⁴⁰.

Ένας Ιταλός μαθηματικός –οικονομολόγος και πολιτικός επιστήμων, ο Cesare Beccaria (1738-1794) με το έργο του Περί Εγκλημάτων και Ποινών(Dei delitti e delle pene- 1764) και ένας Βρετανός νομικός και φιλόσοφος, Jeremy Bentham(1748-1832) έθεσαν από κοινού τις ιδεολογικές βάσεις για την κλασσική σχολή αντιδρώντας στην βαναυσότητα και αυθαιρεσία του τότε επικρατούντος σωφρονιστικού και κατασταλτικού μηχανισμού⁴¹.

Ο καθηγητής Elio Monachesi έγραψε το 1955 ότι δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι το έργο του Beccaria άνοιξε τον δρόμο για ποινικό ανασχηματισμό τους δύο τελευταίους αιώνες⁴². Με το βιβλίο του «Περί εγκλημάτων και Ποινών» ο Beccaria βοήθησε στην

⁴⁰ Jenkins P. "Varieties of Enlightenment Criminology: Beccaria, Godwin, de Sade" *British Journal of Criminology: Delinquency and Deviant Social Behaviour*, Volume 24 No 1,(1984),σ.σ.113 κ.ε.

⁴¹ Σπινέλλη Κ.Δ., *Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 2005,σελ. 183.

⁴² Monachesi E., "Cesare Beccaria" in Mannheim H., *Pioneers in Criminology*, σελ.49, (1972)Montclair N.J. Patterson Smith.

μετάβαση από την θανατική ποινή και την σωματική τιμωρία, στην φυλάκιση ως μέτρο σωφρονισμού και αντιμετώπισης του εγκληματία⁴³.

Με μια συνοπτική επισκόπηση των θέσεων της κλασσικής σχολής μπορούμε να επισημάνουμε τα ακόλουθα για το ιδεολογικο-πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο της εποχής. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο έγκλημα και ειδικά στον νομικό ορισμό του. Ένα είδος κοινωνικού συμβολαίου συγκρατεί και στηρίζει τις κοινωνικές δομές⁴⁴. Το άτομο εμφανίζεται σε αυτό το πλαίσιο, να έχει ελευθερία βούλησης, ενώ οδηγός για θέσπιση νόμων είναι η χρησιμότητά τους.

Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος να επιδιώκει την ευχαρίστησή του τελώντας οποιασδήποτε πράξη. Μπορεί ακόμα και να εγκληματίσει αφού έχει σταθμίσει τα οφέλη από την παράβαση και την ζημία από την πιθανή τιμωρία. Η ποινή σύμφωνα με τους εκπροσώπους της κλασσικής σχολής πρέπει να είναι αυστηρή, ορισμένη, ανάλογη με το έγκλημα και να επιβάλλεται η ίδια ποινή για τα ίδια εγκλήματα.

Η επιρροή των θεωριών της κλασσικής σχολής είναι υπεύθυνη για την στροφή της επιστημονικής διανόησης στην αναζήτηση των αιτιών της εγκληματικής συμπεριφοράς. Οι θεωρίες της κλασσικής σχολής, μέσω του έργου του Beccaria, επιχείρησαν να αποτελέσουν ένα μέσο επίλυσης του κοινωνικού προβλήματος της εγκληματικότητας, τον 18^ο αιώνα, σημειώνοντας μία ξεκάθαρη στροφή στον άνθρωπο και στην αξία του. Η συμπεριφορά του αποκτά υπόσταση και μπορεί να αιτιολογηθεί με παραμέτρους που ξεφεύγουν από αυθαιρεσίες επίγειας ή θείας εξουσίας.

Με την καθιέρωση του θετικισμού⁴⁵ στην επιστημονική έρευνα, όλα τίθενται σε παρατήρηση και αναλυτική εξέταση. Ο ψυχικός κόσμος του ανθρώπου είναι ένα ακόμα

Σχόλιο [h7]: ?

⁴³Radzinowicz L., *Ideology and Crime*, New York: Columbia University Press, 1966, σ.σ.1-20.

⁴⁴Beccaria C., *Of Crimes and Punishments*, Indianapolis: Bobbs Merrill Co, 1963, σ.σ.7-13

⁴⁵Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.30.

αντικείμενο μελέτης που δεν ανήκει πλέον σε μια μεταφυσική διάσταση, αλλά σε ένα πλαίσιο που μπορεί να εξετασθεί επιστημονικά.

Την ανωτέρω μέθοδο μελέτης ακολουθεί ο ιατρός Gall που ισχυρίζεται ότι το σχήμα και η ανάπτυξη του κρανίου επηρεάζουν την ανάπτυξη του ανθρώπινου εγκεφάλου. Ο Gall θεωρεί ότι οι ηθικές δυνάμεις του ανθρώπου πηγάζουν από οργανικές και εγκεφαλικές λειτουργίες ή δυσλειτουργίες. Για τον λόγο αυτό, οι παραβάτες πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ασθενείς και να διαχειρίζονται με σωφρονιστικά μέτρα που δεν θα έχουν την μορφή ποινών (ως μορφή εκδίκησης) αλλά θεραπευτικών μέτρων⁴⁶.

Κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα η διερεύνηση του εγκλήματος διεξαγόταν παράλληλα με την διερεύνηση του εγκληματία. Ο Della Porta τον 17^ο αιώνα επιχείρησε να αποδείξει σχέση σε επίπεδο φυσιολογικής μεταξύ εγκληματιών και κρανίων άγριων ζώων.

Ο Johann Kaspar Lavater(1741-1801)διαδέχτηκε τον Della Porta, τον επόμενο αιώνα. Ενώ ο Della Porta πίστευε στις ομοιότητες μεταξύ των ζώων και των ανθρώπων, ο Gall ισχυριζόταν ότι οι ψυχικές λειτουργίες επηρεάζονται από αντίστοιχες εγκεφαλικές λειτουργίες⁴⁷.

Στις έρευνές του, ο Lavater επιχείρησε να αποδείξει μία αναλογική συσχέτιση ανάμεσα στον χαρακτήρα του ανθρώπου και στην φυσιολογία του⁴⁸. Διακρίνοντας τη ζωή του ανθρώπου σε τρεις τύπους: την διανοητική, την φυσιολογική και την ηθική, αποπειράθηκε να αποδείξει ότι τα εξωτερικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ανθρώπου σχετίζονται και αλληλεπιδρούν με τα εσωτερικά του χαρακτηριστικά που συνθέτουν την προσωπικότητά του. Η φυσιολογική ως επιστήμη βασίζεται στο αξίωμα μιας ισοδυναμίας ανάμεσα στο ορατό (σώμα) και στο αόρατο (ψυχή)⁴⁹.

⁴⁶ Gall., *Sur les fonctions du cerveau et sur celles de chacune de ses parties*, t.I, 1825, σελ.19. Το έργο του Gall συμπληρώθηκε από τον Ελβετό J.G. Spurzheim).

⁴⁷ Πανούσης Γ., *Φυσιολογική*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1988, Αθήνα, σελ.96

⁴⁸ Βλάχου Β. *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα. Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη.σελ.29κ.ε.

⁴⁹ Πανούσης Γ., *Φυσιολογική*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1988, Αθήνα, σελ.55.

Οι Gall και Lavater κατάφεραν να στρέψουν το επιστημονικό ενδιαφέρον στον εγκληματία και στην προσωπικότητά του και έτσι ώθησαν τις επιστήμες της Ψυχιατρικής και της Βιολογίας να ασχοληθούν με τον εγκληματία και να αναζητήσουν όλες τις πιθανές απαντήσεις για την αιτιολογία του εγκληματικού φαινομένου σε έρευνες που βασίζονταν σε παραμέτρους δεκτικές μετρήσεων και συμπερασμάτων⁵⁰.

2.2 Τα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά του 19^{ου} αιώνα

2.2.1 Το πέρασμα στον 19ο αιώνα: Ιδεολογικά και κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά

Το επιστημονικό ενδιαφέρον, τον 19^ο αιώνα, έχει μετατοπιστεί από την παραβατική πράξη και την ποινή στον εγκληματία και τα χαρακτηριστικά του προκειμένου να διερευνηθούν οι αιτιολογικές παράμετροι της εγκληματογένεσης. Βαθμιαία καθιερώνεται η νέο-κλασική σχολή⁵¹, όπου ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στην αναγνώριση ποινικής ευθύνης του δράστη. Μετά την τροποποίηση που υφίσταται ο Γαλλικός Ποινικός Κώδικας το 1810, ακολουθούν πολλοί άλλοι Ευρωπαϊκοί Ποινικοί Κώδικες.

Στην βάση της Ποινικής Νομοθεσίας του 19^{ου} αιώνα βρίσκονται οι ακόλουθες αρχές⁵²:

- α) ως έγκλημα θεωρείται η παράβαση του Ποινικού Νόμου
- β) ο εγκληματίας θεωρείται ένας κανονικός άνθρωπος
- γ) η ευθύνη του εγκληματία είναι αντίστοιχη της πράξης του
- δ) η ποινή είναι μέσο γενικής διαπαιδαγώγησης της κοινωνίας και όχι μέσο άμυνας απέναντι στον παραβάτη.

⁵⁰ Ο.π. σ.σ.96 και 97.

⁵¹ Σπινέλλη Κ.Δ., *Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 2005, σ.σ.186 επ.

⁵² Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ.83 κ.ε.

Στο σωφρονιστικό σύστημα, ισχύει η αρχή ότι όσοι δεν πράττουν από ελεύθερη βούληση και άρα θεωρούνται ακαταλόγιστοι (όπως οι ανήλικοι ή οι ψυχικά νοσούντες) δεν είναι δίκαιο να τιμωρούνται, εφόσον σε αυτά τα άτομα δεν έχει αξία να εφαρμοσθεί μία ποινή αποτρεπτικού χαρακτήρα.

Με την εμφάνιση της επιστήμης της Κοινωνιολογίας, τον 19^ο αιώνα, οι κοινωνίες μελετούνται όπως οι άνθρωποι με τις μεθόδους των θετικών επιστημών (παρατήρηση, έρευνα και πείραμα). Παράλληλα πολλές επιστήμες που δεν συγγενεύουν με το Δίκαιο, όπως η Ανθρωπολογία, η Βιολογία και η Ψυχιατρική προσεγγίζουν το έγκλημα με διάθεση να το εξηγήσουν⁵³.

Στα τέλη του πρώτου τετάρτου του 19^{ου} αιώνα εμφανίζεται η γαλλο-βελγική χαρτογραφική σχολή η ενασχόληση της οποίας ήταν η γεωγραφική κατανομή της εγκληματικότητας. Οι ιδρυτές της, Quetelet και Guerry,⁵⁴ προσέγγισαν το εγκληματικό φαινόμενο, μέσω της μεθόδου της εγκληματικής στατιστικής. Ο Quetelet μέσω της θεωρίας του θερμικού νόμου ανακαλύπτει την επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ ο Guerry, μέσω της γεωγραφικής χαρτογράφησης, αποτυπώνει την εγκληματικότητα στις γεωγραφικές περιοχές, ανακαλύπτοντας συσχετισμούς μεταξύ κοινωνικών, πολιτικών, δημογραφικών χαρακτηριστικών και εγκληματικότητας.

Συμπερασματικά, μετά τη θεαματική ανάπτυξη των φυσικών επιστημών και της μηχανικής κατά τον 17ο και 18ο αιώνα ακολούθησε η άνοδος της εμπιστοσύνης στον

⁵³ Βλάχου Β., *Η εξέλιξη των εγκληματολογικών θεωριών για τη βία και την επιθετικότητα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σελ. 19 κ.ε.

⁵⁴ Φαρσεδάκης Ι., *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 86 κ.ε.

ορθολογισμό⁵⁵ σε αντίθεση με τη θεολογία και τις μεταφυσικές εξηγήσεις του κόσμου, της κοινωνίας και του ανθρώπου⁵⁶.

Κατά τη μετάβαση προς τον 19ο αιώνα, επικράτησε ένας επιστημονικός ενθουσιασμός για προσφορά έγκυρης γνώσης, εφαρμόζοντας τις 'θετικές' μεθόδους. Η ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο ως λειτουργία του κοινωνικού περιβάλλοντος και οι ιδέες της κλασσικής σχολής αντικαθίστανται από μία πιο υλιστική και ντετερμινιστική θεωρία⁵⁷ στα πλαίσια της «θετικιστικής επανάστασης». Την ανωτέρω ιδεολογική ατμόσφαιρα επηρέασε και η ανάπτυξη του Διαφωτισμού που οδήγησε σε μια σειρά από δημοκρατικές επαναστάσεις στα τέλη του 18ου αιώνα, κυρίως στις ΗΠΑ (1776) και τη Γαλλία (1789), ενώ στη Μεγάλη Βρετανία ήταν σε εξέλιξη η Βιομηχανική Επανάσταση από τη δεκαετία του 1760. Η επιστήμη ήταν σε θέση να συνεισφέρει όχι μόνο έμμεσα με τον πολλαπλασιασμό της γνώσης, αλλά και άμεσα με την εφαρμογή των πορισμάτων της, στην κοινωνική πρόοδο.

Ενώ μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα, οι κοινωνικές επιστήμες ελέγχονταν από την Εκκλησία, τον 19ο αιώνα, η ευρύτερη ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου, η αλληλόδραση με άλλους, διαφορετικούς πολιτισμούς και νοοτροπίες, η ανάπτυξη της βιομηχανίας, η εμφάνιση της εργατικής τάξης, η πολιτική μετάβαση από τα φεουδαρχικά στα αστικά καθεστώτα, και η δημιουργία τεράστιων αστικών κέντρων, έθεσαν σε προτεραιότητα ζητήματα διαχείρισης και ελέγχου του πληθυσμού, μέσω της χρήσης της μαθηματικής και στατιστικής επιστήμης,⁵⁸ που είχε αρχίσει, ως μέθοδος των κυβερνητικών καθεστώτων, από τον 18ο αιώνα. Το πρώτο μισό του 19ου αιώνα χαρακτηρίστηκε από τον θρίαμβο των κλασσικών ιδεών στην ποινολογία μέχρι που ήρθε η αμφισβήτηση από το ρεύμα του νέο-

⁵⁵ Hall. A. R., *The Scientific Revolution, 1500-1800*, London: Longmans, 1976

⁵⁶ Cohen, I. B., *Revolution in Science*, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1985.

⁵⁷ Taylor I. et al., *The New Criminology*, London: Routledge and Kegan Paul, 1973, σσ.1-10

⁵⁸ Hoppit J., "Eighteenth-Century Political Arithmetic" *The Economic History Review*, Volume XLVIII Nos 1,2,3, AND 4(1995), σ.σ.528 κ.ε.

θετικισμού⁵⁹. Από το 1820 αποτελέσματα ερευνών συσσωρεύονταν, οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά καθοριζόταν από παραμέτρους κοινωνικές, οικονομικές ή βιολογικές. Αν αυτό ίσχυε, οι θεωρίες που βασίζονταν στην ελεύθερη βούληση και τον λογικό/ορθολογικό ηδονισμό ήταν σαφώς απρόσφορες. Μάλιστα, ήδη από τους σύγχρονους του Beccaria ήταν γνωστή η βασική παράμετρος που θα αποτελούσε τη βάση ανάπτυξης της εγκληματολογίας στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Και αυτή η παράμετρος ήταν η αντίληψη ότι η συμπεριφορά (καλή ή κακή) προκύπτει από προκαθορισμένες συνθήκες στο κοινωνικό περιβάλλον. Αυτό αποδυναμώνει κάθε ιδέα για ηθική υπευθυνότητα⁶⁰ και καταλογισμό του παραβάτη και θα αποτελούσε το βασικό δίλημμα του επόμενου αιώνα(19^{ου}) με τις θεωρίες του Θετικισμού και την ιδέα της επανένταξης του δράστη στην κοινωνία.

2.2.2 Προς την επιστημονική γένεση του όρου της παραφροσύνης

Στο χρονικό αυτό πλαίσιο των ανωτέρω ιδεολογικών και πολιτικο-κοινωνικών δεδομένων η ψυχιατρική έχοντας ως έδρα της την αναπτυσσόμενη ιατρική, ήταν αναμενόμενο ότι θα προηγείτο των κοινωνικών επιστημών στην ανάπτυξή της. Η ψυχιατρική επιστήμη στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα οριοθετούσε τις επιστημονικές της συντεταγμένες στον υπό σχηματισμό ψυχιατρικό κλάδο που επιχειρούσε να βρει την θέση του στην κοινωνία, βοηθώντας στη λύση κοινωνικών προβλημάτων.

Στα τέλη του 18ου αιώνα, οι γιατροί που ασχολούνταν με τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου και τις ψυχικές ασθένειες ονομάζονταν και αναγνωρίζονταν ως αλιενιστές

⁵⁹ McDonald L., *The Sociology of Law and Order*, London, Faber, 1976.

⁶⁰ Jenkins P., "Erewhon: A Manifesto of the Rehabilitative Ideal", *Journal of Criminal Justice*, 11, (1983a) σ.σ.35-46.

(alienists) ή τρελο-γιατροί (maddoctors)⁶¹. Ο όρος ‘αλιενιστής’ αναφερόταν σε αυτόν που ήταν απασχολημένος με την θεραπεία της πνευματικής αλλοτρίωσης.

Ο όρος ‘αλιενιστής’⁶² ήταν ο πιο συνηθισμένος σε όλο το 19ο αιώνα και αντικαταστάθηκε από τον όρο «ψυχίατρος» ολοκληρωτικά κατά τον 20ο αιώνα. Οι γιατροί με ψυχιατρικά ενδιαφέροντα, οι αλιενιστές, ήταν οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με το έγκλημα και ευρύτερα με την απόκλιση από την κοινωνική κανονικότητα. Η ψυχιατρική επιστήμη χρησιμοποιώντας τον ορθολογισμό, αντιπαράτέθηκε στη θεολογία και τις ερμηνείες της σχετικά με τη ψυχική αλλοίωση και το έγκλημα. Η Ψυχιατρική απέδωσε όρους ψυχικής ασθένειας στον παραβάτη επεμβαίνοντας στο πεδίο του ποινικού δικαίου, στο ζήτημα του κοινωνικού ελέγχου. Το ότι αποδόθηκε το έγκλημα στη βιολογία του ανθρώπου, οργάνωσε εξαιρετικά τον ψυχιατρικό λόγο απέναντι στις θέσεις του ποινικού δικαίου⁶³. Αν το έγκλημα οριοθετούταν με νομικούς όρους, ο εγκληματίας μπορούσε να προσδιορισθεί με ψυχιατρικούς όρους.

Η θεωρία της ηθικής παραφροσύνης και η φρενολογία αποτέλεσαν τους δύο βασικούς άξονες της αναδυόμενης ψυχιατρικής στην προσπάθεια της να εξηγήσει το εγκληματικό φαινόμενο. ‘Η εφεύρεση της ηθικής παραφροσύνης’ ήταν μια προσπάθεια εύρεσης κοινού τόπου, συμβιβασμού, μεταξύ θεολογίας και ιατρικής επιστήμης, ‘μια προσπάθεια διακυβέρνησης του πληθυσμού, μέσα μιας υβριδικής γνώσης: μιας

⁶¹ Cooter., R. ‘Phrenology and British Alienists, ca. 1825-1845’, at *Mad Houses, Mad-Doctors, and Madmen. The Social History of Psychiatry in the Victorian Era*, A. Scull, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981, σσ. 58-104.

⁶² openecclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMC250/1.pdf

⁶³ Rimke H. and Hunt A. “From sinners to degenerates: the medicalization of morality in the 19th century” *History of the human sciences*, 15(1)~59-88, 2002.

επιστημονικής γνώσης που υποστήριζε Χριστιανικές αξίες και εξουσία μέσω της διαχείρισης των ηθικά κατεστραμμένων⁶⁴.

Ο 19^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από την κοινωνική προσπάθεια να υλοποιηθούν οι αρχές του Διαφωτισμού και να κατοχυρωθούν τα αστικά δικαιώματα. Η πολιτική και η οικονομία βρίσκονταν σε αναταραχή, ενώ σημειωνόταν μια ακραία εξαθλίωση των κατώτερων τάξεων, κυρίως της εργατικής τάξης. Οι συνθήκες αυτές συνοδεύονταν από κοινωνικές αναταραχές και εξεγέρσεις απόγνωσης ή απαίτησης. Για την αποτροπή και καταστολή κοινωνικών αναταραχών και εξεγέρσεων, τα αστικά καθεστώτα στράφηκαν σε στρατηγικές ποινικής καταστολής, με τη διεύρυνση των ποινικών νόμων και την ενδυνάμωση της αστυνομίας. Επίσης, αναπτύχθηκαν και νέες θεωρίες περί ‘επικίνδυνων – εγκληματικών τάξεων’ οι οποίες προέρχονταν μάλλον από τους χώρους του πολιτικού στοχασμού. Στο κοινωνικό αυτό πλαίσιο η Rafter⁶⁵ αναφέρει δύο σχετικά διπολικά ζεύγη στο χώρο του εγκληματολογικού λόγου: ‘κληρονομικότητα-περιβάλλον’ και ‘ελεύθερη θέληση-ευθύνη’. Σύμφωνα με τοποθέτηση της Rafter, τα δύο ζεύγη συνιστούν πλαίσια στα οποία μπορεί να οριστεί η ευθύνη. Ο Νόμος αναλαμβάνει τους υπεύθυνους και η Ψυχιατρική τους ανεύθυνους για τις πράξεις τους (είτε λόγω κληρονομικότητας είτε λόγω περιβαλλοντικών συνθηκών).

Σε μια περίοδο, κατά την οποία, η αριστοκρατία είχε υποστεί σημαντική ήττα στην οργάνωση της οικονομίας, αλλά διατηρούσε μεγάλο μέρος της πολιτικής και πολιτισμικής της ισχύος και του ελέγχου του κράτους, και η εργατική τάξη ήταν ήδη σχηματισμένη στα βιομηχανικά κέντρα χωρίς πολιτική οργάνωση, παρατηρείται, ότι η αστική τάξη δεν είχε ιστορικό αντίπαλο να αμφισβητήσει τις βασικές της αρχές. Η δυναμική των αρχών του

⁶⁴ Rimke H. and Hunt A. “From sinners to degenerates: the medicalization of morality in the 19th century” *History of the human sciences*, 15(1)σ.σ.79-80, 2002.

⁶⁵ Rafter N., *Creating Born Criminals*, Paperback Press, University of Illinois Press (1998).

Διαφωτισμού και η εμπιστοσύνη στην Επιστήμη οδήγησε στην συνεισφορά της επιστημονικής σκέψης στον εξορθολογισμό της κοινωνίας. Αν και η επιστήμη του Δικαίου είχε αναπτυχθεί ήδη επί αιώνες, η Ψυχιατρική ως επιστήμη του κοινωνικού ελέγχου έκανε τα πρώτα της βήματα. Η δε πρότασή της για ‘απεγκληματοποίηση μέσω παραφρονοποίησης’(μη καταλογισμός των παραφρόνων) κάποιων κατηγοριών και η μεταφορά της διαχείρισής τους από το ποινικό δίκαιο και τη φυλακή, στην ψυχιατρική και το ψυχιατρικό **άσυλο** (μέτρα προστασίας της κοινωνίας), θα εξεταζόταν θετικά στη θεωρία και την πράξη, αφού άλλωστε θα απάλλασσε και το δίκαιο από ένα μέρος του έργου **του** (που αφορούσε στη μεταχείριση και τον σωφρονισμό του εγκληματία).

Σχόλιο [h8]: Ψυχιατρική

Σχόλιο [h9]: ΚΕΝΟ

Σχόλιο [h10]: ΚΕΝΟ

2.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Από την αρχαιότητα (από τον 4^ο και 5^ο Αιώνα π.Χ. στην αρχαία Αθήνα των Κλασσικών χρόνων), υπήρχε στραμμένο το ενδιαφέρον του ανθρώπου στο εγκληματικό φαινόμενο και στο τί ωφελεί και τί βλάπτει την κοινωνία. Ποιός ορίζεται ως εγκληματίας και πώς μπορεί αποτελεσματικά να αντιμετωπισθεί.

Στροφή στον άνθρωπο και τις αρχές της ελληνικής φιλοσοφίας παρατηρείται ξανά τον 16^ο και 17^ο αιώνα, όπου η απογοήτευση από την τυφλή υπακοή στις θρησκευτικές επιταγές των ταγών της εποχής οδήγησε και πάλι σε παναθρώπινες αξίες και στον ίδιο τον άνθρωπο. Οι αναπτυσσόμενες τότε επιστήμες κλήθηκαν να στραφούν στο ίδιο το άτομο, προκειμένου να αποσπάσουν απαντήσεις που θα δικαιολογούσαν και ίσως άρα θα επίλυαν το μόνιμο πρόβλημα της κοινωνίας όλων των αιώνων: το έγκλημα. Στην αναζήτηση αυτή με τη θεαματική ανάπτυξη των φυσικών επιστημών και της μηχανικής κατά τον 17ο και 18ο αιώνα, περιορίστηκαν οι μεταφυσικές εξηγήσεις του κόσμου, της κοινωνίας και του

ανθρώπου. Από τις μετρήσεις στο κρανίο που συνδέονταν με την ηθική μέσω εγκεφαλικών λειτουργιών και τη φυσιολογική που συσχετιζόταν με τον ανθρώπινο χαρακτήρα, αναζητήθηκε η έγκυρη γνώση μέσω εφαρμογής των ‘θετικών’ μεθόδων. Οι θεωρίες της κλασσικής σχολής αν και ανθρωπιστικές (κατάργηση θανατικής ποινής, *nullum crimen nulla poena sine lege certa*) αντικαθίστανται από πιο υλιστικές και εφαρμόσιμες θεωρίες καθώς τα αποτελέσματα των ερευνών μπορούσαν να υπηρετήσουν ουσιαστικά την κοινωνική πρόοδο.

Στο χρονικό και ιδεολογικό αυτό πλαίσιο, όπου απαντήσεις για τον άνθρωπο δίνουν οι επιστήμες, εμφανίζεται η Ψυχιατρική, έχοντας ως έδρα της την εξέλιξη της Επιστήμης της Ιατρικής. Η ψυχιατρική επιστήμη, στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα, επιχειρούσε να βρει τη θέση της στην κοινωνία, βοηθώντας στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, το πιο θεμελιώδες εκ των οποίων ήταν το έγκλημα. Από τους αλιενιστές (*alienists*) του 18^{ου} αιώνα, που ήταν απασχολημένοι με την θεραπεία της πνευματικής αλλοτρίωσης, περνάμε στην πρώτη ενασχόληση της ψυχιατρικής με το έγκλημα και ευρύτερα με την απόκλιση από την κοινωνική κανονικότητα. Με την απόδοση όρων ψυχικής ασθένειας ανταγωνίστηκαν το ποινικό δίκαιο στο ζήτημα του κοινωνικού ελέγχου. Το ότι αποδόθηκε το έγκλημα στη βιολογία του ανθρώπου, οργάνωσε εξαιρετικά τον ψυχιατρικό λόγο απέναντι στις θέσεις του ποινικού δικαίου. Αν το έγκλημα οριοθετούταν με νομικούς όρους, ο εγκληματίας μπορούσε να προσδιορισθεί με ψυχιατρικούς όρους. Η πρώτη απόπειρα της αναδυόμενης ψυχιατρικής να εξηγήσει το έγκλημα μέσω της θεωρίας της ηθικής παραφροσύνης είχε μόλις αρχίσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Η ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗ ΩΣ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Η έννοια της ηθικής παραφροσύνης αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της ψυχιατρικής επιστήμης κατά τα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα και εμφανίζεται αρχικά στις ΗΠΑ, τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία σε μια χρονική συγκυρία, κατά την οποία, η επέκταση του καπιταλισμού και των αστικών τρόπων σκέψης ενίσχυσαν την πρώτη ανάπτυξη των κοινωνικών επιστημών. Η ηθική παραφροσύνη αποτέλεσε την πρώτη θεωρία που συνέδεσε τη βιολογία του ανθρώπου με το έγκλημα. Ιστορικά ως όρος, ήταν η πρώτη διατυπωμένη επιστημονική σκέψη για το έγκλημα στον τομέα της Ψυχιατρικής επιστήμης.

Οι πρώτοι ψυχίατροι που σχημάτισαν τη θεωρία της ηθικής παραφροσύνης δεν ασχολήθηκαν με όλες τις συμπεριφορές που ήδη ορίζονταν ή επρόκειτο να οριστούν στο μέλλον ως εγκλήματα, ούτε εστίασαν αποκλειστικά στο έγκλημα. Διερεύνησαν έναν ειδικό τύπο παραφροσύνης, την ηθική παραφροσύνη και ερμήνευσαν το έγκλημα ως μία μορφή εκδήλωσής του. Συγκεκριμένα, κατέληξαν ότι κάποιες μορφές εγκληματικότητας συνιστούν ηθική παραφροσύνη και απέδωσαν το έγκλημα από ηθική παραφροσύνη, σε πνευματική ανωμαλία. Ως ηθική παραφροσύνη ορίστηκε ⁶⁶εκείνη η εγκληματική συμπεριφορά, που παρουσιάζει στοιχεία μερικής παραφροσύνης, κατά τη διάρκεια της οποίας ένα τμήμα του εγκεφάλου δεν λειτουργεί. Οι σωματικές επιθέσεις ή λεκτικές προσβολές μπορεί να είναι βίαιες και δεν συνοδεύονται συνήθως από ενοχές, τύψεις ή μετάνοια. Στην ψυχιατρική αυτή προσέγγιση, η επιστημονική προσοχή ήταν στραμμένη στο δράστη, διερευνώντας τον, βιολογικά και ψυχικά, προσπαθώντας να εντοπίσουν τα πιθανά αίτια της παραφροσύνης και μέτρα αντιμετώπισής της.

⁶⁶ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 39.

Σχόλιο [h11]: διατύπωσε καλύτερα τον ορισμό. Κοίταξε και το βιβλίο μου στο αντίστοιχο κεφάλαιο.

3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ ΩΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ (ΠΡΩΤΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ/ΕΡΕΥΝΕΣ)

3.1.1 Η ηθική παραφροσύνη ως πνευματική διαστροφή στον υπότροπο εγκληματία

Μέχρι και τα τέλη του 18ου αιώνα η ψυχιατρική επιστήμη ήταν απασχολημένη με τον τομέα των πνευματικών διαταραχών, ενώ από τις αρχές του 19ου αιώνα διαφοροποιήθηκαν τα πεδία μελέτης της. Με την θεωρία της ηθικής παραφροσύνης, η Ψυχιατρική τόνισε την επίδραση των συναισθημάτων στη ψυχική αλλοτρίωση του ατόμου. Η Ψυχιατρική, στρέφοντας την προσοχή της στις συναισθηματικές διαταραχές, περιλαμβάνει στα αντικείμενα μελέτης της τα αισθήματα, τη θέληση, τις συνήθειες και τις νοοτροπίες. Οι ηθικές και οι συναισθηματικές διαταραχές έχουν μια σχέση αλληλεπίδρασης, όπως διαφαίνεται στο έργο των **Rush**, **Pinel** και **Prichard**. Η συνάρτηση συναισθημάτων και ηθικής αποτελεί ακόμα και σήμερα κοινό τόπο στην ψυχιατρική, και σε επιστήμες όπως η Ψυχολογία και η Εγκληματολογία.

3.1.2 Benjamin Rush(1786) - Προάγγελος φρενολογίας

Ο Benjamin Rush (1745-1813) θεωρείται από ορισμένους, ο πατέρας της αμερικανικής Ψυχιατρικής καθώς ασχολήθηκε με την αγωγή των ψυχικών ασθενειών. Ήταν ένας εξ αυτών που υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας των ΗΠΑ το 1776, ένθερμος πρεσβυτεριανός, καθηγητής Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο της Pennsylvania από το 1791 και προσωπικός γιατρός του George Washington. Ανήκει στην προοδευτική μερίδα των διανοουμένων της εποχής στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, καθώς υποστήριζε σθεναρά την ίση εκπαίδευση των γυναικών, την πρόσβαση των φτωχών στην ιατρική και υπερασπίστηκε τα δικαιώματα των ζώων. Επιπλέον, τασσόταν ενάντια στη δουλεία και απέρριπτε την ιδέα περί της λογικής ή της ηθικής κατωτερότητας των μαύρων.

Στη σκέψη του Rush περί ηθικής παραφροσύνης, διαφαίνεται η μετάβαση σε μια εμπειρική επιστήμη που περιλαμβάνει την αξιοποίηση μεθόδων και πορισμάτων κατόπιν έρευνας. Με τη μελέτη του «The Influence of Physical Causes upon the Moral Faculty», το 1786⁶⁷ ο Benjamin Rush αντιτίθεται στην θεολογική τοποθέτηση που αντιμετωπίζει την τρέλα ως μία ένδειξη αμαρτίας. Χαρακτηρίζει την τρέλα ως ασθένεια και η άποψή του αυτή παγιώνεται στη συνέχεια του έργου του⁶⁸.

Το συνολικό έργο του Rush τοποθετείται ιδεολογικά στη βάση του ότι το πνεύμα του ανθρώπου είναι μία σύνθεση αυτόνομων και αλληλοεξαρτώμενων ιδιοτήτων και ικανοτήτων. Ο Rush θεωρεί πως η ηθική συμπεριφορά συνιστά 'νόμο γραμμένο στις καρδιές μας'⁶⁹. Διακρίνει επίσης την ηθική ικανότητα από τη συνείδηση του ανθρώπου καθώς η ηθική ικανότητα ορίζει την πράξη ενώ η συνείδηση την αξιολογεί εκ των υστέρων.. Στη ψυχιατρική προσέγγιση της ηθικής συνείδησης ο Rush αναγνωρίζει δύο βασικά χαρακτηριστικά της.

Το πρώτο αποκαλείται **ανομία** –(έναν αιώνα πριν από τον E. Durkheim και δύο αιώνες πριν από τον R. K. Merton) και έχει να κάνει με την ολική ηθική εξαχρέωση (depravity) του ανθρώπου κατά τις οποίες η ηθική ικανότητα και η συνείδηση είναι αδρανείς. Το δεύτερο ελάττωμα αποκαλείται **μικρονομία** και σε αυτό το στάδιο διατηρείται μεν η συνείδηση αλλά έχει απωλεσθεί η ηθική ικανότητα. Τον Rush θα απασχολήσει πολλά χρόνια η μερική και η ολική πνευματική διαταραχή (ή φρενοβλάβεια). Όπου αναφέρεται στην μερική αφορά μόνο στην ηθική ικανότητα και όπου γίνεται αναφορά στην ολική, περιλαμβάνεται το σύνολο των ανθρώπινων ικανοτήτων.

Να σημειωθεί ότι στην περίπτωση της ολικής πνευματικής διαταραχής, η ηθική ικανότητα προκαλεί δυσλειτουργία και σε άλλες ανθρώπινες ικανότητες. Όσον αφορά στο

⁶⁷ Rush B., 'The influence of physical causes upon the moral faculty', *The Selected Writings of Benjamin Rush*, D. Runes (επιμ.), New York: Philosophical Library, 1974, σ.σ. 179 -220

⁶⁸ Werlinder H., *Psychopathy: A History of the Concepts*. Uppsala: Almqvist and Wiksell, 1978, σ.24. υποσ. 25.

⁶⁹ Rush B., 'The influence of physical causes upon the moral faculty', *The Selected Writings of Benjamin Rush*, D. Runes (επιμ.), New York: Philosophical Library, 1974, σ.335.

έγκλημα και συγκεκριμένα το έγκλημα που είναι σοβαρό, λογικά ανεξήγητο και επαναλαμβανόμενο, ο Rush το εντάσσει στο φάσμα της ανηθικότητας.

Σε αυτό το σημείο, να σημειωθεί ότι πριν από τον 19^ο αιώνα το πρόβλημα της παραφροσύνης⁷⁰ προσεγγιζόταν στην βάση των διαταραχών του λόγου, καθώς η λογική διακρίνει τον άνθρωπο από τα ζώα⁷¹.

Όσον αφορά στην εγκληματική συμπεριφορά, ο Rush τη συσχετίζει με φυσικά αίτια που οδηγούν σε ανήθικη συμπεριφορά. Καθώς τα αίτια αυτά τα αναζητά στη φυσική υπόσταση του ανθρώπου, ο Rush φέρεται να σχημάτισε μία από τις πρώτες βιολογικές θεωρίες του εγκλήματος.

Βιολογικές προδιαθέσεις ή εξωτερικοί παράγοντες, που μπορούν να επιδράσουν στη σωματική κατάσταση του ανθρώπου δύνανται να προκαλέσουν ηθική βλάβη στον άνθρωπο⁷². Ανάμεσα σε αυτούς τους παράγοντες ενδεικτικά αναφέρει τον πυρετό, την υπερβολική χρήση αλκοόλ, την υπερβολική πείνα, την κακή διατροφή, τον υπερβολικό ύπνο, αλλά και το γενικότερο κλίμα.

Τον Rush ενδιαφέρουν μόνο τα αίτια που αγγίζουν το ίδιο το άτομο, ενώ υποστηρίζει ότι η ηθική βλάβη ή δεν υπάρχει εκ γενετής αλλά προκαλείται από εξωτερικά αίτια, ή υπάρχει στη φύση του ανθρώπου και μπορεί να ενεργοποιηθεί από εξωτερικά φυσικά αίτια. Επίσης, μπορεί να υπάρχει εκ γενετής και να είναι εξαρχής ενεργοποιημένη⁷³. Οι απαντήσεις βρίσκονται σε όλους τους νόμους της ανθρώπινης βιολογίας.

⁷⁰Bynum W. F., 'Rationales for therapy in British psychiatry, 1780-1835', *Mad Houses, Mad-Doctors, and Madmen. The Social History of Psychiatry in the Victorian Era*, Scull A., Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981, σ.σ. 35-57.

⁷¹Bynum W.F., 'The anatomical method, natural theology, and the functions of the brain', *Isis*, Vol. 64, No. 4 (Dec.1973),σ.σ. 445-468.

⁷²Rush B., 'The influence of physical causes upon the moral faculty', *The Selected Writings of Benjamin Rush*, D. Runes (επιμ.), New York: Philosophical Library, 1974, σ.193.

⁷³Ο.π.,σελ184.

Σχετικά με τους ηθικά παράφρονες, εμφανίζεται αναποφάσιτος αν πρέπει να καταλογίζεται υπαιτιότητα⁷⁴ για τις εγκληματικές πράξεις τους. Ήταν όμως βέβαιος ότι, οι εν λόγω παραβάτες, ως ασθενείς, πρέπει να αντιμετωπίζονται με ευσπλαχνία. Θεωρώντας τους κανόνες του ποινικού δικαίου a priori ηθικούς και λογικούς, έδωσε έμφαση στην Ψυχιατρική υποστηρίζοντας ότι οι δράστες που πάσχουν βιολογικά λόγω ελαττωματικής ηθικής ικανότητας, εμπίπτουν στην καθ' ύλην αρμοδιότητα της επιστήμης της Ψυχιατρικής.

Η εμπιστοσύνη του στην επιστήμη της Ψυχιατρικής ήταν τόσο μεγάλη, που πίστευε, ότι η ανάπτυξή της θα μπορούσε δυνητικά να απαλλάξει τα έθνη από τις χειρότερες μορφές ανηθικότητας που τα βασανίζουν⁷⁵. Γι' αυτόν το έγκλημα μπορεί να μελετηθεί επιστημονικά σαν φυσικό φαινόμενο, πρωτίστως από την Ψυχιατρική.

Επίσης, πρόσθεσε την παράμετρο της ηθικής ικανότητας στον λόγο και αναγνώρισε την λογική και ηθική ικανότητα στον άνθρωπο.

3.1.3 Philippe Pinel (1745-1826) -"μανία χωρίς παραλήρημα" και ηθική θεραπεία

Ο Philippe Pinel ήταν γάλλος ψυχίατρος την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης και γνωστός ανθρωπιστής. Πιστεύεται ότι ήταν ο πρώτος που κατήργησε τις αλυσίδες στα ψυχιατρικά άσυλα⁷⁶, μέτρο που καθόρισε την πορεία της Ψυχιατρικής.

⁷⁴ Rafter N., «The Unrepentant Horse-slasher: Moral Insanity and the Origins of Criminological Thought», *Criminology* 42 (4), 2004d σελ.988.

⁷⁵ Rush B., 'The influence of physical causes upon the moral faculty', *The Selected Writings of Benjamin Rush*, D. Runes (επιμ.), New York: Philosophical Library, 1974, σ.209.

⁷⁶ Ο Pinel έγινε διάσημος και καταγράφηκε στην ιστορία ως διάσημος ανθρωπιστής από τον ζωγραφικό πίνακα του T. Robert-Fleury (1795) που τον αναπαριστά σαν πεφωτισμένο γιατρό να μπαίνει σε ένα άσυλο τρελών στο Παρίσι το 1793 και με τη Γαλλική Επανάσταση σε πλήρη εξέλιξη, και ηρωικά να αποδεσμεύει τους τρελούς από τις αλυσίδες που τους κρατούσαν δέσμιους στους τοίχους, ανοίγοντας κατ' αυτό τον τρόπο τη νέα εποχή της ανθρωπιστικής ιατρικής αντιμετώπισης της τρέλας. Παρεμπιπτόντως, τα πράγματα δεν έλαβαν χώρα ακριβώς όπως τα αποδίδει ο καλλιτέχνης. Ο Ιταλός γιατρός Vincenzo Chiarugi ήταν αυτός που πρώτος αποδέσμευσε τους τρελούς από τις αλυσίδες. Επιπλέον, στη Γαλλία ήταν ο συνεργάτης του Pinel JeanBaptiste Pussin που απάλλαξε τους πνευματικά αλλοτριωμένους από τις αλυσίδες – ακριβέστερα, που αντικατέστησε τις αλυσίδες με τον ζουρλομανδύα – το 1797 στο Bicêtre, ενώ η έννοια του ψυχικά ασθενούς ερχόταν να αντικαταστήσει την έννοια του πνευματικά αλλοτριωμένου.

Το έργο του είναι ιδιαίτερα σημαντικό για δύο λόγους: για την συλλογή και την κατανομή των συμπτωμάτων των διάφορων διανοητικών παθήσεων σε ορισμένες κατηγορίες, και για την εφαρμογή της **ηθικής θεραπείας** στην αντιμετώπιση των διανοητικά ασθενών⁷⁷. Γενικά, οι ιδέες που προέκυψαν από τις παρατηρήσεις του συνέβαλαν καθοριστικά στη δημιουργία ενός κατάλληλου περιβάλλοντος που θα θεράπευε και θα συνέβαλλε στην επανάκαμψη των διανοητικά νοσούντων⁷⁸.

Σχόλιο [h12]: μην το βάζεις σε παρένθεση. ή φτιάξε άλλη πρόταση ή βάλε υποσημείωση.

Η έννοια της ηθικής παραφροσύνης από τον Pinel αποδόθηκε διαφορετικά από την ως άνω εκτεθείσα προσέγγιση του Rush. Η διαφοροποίηση αυτή δικαιολογείται από το πολιτικο-πολιτισμικό πλαίσιο της Γαλλικής Επανάστασης κατά τη διάρκεια της οποίας, δραστηριοποιήθηκε ο Pinel, βιώνοντας μια περίοδο θεαματικών κοινωνικών αλλαγών της κοινωνίας σε όλα της τα επίπεδα. Το 1793 ανέλαβε θέση γιατρού στο νοσοκομείο Bicêtre και το 1795 ανέλαβε ως αρχίατρος στο άσυλο γυναικών στο Salpêtrière⁷⁹ όπου και παρέμεινε όλη του τη ζωή.

Η πιο σημαντική του μελέτη φέρει τον τίτλο «Μια Ιατρικο-Φιλοσοφική Πραγματεία πάνω στην Πνευματική Αλλοτρίωση ή τη Μανία»⁸⁰. Για τη συγκεκριμένη μελέτη ανατρέχουμε στην αγγλική έκδοση του 1806⁸¹ «A Treatise on Insanity» όπου στην εισαγωγή ο Pinel τονίζει την σημασία της λεπτομερούς παρατήρησης στην ανάπτυξη της σύγχρονης φυσικής ιστορίας.

Η συνήθεια της αναλυτικής διερεύνησης, που έτσι έχει γίνει αποδεκτή, έχει παρακινήσει προς μian ακρίβεια στην έκφραση και μian ορθότητα στην κατηγοριοποίηση,

⁷⁷ Ως ηθική θεραπεία θεωρούνταν το να μαθαίνουν οι ασθενείς τρόπους έντιμης διαγωγής του βίου τους.

⁷⁸ Rafter N., «The unrepentant horse-slasher :moral insanity and the origins of criminological thought “, *Criminology*, vol.42,4/2004,σελ.988.

⁷⁹ Chevalier L., *Classes Laborieuses et Classes Dangereuses a Paris pendant la Première Moitié du XIXe Siècle*, Paris, Libraire Plon, 1958, σελ.54.

⁸⁰ *Traité médico-philosophique sur l' aliénation mentale; ou la manie.*

⁸¹ Pinel P., *A Treatise on Insanity*, μεταφραστής Sheffield D.D.,: τυπώθηκε από W. Todd για Messrs. Cadel και Davies, Strand, London, 1806.

που με τη σειρά τους, συνέβαλαν στην ανάπτυξη της φυσικής γνώσης⁸²». Ο Pinel, αρχικά, ενδιαφέρθηκε να μελετήσει περιπτώσεις υποτρόπων εγκληματιών, οι οποίοι περιοδικά προέβαιναν σε παραβατική συμπεριφορά, ενώ σε άλλες πτυχές της ζωής τους εμφάνιζαν λογική και συγκράτηση⁸³.

Όταν ανέλαβε τη θέση του στο νοσοκομείο Bicêtre ήρθε σε επαφή με ετερόκλητους ασθενείς, αφού στο ίδιο κτίριο συστεγάζονταν συφιλιδικοί, εγκληματίες, μικροπαραβάτες και ψυχικά ασθενείς. Αποφασίζοντας να χρησιμοποιήσει μια μέθοδο διερεύνησης με διαδοχική καταγραφή κάθε γεγονότος και έχοντας ως κύριο σκοπό τη συλλογή υλικού για μελλοντική χρήση, κατέληξε στην εκτίμηση πως είναι λανθασμένη η άποψη ότι η παραφροσύνη είναι 'αποτέλεσμα μιας οργανικής βλάβης (αλλοίωσης) του εγκεφάλου'⁸⁴.

Το πνεύμα μπορεί να αρρωστήσει χωρίς μιαν αντίστοιχη αρρώστια του εγκεφάλου. Η πεποίθηση πως το πνεύμα μπορεί να ζήσει μια δική του ξεχωριστή πορεία, χωρίς εξάρτηση από τον εγκέφαλο, την υλική του βάση, είχε ιδιαίτερη σημασία για τις αρχές του 19ου αιώνα, λόγω της έμμεσης έστω άρνησης της αθανασίας της ψυχής που υπονόησε ο Pinel. Αδιαφορώντας για τις επικρατούσες θεολογικές ερμηνείες ο Pinel ανήκε στη γενιά των αυστηρά θετικών επιστημόνων που στηρίζονταν στην παρατήρηση, την αντικειμενικότητα, την καταγραφή των γεγονότων και την επαγωγή.

Στην Πραγματεία του, εντοπίζει πέντε είδη πνευματικής διαταραχής που παρουσιάζει στην τέταρτη ενότητα του έργου του. Τη μελαγχολία, την ανισορροπία-ανησυχία (ή την παύση της ικανότητας για σκέψη), (dementia), την ηλιθιότητα (idiocy), τη μανία με παραισθήσεις, και τη μανία χωρίς παραισθήσεις (manie sans délire).

⁸² Pinel P., *A Treatise on Insanity*, μεταφραστής Sheffield D.D.,: τυπώθηκε από W. Todd για Messrs. Cadel και Davies, Strand, London, 1806, σελ.1.

⁸³ Βλάχου Β.,*Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ 41.

⁸⁴ Pinel P., *A Treatise on Insanity*, μεταφραστής Sheffield D.D.,: τυπώθηκε από W. Todd για Messrs. Cadel και Davies, Strand, London, 1806, σελ 3.

Ιδιαίτερη σημασία για το ζήτημα της ηθικής παραφροσύνης έχει η μανία χωρίς παραισθήσεις, η οποία δεν είχε καταγραφεί στη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία της εποχής αλλά ο Pinel αντιμετώπισε στο Bicêtre. Εκεί, εντόπισε πολλές περιπτώσεις ανθρώπων που ενώ δεν έδιναν στοιχεία κάποιας διανοητικής βλάβης, κυριαρχούνταν ενίοτε από ενστικτώδη και αφηρημένη παραφορά, με τις ικανότητές τους να έχουν υποστεί κάποιον τραυματισμό⁸⁵.

Σχόλιο [h13]: όχι -. ίσως,

Ήταν περιπτώσεις ατόμων, τα οποία χωρίς να είναι πλήρως διαταραγμένα, μπορούσαν να σκέπτονται λογικά με ανέπαφες τις πνευματικές τους λειτουργίες, κατά τα λοιπά όμως ήταν άτομα που στρέφονταν στη βία και την επιθετικότητα⁸⁶. Η κατάσταση αυτή θα μπορούσε να είναι περιοδική ή διαρκής και η ως άνω διαταραχή ονομάστηκε «μανία χωρίς παραλήρημα». Πολλά ερεθίσματα θα μπορούσαν να προκαλέσουν πνευματική αλλοτρίωση, όπως η επιδίωξη πλούτου, της δόξας ή του κύρους.

Σχόλιο [h14]: ,

Η εκπαίδευση με την ευρεία έννοια της πειθαρχησης έχει καθοριστική σημασία για τον Pinel. Η απουσία της ή η απόκλισή της από το σωστό στόχο συνιστούν κεντρικό παράγοντα πρόκλησης παραφροσύνης, υπό την προϋπόθεση ότι η απουσία εκπαίδευσης οδηγεί στην παραφροσύνη όταν ένα πνεύμα είναι από τη φύση του διεστραμμένο και ανυπότακτο.

Ο Pinel, αν και αποσυνδέει μερικά το πνεύμα από τον εγκέφαλο, βλέπει μια φυσική διαστροφή του πνεύματος σαν τη βάση της μανίας χωρίς παραλήρημα ή της ηθικής παραφροσύνης που θα ακολουθούσε ως όρος.

Το να υπακούει κάποιος στους κοινωνικούς κανόνες ορίζεται ως ψυχική υγεία. Σε αντίθετη περίπτωση, μία απόκλιση μπορεί να οδηγήσει στην παραφροσύνη, εάν ο παραβάτης φέρει κάποια ελαττωματική βιολογική προδιάθεση.

⁸⁵ Pinel P., *A Treatise on Insanity*, μεταφραστής Sheffield D.D.,: τυπώθηκε από W. Todd για Messrs. Cadel και Davies, Strand, London, 1806, σελ 150.

⁸⁶ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ 42.

Με το έργο του Pinel, η Ψυχιατρική συμμετείχε με τον εξορθολογισμό και την επιβολή μέτρων, στο πεδίο του κοινωνικού ελέγχου. Ενώ εμφανίζεται να συμπαθεί τους ψυχικά ασθενείς⁸⁷, πιστεύει στην ανάγκη υποταγής τους με τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού μηχανισμού εκφοβισμού κατά την παραμονή τους στα ιδρύματα, προκειμένου να επανέλθουν στα λογικά τους⁸⁸.

Επίσης, πίστευε στη χρήση παλαιότερων μεθόδων 'ισορροπίας των υγρών' όπως ήταν οι αφαιμάξεις, τα καθαρτικά, οι εμετοί (που χρησιμοποιούσε ο Rush), καθώς και στη χρήση μέσων ψυχικής πειθάρχησης όπως ήταν ο ζουρλομανδύας και η απομόνωση.

3.1.4 James Cowles Prichard (1786 – 1846) - Η ηθική παραφροσύνη ως είδος ψυχικής διαταραχής

Η περιγραφή της έννοιας της ηθικής παραφροσύνης αποδόθηκε στον James Cowles Prichard. Στο έργο του Pinel, το οποίο εκτέθηκε παραπάνω, πρόσθεσε και μια κατηγορία περιπτώσεων όπου η ψυχική διαταραχή μπορούσε να αποδοθεί σε «ηθική παραφροσύνη⁸⁹» που οριζόταν ως το είδος της διανοητικής διαταραχής κατά το οποίο οι πνευματικές δυνάμεις του ανθρώπου εμφανίζονται ως αβλαβείς ενώ η διαταραχή εκδηλώνεται αρχικά η αποκλειστικά στο ψυχικό τμήμα (των συναισθημάτων, της διάθεσης, ή των συνηθειών)⁹⁰. Στις περιπτώσεις της ηθικής παραφροσύνης, το ηθικό κομμάτι του νου εμφανίζεται να έχει

⁸⁷ Πρότεινε δε και εφάρμοσε την ηθική θεραπεία των ψυχασθενών – στο χώρο συνάντησης των ψυχολογικών μεθόδων με τους κανόνες περί ηθικής ζωής.

⁸⁸ Pinel P., *A Treatise on Insanity*, μεταφραστής Sheffield D.D., τυπώθηκε από W. Todd για Messrs. Cadel και Davies, Strand, London, 1806, Ενότητα V, σσ. 182-188 και 205-206.

⁸⁹ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 43.

⁹⁰ Prichard J.C., *A Treatise On Insanity and Other Disorders Affecting the Mind*, London: Sherwood, Gilbert, and Piper, 1835

υποστεί διαστροφή και το άτομο αν και μπορεί να ανταπεξέρχεται με εξυπνάδα σε συζητήσεις δεν δύναται να ανταπεξέλθει στη ζωή με την απαιτούμενη ευπρέπεια⁹¹.

Σε αυτό το σημείο επισημαίνεται, ότι η πρώτη αναφορά στην έννοια της ηθικής παραφροσύνης έγινε από τον εκπρόσωπο της Θετικής Σχολής, Lombroso, ο οποίος, ενώ διαμόρφωνε την θεωρία του για τον «εκ γενετής» εγκληματία απέδωσε την κατάσταση που μελετούσε σε ηθική παραφροσύνη (moral insanity).

Στην πραγματικότητα πριν από τον Lombroso, συγκεκριμένα από αμερικανούς ερευνητές είχε επισημανθεί η έννοια της ηθικής μικρόνοιας (moral imbecility), την οποία περιέγραψε ο James Cowles Prichard (1837) και τον ορισμό έδωσε ο I.Kerlin (1890)⁹². Ως ηθική μικρόνοια ορίστηκε η κατάσταση, κατά την οποία, το άτομο εξαιτίας μια διανοητικής ελαττωματικότητας, αδιαφορεί για τις κοινωνικά αποδεκτές ηθικές αξίες. Η κατάσταση της ηθικής μικρόνοιας⁹³ εξομοιώθηκε στην συνέχεια με την ψυχοπάθεια⁹⁴.

Σχόλιο [h15]: ,

Τον όρο της ηθικής παραφροσύνης αποσαφήνισε και καθιέρωσε ο Prichard το 1842, στα έργα του “Treatise on Insanity” και “On the Different Forms of Insanity”⁹⁵ όπου δεν περιόρισε την αναφορά του σε περιπτωσιολογία καθαρά εγκληματική, αλλά χρησιμοποίησε τον ίδιο όρο και για την περιγραφή φαινομένων αντικοινωνικής συμπεριφοράς⁹⁶.

⁹¹ Rafter N., «The unrepentant horse-slasher :moral insanity and the origins of criminological thought”,*Criminology*,vol.42,4/2004,σελ.991κ.ε.

⁹² Αλεξιάδης Σ., *Εγκληματολογία*, Εκδόσεις Σάκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη,2011,σελ.57κ.ε.

⁹³ Ηθική μικρόνοια: μόνιμο πνευματικό πρόβλημα που συνδυάζεται με μοχθηρές εγκληματικές τάσεις.

⁹⁴ Rafter N.(ed),*The Origins of Criminology:A Reader*, Routledge2009,σελ.54κ.ε.

⁹⁵ Τον ίδιο όρο μεταχειρίστηκε παλαιότερα ο Θωμάς Abercombry, τα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Παρεμφερής είναι και η έννοια των «παραφρόνων κακών»του Ιταλού μοναχού Delia Porta, όπως την χρησιμοποίησε το 1640 ενώ μελετούσε την σχέση εγκλήματος και παραφροσύνης.(Heuyer, *Les troubles mentaux*,1968,σελ.15).

⁹⁶ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα:Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη,2012,σελ 43.

Στην πραγματεία του, ο Prichard χωρίς να κάνει αναφορά στον Rush, τιμά το έργο του Pinel και παρουσιάζει πολλές θεωρητικές και πρακτικές ομοιότητες με τον Esquirol, συνεργάτη του Pinel ⁹⁷.

Το θεωρητικό πλαίσιο του Prichard, αποτέλεσε τη βάση ανάπτυξης θεωριών περί έμφυτης εγκληματικότητας (που θα αναπτύσσονταν κυρίως μετά το 1850). Από τον ορισμό της ηθικής παραφροσύνης που διατυπώνει ο Prichard διακρίνεται σαφώς η νοητική παραφροσύνη από την ηθική παραφροσύνη, με την πρώτη να επιδρά και να επηρεάζει την διάνοια (μέσω παραισθήσεων) και τη δεύτερη να επιδρά στην ηθική και ψυχική υπόσταση (επηρεάζοντας τα αισθήματα και τις συνήθειες). Για τον Prichard, οι ηθικά παράφρονες μπορούν να δείξουν μεγάλη επιδεξιότητα στη δικαιολόγηση της εκκεντρικότητάς τους.

Ως προς τα αίτια της ηθικής παραφροσύνης, ο Prichard διατείνεται ότι είναι ένα θέμα που εμπλέκεται σε βαθιά ασάφεια⁹⁸. Παράλληλα όμως, έδωσε κάποιον προσανατολισμό σχετικά με το πού θα έπρεπε να αναζητηθούν τα αίτια της ηθικής παραφροσύνης.

Σχόλιο [h16]: όχι -

Απορρίπτοντας τις εξηγήσεις της φρενολογίας που ήταν σύγχρονες των Ruch, Pinel, καθώς υπολείπονταν λογικής επιχειρηματολογίας και αποδείξεων, ⁹⁹ στράφηκε στο προηγούμενο ιστορικό παραφροσύνης του πάσχοντος (αν είχε υποστεί υψηλό πυρετό ή επιληψία) και στην εξέταση οικογενειακών ιστορικών παραφροσύνης. Ουσιαστικά για την κατανόηση της ηθικής παραφροσύνης, στρέφει την προσοχή του, στο εσωτερικό του ανθρώπου, στον ψυχισμό και τη βιολογία του, όπου η παραφροσύνη μπορεί να υπάρχει σαν

⁹⁷ Prichard J.C., *A Treatise On Insanity and Other Disorders Affecting the Mind*, London: Sherwood, Gilbert, and Piper, 1835, σελ.3.

⁹⁸ Prichard J.C., *A Treatise On Insanity and Other Disorders Affecting the Mind*, London: Sherwood, Gilbert, and Piper, 1835, σελ.112.

⁹⁹ Ο.π., σ.σ.464-467.

δυναμικό σε κάποιους και σε κάποιους άλλους όχι¹⁰⁰. Στο κεφάλαιο XI της Πραγματείας του, εξετάζεται ο ρόλος της ηθικής παραφροσύνης στην δικαστηριακή **πρακτική**, αποκαλύπτοντας τη στενή σχέση μεταξύ του Ποινικού Δικαίου και της Ψυχιατρικής¹⁰¹. Συγκεκριμένα, προτείνει οι ηθικά παράφρονες εγκληματίες να κλείνονται σε άσυλα, όπου θα δέχονται την επιστημονική καθοδήγηση των ψυχιάτρων, χωρίς να φυλακίζονται¹⁰². Τα επιχειρήματα των Rush, Pinel και στη συνέχεια του Prichard, αποδεικνύουν ξεκάθαρα τη διεκδίκηση από την Ψυχιατρική, της ανάληψης ευθύνης ελέγχου των ψυχικώς πασχόντων, που μέχρι πρότινος είχε αναλάβει το ποινικό δίκαιο. Όσον αφορά στη διαχρονικότητα του όρου της «ηθικής παραφροσύνης» είναι δικαιολογημένη η επικράτησή της στο χρόνο, λόγω της σημασίας της, με βασικό χαρακτηριστικό της, ότι ήταν η πρώτη φορά (τον 17^ο και 18^ο αιώνα) που αναγνωριζόταν ο ρόλος των συναισθημάτων στην πνευματική ασθένεια¹⁰³. Ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας για την επικράτηση του όρου της ηθικής παραφροσύνης ήταν η δικαστηριακή εφαρμογή της στη διάγνωση όρων όπως η παραφροσύνη, η ελευθερία της βούλησης και η υπαιτιότητα του παραβάτη¹⁰⁴. Η θεωρία του Prichard περί ηθικής παραφροσύνης έγινε ευρύτατα αποδεκτή στη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία.

Σχόλιο [h17]: ,

3.2 Η παραφροσύνη ως παράμετρος στην ποινική μεταχείριση του εγκληματία

Οι προαναφερόμενες αναλύσεις του έργου των Rush, Pinel και Prichard, μαρτυρούν την προσπάθεια της πρωτοεμφανιζόμενης επιστήμης της Ψυχιατρικής να αναλάβει κάποιον έλεγχο της ποινικής ευθύνης για τους ψυχικώς πάσχοντες. Η δε πρότασή της για ποινική απαλλαγή κάποιων κατηγοριών εγκληματιών, λόγω παραφροσύνης και η μεταφορά της

¹⁰⁰Ο.π.,σ.σ.156-172.

¹⁰¹Ο.π.,σελ.382.

¹⁰²Ο.π.,σ.σ.402-404

¹⁰³ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ 46.

¹⁰⁴ Rafter N., «The unrepentant horse-slasher :moral insanity and the origins of criminological thought», *Criminology*, vol.42,4/2004, σ.σ.993,994.

διαχείρισής τους από τις φυλακές στα ψυχιατρικά άσυλα, θα εξεταζόταν θετικά στην πράξη, αφού άλλωστε θα απάλλασσε και το δίκαιο από ένα μέρος του έργου του, όσον αφορά στην ποινική και σωφρονιστική μεταχείριση κάποιας κατηγορίας εγκληματιών, των παραφρόνων. Την ίδια ιδεολογική πορεία ακολουθούν οι επόμενοι τρεις επιστήμονες, οι οποίοι με τις τοποθετήσεις τους συνεισέφεραν στην αναζήτηση τρόπων διαφορετικής ποινικής μεταχείρισης των ψυχικώς νοσούντων εγκληματιών.

3.2.1 Isaac Ray (1807-1881)- Η συνεισφορά της Ιατρικής στο Δίκαιο

Ο **Isaac Ray** ήταν αμερικανός ψυχίατρος και ένας από τους ιδρυτές της δικαστικής ψυχιατρικής. Το 1838, δημοσίευσε την Πραγματεία του με τον τίτλο « *A Treatise on the Medical Jurisprudence of Insanity*», το περιεχόμενο της οποίας άσκησε εξαιρετικά μεγάλη επιρροή σε δικαστηριακές πρακτικές και στην νομολογία¹⁰⁵.

Οι τοποθετήσεις του Ray δεν οφείλονται μόνο στο γεγονός ότι διετέλεσε Διευθυντής σε δύο ψυχιατρεία, το Maine Insane Hospital(1841-1845) και το Butler Hospital(1846-1867) αλλά προκύπτουν και από τη συστηματική παρατήρηση της διεθνούς πραγματικότητας¹⁰⁶.

Θεωρούσε ότι η εκδίκηση μιας υπόθεσης, όταν εγειρόταν θέμα παραφροσύνης, έπρεπε να είναι δεκτική αναβολής, τουλάχιστον μέχρι να θεραπευθεί η παραφροσύνη. Επίσης, υποστήριζε τη μη υπαιτιότητα των παραφρόνων εγκληματιών, με εξαίρεση την κατηγορία εκείνη των εγκληματιών, κατά την οποία, δεν μπορούσε να αποδοθεί η παραβατική συμπεριφορά σε παραφροσύνη¹⁰⁷.

Σχόλιο [h18]: όχι – αλλά ,

Σχόλιο [h19]: ομοίως

¹⁰⁵ Συγκεκριμένα, όσα ο Ray ανέφερε στο έργο του χρησιμοποιήθηκαν από τον δικηγόρο υπεράσπισης, Sir Alexander Cockburn, στη δίκη του πελάτη του, Daniel M'Naghten που διεξήχθη στην Αγγλία το 1843. Στην δίκη ο Cockburn ανέφερε εκτεταμένα σημεία από το έργο του Ray τα οποία απέρριπταν τις παραδοσιακές απόψεις σχετικά με την παραφροσύνη που βασίζονταν στην ικανότητα του αμυνόμενου να διακρίνει το καλό από το κακό για χάρη και υπέρ μιας νέας τοποθέτησης που στηριζόταν στην αιτιώδη συνάφεια.

¹⁰⁶ Overholser W., "Isaac Ray", in Hermann Mannheim(ed.), *Pioneers in Criminology*, Montclair, N.: Pattersom Smith, 1972, σ.σ.186-188

¹⁰⁷ Ό.π. σ.σ. 189,190.

Επίσης, πίστευε στη λειτουργία του νόμου προς την προστασία των ψυχικά ασθενών και ενθάρρυνε την αξιοποίηση της μαρτυρίας των ιατρών σε δίκες που σχετίζονταν με ζητήματα παραφροσύνης, ακόμα και αν προέκυπταν θέματα επιστημονικής διχογνωμίας που δυνητικά θα μπερδευαν το ακροατήριο και τους ενόρκους¹⁰⁸. Κατόπιν της παρουσίασης των θέσεων του Ray, όσον αφορά στην δικαστηριακή και ποινική αντιμετώπιση των παραφρόνων εγκληματιών, μεταβαίνουμε στις τοποθετήσεις του Ray σχετικά με την έννοια της ηθικής παραφροσύνης (την οποία στο έργο του “Treatise on the Medical Jurisprudence of Insanity” αποκάλεσε ως «ηθική μανία»)¹⁰⁹.

Υιοθετώντας τον ορισμό του Prichard, ο Ray όρισε την ηθική μανία ως μία «νοσηρή διαστροφή των φυσικών συναισθημάτων, των τάσεων, της διάθεσης, των συνηθειών και των ηθικών προδιαθέσεων, χωρίς κάποια αξιοσημείωτη αλλοίωση στη νόηση».

Συγκεντρώνοντας ένα σύνολο παραδειγμάτων σε ιστορικό και νομικό επίπεδο, ο Ray ως ηθική μανία θεωρεί την εγκληματική συμπεριφορά ατόμων που στερούνται τύψεων και δεν μπορούν να συγκρατήσουν τον εαυτό τους¹¹⁰.

Όσον αφορά στην ποινική διαχείριση των δραστών που έπασχαν από ηθική μανία ο Ray υπερασπίζεται τη μη απόδοση ευθυνών και τη μη αναγνώριση καταλογισμού στα άτομα αυτά, καθότι προέβησαν σε εγκληματική δραστηριότητα υποκινούμενοι όχι από ηθική διαφθορά αλλά λόγω νόσου¹¹¹.

Οι απόψεις του με το πλήρωμα του χρόνου, συνέβαλαν αποφασιστικά στην επίκληση της παραφροσύνης από την υπερασπιστική γραμμή ως λόγο απαλλαγής του κατηγορουμένου. Παρά τις σφοδρές αντιδράσεις από συντηρητικούς κύκλους ψυχιάτρων και ιατρών η συμβολή του Ray στην ανθρωπινότερη ποινική μεταχείριση των παραφρόνων

Σχόλιο [h20]: όχι,

¹⁰⁸ Ο.π., σελ.192.

¹⁰⁹ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 50.

¹¹⁰ Rafter N., «The unrepentant horse-slasher :moral insanity and the origins of criminological thought», *Criminology*, vol.42,4/2004, σ.σ.994,995.

¹¹¹ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 51.

εγκληματιών, μέσω της συμβολής της ιατρικής και σε δικαστηριακό και σε σωφρονιστικό πεδίο, είναι αδιαμφισβήτητη.

3.2.2 Maudsley – Κριτική στο δικαιοϊκό σύστημα της εποχής

Η ανωτέρω άποψη του Ray ,που θέλει το έγκλημα να σχετίζεται με την παθολογία και τον ψυχικό κόσμο του δράστη, βρίσκει σαν θεωρητική βάση σύμφωνο και τον επόμενο εκπρόσωπο, άγγλο επιστήμονα και ερευνητή Maudsley, ο οποίος στο έργο του «Έγκλημα και φρενοβλάβεια», που εκδόθηκε το 1867,¹¹² θέτει τρεις βασικές προτάσεις – υποθέσεις εργασίας¹¹³:

A) Μία ψυχοπαθολογική ιδιοσυγκρασία μπορεί να εξελιχθεί σε ψυχασθένεια με μία κατάλληλη πίεση από εσωτερική ή εξωτερική παράμετρο.

B) Το ηθικό συναίσθημα του ανθρώπου είναι μία από τις οργανικές λειτουργίες του ανθρώπου.

Γ) Η ψυχική ασθένεια οδηγεί σε έλλειψη ηθικού συναισθήματος.

Επίσης, εκφράζεται η αρχή ότι, η διάνοια και το συναίσθημα ως μεγέθη έχουν βαθμίδες έντασης και επίπεδα διακύμανσης.

Όπως στην ψυχοπαθολογία δεν λειτουργούν παράλληλα τα μεγέθη, έτσι και η παραφροσύνη διαιρείται σε νοητική και συναισθηματική, με την τελευταία να διακρίνεται σε παρορμητική και ηθική¹¹⁴.

Στην παρορμητική παραφροσύνη εντάσσεται η ανθρωποκτόνος μανία, ενώ η ηθική παραφροσύνη - στην δεύτερη κατηγορία - εμφανίζεται ως μια μορφή ψυχικής ανωμαλίας, η οποία προκαλείται από μία εγκεφαλική δυσλειτουργία¹¹⁵.

¹¹² Maudsley H., *Le crime et la folie*, 4^η έκδοση, Felix Alcan, 1885,σελ.63.

¹¹³ Ο.π. σελ.31 κ.ε.

¹¹⁴ Ο.π. σελ.115 κ.ε.

¹¹⁵ Ο.π. σελ.58 κ.ε.

Σχόλιο [h21]: ,

Κατά τον Maudsley, η διάκριση μεταξύ παραφροσύνης και εγκλήματος είναι πολύ δύσκολη¹¹⁶. Καθώς η διάπραξη ενός εγκλήματος δεν αποδεικνύει παραφροσύνη, σύμφωνα με τον Maudsley, προκειμένου να διαγνωσθεί η ηθική παραφροσύνη πρέπει να έχει αποδειχτεί η ύπαρξη της ασθένειας στον δράστη, μέσω συγκεκριμένων συμπτωμάτων που εμφανίζει το άτομο¹¹⁷. Τα συναισθήματα, η διάθεση και η συμπεριφορά, μετά από μια ψυχική διαταραχή, μεταβάλλονται και παίρνουν ένα διαφορετικό, ασύμβατο με τον χαρακτήρα του ατόμου, ύφος. Έτσι αναγνωρίζεται η εμφάνιση της ηθικής παραφροσύνης στον παραβάτη.

Σύμφωνα με τον Maudsley ο παραβάτης δεν επιλέγει τα πλεονεκτήματα του εγκλήματος αλλά, λόγω ασθενούς ιδιοσυγκρασίας βλέπει το καλό ως κακό και το κακό ως καλό¹¹⁸.

Όσον αφορά στην ποινική και σωφρονιστική μεταχείριση του ηθικώς παράφρονα εγκληματία, σύμφωνα με τον Maudsley, προτού κατανοήσουμε τι είναι το έγκλημα δεν θα έπρεπε να βιαστούμε να χαρακτηρίσουμε ως εγκληματίες τους τρελούς. Είναι μάλιστα πιθανό, ότι με την κατανόηση του εγκλήματος, θα τηρήσουμε μια στάση πιο ανεκτική και φιλική απέναντι στους εν λόγω παραβάτες¹¹⁹. Παρόλα αυτά, στο ζήτημα της σωφρονιστικής μεταχείρισης του ηθικώς παράφρονα, τάσσεται υπέρ της εφαρμογής μέτρων μειωμένης ευθύνης.¹²⁰

Ιδιαίτερα αυστηρή εμφανίζεται η κριτική που ασκεί στο δικαιοσύνη σύστημα της εποχής του κατά το οποίο¹²¹:

¹¹⁶ Scott P., "Henry Maudsley", in Hermann Mannheim(ed), *Pioneers in Criminology*, Second Edition, Patterson Smith, 1972,σελ.212

¹¹⁷ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 58.

¹¹⁸ Maudsley H., *La responsabilita nelle malattie mentali*, 2^η έκδοση, Milan, 1875,σελ.34.

¹¹⁹ Ο.π.,32 κ.ε.

¹²⁰ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σελ.110.

¹²¹ Scott P., "Henry Maudsley", in Hermann Mannheim(ed), *Pioneers in Criminology*, Second Edition, Patterson Smith, 1972,σελ.211.

α) οι παραβάτες ωφελούνταν από το γραφειοκρατικό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και εν τέλει διέφευγαν του τελικού δικαστικού και σωφρονιστικού ελέγχου¹²² β) οι συνήγοροι υπεράσπισης επέλεγαν τους πελάτες τους βάσει των οικονομικών απολαβών τους από την έκβαση της δίκης γ) τα θύματα δεν ήθελαν να εμπλακούν στα γρανάζια της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, λόγω της συναισθηματικής και υλικής τους επιβάρυνσης από το γραφειοκρατικό σύστημα της εκδίκασης των ποινικών υποθέσεων και τέλος δ) ο Maudsley καυτηριάζει και τον ρόλο των διαδίκων και των μαρτύρων, οι οποίοι χωρίς να συναισθάνονται την ευθύνη του ρόλου που επιτελούν στην εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας, προβαίνουν ανάλογα με τα συμφέροντά τους σε φαινόμενα ψευδορκίας, παρακωλύοντας την ανεύρεση της αλήθειας και την απονομή του δικαίου.

3.2.3 Daniel Hack Tuke (1827 – 1895) - θεραπευτικό μοντέλο για τους ηθικά παράφρονες

Στη μεταρρυθμιστική προσπάθεια των ψυχιάτρων του 19^{ου} αιώνα για εφαρμογή της μεθόδου της ηθικής θεραπείας¹²³ (moral treatment) ανήκει το έργο του Άγγλου ψυχιάτρου Daniel Hack Tuke, ο οποίος συνέβαλε στην στροφή της ψυχιατρικής επιστήμης σε επιλογή ορθολογιστικών μεθόδων αντιμετώπισης και θεραπείας της παραφροσύνης.

Συγκεκριμένα, ο Tuke ασχολήθηκε με μια κατηγορία υπότροπου εγκληματία, ο οποίος προέβαινε κατ' εξακολούθηση σε αποτρόπαιες πράξεις χωρίς να δείχνει μεταμέλεια για την πράξη του, ενώ στις άλλες πτυχές της καθημερινότητάς του εμφάνιζε μια κανονικότητα ενός φυσιολογικού υποκειμένου¹²⁴.

¹²² Scott P., "Henry Maudsley", in Hermann Mannheim(ed), *Pioneers in Criminology*, Second Edition, Patterson Smith, 1972, σελ.211.

¹²³ Ψυχολογικές μέθοδοι με κανόνες περί ηθικής ζωής.

¹²⁴ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σ.σ. 61-64.

Προσπαθώντας να ερμηνεύσει αυτήν τη συμπεριφορά ο Tuke κατέληξε στην έννοια της ηθικής παραφροσύνης ή αλλιώς ηθικής «βλακειάς» (moral imbecility),¹²⁵ την οποία διέκρινε σε επίκτητη και εκ γενετής. Επίσης, απέδωσε στην βιαιότητα των τελεσθέντων εγκλημάτων μία μορφή επιστροφής σε πρωτόγονες μορφές εξέλιξης του ανθρώπου.

Καθώς η παραφροσύνη ήταν έμφυτη, για την μεταχείριση των δραστών επιλέχθηκε η ηθική θεραπεία¹²⁶ μέσω του θεραπευτικού μοντέλου αν και ως η καλύτερη και πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση θα ήταν ένας συνδυασμός του θεραπευτικού και του ποινικού μοντέλου μεταχείρισης, του περι ου ο λόγος πάσχοντα¹²⁷.

3.2.4 Jean-Etienne Dominique Esquirol (1772 – 1840) - η πνευματική μειονεξία διαφέρει από την ψυχική ασθένεια

Ο Jean-Etienne Dominique Esquirol, γάλλος ψυχίατρος, μαθητής του Pinel και έμπιστος του Prichard έγινε γνωστός με το έργο του «Les maladies mentales», το οποίο δημοσιεύθηκε το 1838 στο Παρίσι¹²⁸.

Στο σύγγραμμά του, ο Esquirol ισχυριζόταν ότι η ψυχική ανωμαλία -μέσω γενικού παραληρήματος- μπορεί να αφορά και να χαρακτηρίζει όλο τον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου είτε να έχει προσβάλει ένα μόνο τμήμα του αφήνοντας τα άλλα ανεπηρέαστα. Στη βάση του παραληρήματος συναντώνται ψευδαισθήσεις, παραισθήσεις, εσφαλμένοι συνειρμοί τα οποία ως συμπτώματα συνθέτουν σύμφωνα με τον Esquirol την έννοια της «νοητικής μονομανίας» (monomanie intellectuelle¹²⁹).

¹²⁵ Rafter N., «The unrepentant horse-slasher :moral insanity and the origins of criminological thought», *Criminology*, vol.42,4/2004, σ.σ.997κ.ε.

¹²⁶ ηθική θεραπεία- ψυχολογικές μέθοδοι με κανόνες περί ηθικής ζωής.

¹²⁷ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σελ.64.

¹²⁸ Νωρίτερα, το 1805 δημοσιεύθηκε η μελέτη του με τίτλο "The passions considered as causes, symptoms and means of cure in cases of insanity" (μετ. Τα πάθη ως αίτια, συμπτώματα, και μέσα θεραπείας σε υποθέσεις παραφροσύνης).

¹²⁹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίας και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σ.σ.32 και 33.

Ο Esquirol, όπως και ο Pinel πίστευε ότι η προέλευση της πνευματικής αρρώστιας μπορούσε να αναζητηθεί στα πάθη της ψυχής και ήταν πεπεισμένος ότι η τρέλα δεν επηρεάζει απόλυτα και ανεπανόρθωτα την λογική ενός ανθρώπου. Μία εγκληματική πράξη μπορούσε να διαπραχθεί στο στάδιο μιας παραληρητικής κατάστασης αλλά αυτή η κατάσταση δεν εντάσσεται ούτε στο γενικό ούτε στο μερικό παραλήρημα της διανοητικής μονομανίας.

Σύμφωνα με τον Esquirol, στο έγκλημα οδηγεί η παρόρμηση και ένα παραλήρημα συναισθηματικής φύσης¹³⁰. Εν κατακλείδι και σύμφωνα με τις προεκτεθείσες απόψεις του, ο Esquirol, δεν αναγνώριζε υπαιτιότητα στις πράξεις των νοσούντων εγκληματιών.

3.3 Η παραφροσύνη ως κληρονομική προδιάθεση στη βάση του εκφυλισμού

Η εφαρμογή των θετικών μεθόδων στη μελέτη του εγκληματικού φαινομένου συσχετίζοντάς το με την εμφάνιση ψυχικών ανωμαλιών χαρακτηρίζει και το έργο του επόμενου εκφραστή θεωρίας σχετικά με την παραφροσύνη, του J.B.Thomson.

3.3.1 Η έρευνα του J.Bruce Thomson (1810-1873) - Η ηθική μειονεξία ως πρόδρομος της ηθικής παραφροσύνης

Ο J.B. Thomson διετέλεσε γιατρός στις φυλακές της Σκωτίας και στο άρθρο του “The hereditary nature of crime” (Η κληρονομική φύση του εγκλήματος) αναφέρει, μετά από έρευνα που έχει πραγματοποιήσει σε πτώματα φυλακισμένων, μία σωρεία παθολογικών στοιχείων ως κοινό χαρακτηριστικό των αποβιωσάντων εγκληματιών, που δεν θεωρεί τυχαία¹³¹. Σε αυτό το σημείο, επισημαίνεται ότι ο Thomson ήταν ο πρώτος ερευνητής που αναφέρθηκε στην «ηθική ηλιθιότητα» ως χαρακτηριστικό των υποτρόπων εγκληματιών που

¹³⁰ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλία και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.33.

¹³¹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλία και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.32.

μάλιστα διακρίνεται από στοιχεία σωματικής και διανοητικής κατάπτωσης ως εκδήλωση μιας μορφής εκφυλισμού¹³². Για τον Thomson, η εγκληματική φύση είναι ένα κράμα περιβαλλοντικών και κληρονομικών παραμέτρων, πόρισμα στο οποίο κατέληξε μετά από παρατήρηση και έρευνα σε 6.000 κρατούμενους στις φυλακές της Σκωτίας¹³³. Από την έρευνά του προέκυψε το συμπέρασμα, ότι η ιδιόμορφη σωματική διάπλαση των κρατουμένων μαρτυρά έναν καταπονημένο οργανισμό που δεν δημιουργήθηκε μόνο από το περιβάλλον της φυλακής (στερήσεις, φαγητό στον εγκλεισμό), αλλά οφείλεται κυρίως σε αντίστοιχη γενετική προδιάθεση που οδηγεί στην κατάπτωση και στον ηθικό εκφυλισμό.¹³⁴

Σχόλιο [h22]: .

3.3.2 Η συμβολή του Benedict - August Morel (1809-1873) - κληρονομική προδιάθεση στην παραφροσύνη-στενή σχέση εκφυλισμού και εγκληματικότητας

Ο Morel, γάλλος γιατρός, με το έργο του «Traite des degenerescences physiques, intellectuelles et morales de l'espece humaine¹³⁵» που δημοσιεύθηκε το 1857 διαπιστώνει μία στενή σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ δύο εννοιών: της εγκληματικότητας και του εκφυλισμού. Ο Morel υποστήριξε ότι σωματικά και ψυχικά στίγματα μπορούν να μεταβιβασθούν κληρονομικά. Μάλιστα θεώρησε δυνατή την προδιάθεση κάποιου να στραφεί στο έγκλημα και στην παραφροσύνη (συμπτώματα εκφυλισμού) από χαρακτηριστικά που κληρονόμησε γονιδιακά από πρόγονό του¹³⁶.

Για τον Morel, προκειμένου να κληρονομήσει ο απόγονος εκφυλιστικό χαρακτηριστικό από τους ανιόντες του, δεν είναι αναγκαίο να πάσχει από το ίδιο

¹³² Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σελ.94.

¹³³ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σ.σ. 71-74.

¹³⁴ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σελ.97-98.

¹³⁵ Μετάφραση τίτλου «Εγχειρίδιο των σωματικών, διανοητικών και ηθικών εκφυλισμών του ανθρώπινου είδους».

¹³⁶ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλία και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.33.

χαρακτηριστικό. Αρκεί να εμφανίζει κάποιες εκφυλιστικές ενδείξεις¹³⁷ και μια προδιάθεση να εμφανίσει ένα νοσηρό σύμπτωμα. Μάλιστα ο εκφυλισμός μπορεί να εμφανίζεται εκ γενετής, επίκτητα, μπορεί να είναι πλήρης ή ημιτελής. Επίσης, ο εκφυλισμός ενδέχεται να επιδέχεται ή όχι θεραπείας ή κάποιο έστω μετριασμό του¹³⁸.

Συμπερασματικά, για τον Morel, η εγκληματικότητα και η παραφροσύνη είναι ενδείξεις εκφυλισμού που προκύπτουν από παραμέτρους κληρονομικές και περιβαλλοντικές και εκδηλώνεται με σωματικές και διανοητικές αποκλίσεις από την φυσιολογική ανθρώπινη μορφή της ανθρωπότητας¹³⁹.

3.3.3 Η προσέγγιση του Despine - ανάγκη εμβάθυνσης στην ψυχολογική κατάσταση του εγκληματία

Το 1868 δημοσιεύεται το έργο του Prosper Despine με τίτλο «Psychologie naturelle: Etude sur les faculties intellectuelles et morales» όπου μελετώνται ηθικές ανωμαλίες που προκύπτουν από οργανικά αίτια¹⁴⁰. Σύμφωνα με την τοποθέτηση του Despine, οι εγκληματίες χαρακτηρίζονται από απουσία ελεύθερης βούλησης, μεταμέλειας, ηθικής συναίσθησης και αίσθησης του καθήκοντος. Αυτά τα χαρακτηριστικά, τους διαφοροποιούν - ως εκδηλωθείσες ηθικές ανωμαλίες- από τους φυσιολογικούς ανθρώπους.

Λόγω της ύπαρξης αυτών των χαρακτηριστικών είναι μάταιη η προσπάθεια αναμόρφωσής τους και η επιβολή τιμωρίας¹⁴¹. Σύμφωνα με αντίστοιχες κλινικές μελέτες του Despine για την εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών, τα άτομα που παραβαίνουν τον νόμο δεν είναι ηθικά υπεύθυνα αφού υπολείπονται μέσα τους συναισθήματα όπως η ηθική

¹³⁷ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σελ. 89 κ.ε.

¹³⁸ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σελ. 92.

¹³⁹ Ό.π. σελ. 91.

¹⁴⁰ Φαρσεδάκης Ι., *Η εγκληματολογική σκέψη. Από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τευχ. 1, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1990, σελ. 129.

¹⁴¹ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σελ. 83.

συναίσθηση που κρίνεται απαραίτητη για την αποφυγή εκδήλωσης απεχθών συναισθημάτων και συμπεριφορών¹⁴².

Ο Despine αναγνωρίζει δύο βασικές παραμέτρους που οδηγούν στο έγκλημα α) τη διαστροφή και β) την ηθική αναισθησία. Οι εγκληματίες δεν προβαίνουν σε ηθική αποδοκιμασία της πράξης πριν την τέλεσή της και δεν δείχνουν μεταμέλεια αφού την τελέσουν.

Όσον αφορά στην ποινική μεταχείριση της ως άνω κατηγορίας εγκληματιών ο Despine θεωρεί την ποινή ως επιβαρυντικό μέτρο στην ήδη βεβαρυμμένη κατάσταση της ηθικής τους ασθένειας. Αντίθετα, αυτοί οι παραβάτες θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται με μέτρα ανακουφιστικά και βελτιωτικά της θέσης τους προκειμένου να θεραπευθούν και να επανενταχθούν σύντομα στην κοινωνία.

3.4 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Οι Rush, Pinel και Prichard προσπάθησαν να ερμηνεύσουν το έγκλημα με θετικές μεθόδους αντιμετωπίζοντάς το ως φυσικό φαινόμενο. Η συνεισφορά τους στη Ψυχιατρική αναλογικά συγκρίνεται με το μέγεθος προσφοράς των Beccaria και Bentham στο ποινικό δίκαιο, όπου προσπάθησαν να αντικαταστήσουν το δεσποτικό σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης με λογικότερους νόμους και την καθιέρωση σωφρονιστικών καταστημάτων.

Οι επιστήμονες που αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο αυτό και παρουσιάστηκαν οι θεωρίες τους, προσπάθησαν να εξηγήσουν την εγκληματική συμπεριφορά, παραμερίζοντας θεοκρατικές αντιλήψεις και αμφισβητώντας την αυθεντία χιλίων ετών εκκλησιαστικής παράδοσης, που εξίσωνε το έγκλημα με την αμαρτία. Οι ψυχίατροι ήταν οι πρώτοι, που διεκδίκησαν δικαίωμα επιστημονικής ενασχόλησης με την μελέτη του εγκλήματος, επικαλούμενοι την ικανότητα διαχείρισης ενός άλλου τομέα παρέκκλισης, αυτόν της

¹⁴² Ό.π. σ.σ.83 και 84.

παραφροσύνης. Οι ορθολογικοί κανόνες ανέλαβαν την ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς στον φιλελεύθερο καπιταλισμό και εν μέσω σφοδρών κοινωνικοπολιτικών αλλαγών και επαναστάσεων (Γαλλική Επανάσταση, Βιομηχανική Επανάσταση) το άτομο, ως νέο υποκείμενο που του αποδίδεται λογική και υπευθυνότητα, αποκτά και καταλογισμό για τις πράξεις του.

Καθώς οι πρώτοι που αμφισβήτησαν την αυθεντία της Εκκλησίας στην ερμηνεία του εγκλήματος ήταν ψυχίατροι, η εγκληματική συμπεριφορά έπρεπε να μεταφραστεί ως μία μορφή νοητικής ασθένειας για να υπεισέλθει στην αντιμετώπιση της Ψυχιατρικής. Οι ψυχίατροι ασχολήθηκαν στην αρχή με μια ακραία μορφή εγκληματικότητας, η οποία αμφισβήτησε τα μέχρι τότε συμπεράσματά τους σχετικά με την λογική. Όρισαν εκείνη την πάθηση που οδηγούσε στο έγκλημα που διαπράττετο χωρίς λογική ως ηθική παραφροσύνη.

Η ψυχιατρική επιστήμη προτείνει επιστημονικές και ανθρωπιστικές μεθόδους – βασισμένες στο πνεύμα του Διαφωτισμού – για την κατανόηση, τη διαχείριση και τον έλεγχο της κατηγορίας των παραφρόνων εγκληματιών. Οι ψυχιατρικές έρευνες για την ηθική παραφροσύνη ως αντικείμενο μελέτης στα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα κατέχουν μία περίοπτη θέση γιατί αν και δεν αποτελούν το καθεαυτό υλικό στο οποίο στηρίζεται η Εγκληματολογία, αποτελούν ουσιαστικά την πρώτη επιστημονική γραφή αιτιολόγησης του εγκλήματος. Προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα εγκαίνιαζεται η περίοδος που η έννοια της εγκληματολογίας χρησιμοποιείται ευρέως και διαδίδεται, ενώ ο όρος της ηθικής παραφροσύνης απειλείται από την διάδοση μίας νέας θεωρίας σχετικά με τον εκφυλισμό. Ο τελευταίος αποδίδει ανθρώπινες «αρρώστιες» όπως η παραφροσύνη, η εγκληματικότητα και η φτώχεια σε παραμέτρους σωματικές/βιολογικές και κληρονομικές ως αίτια εμφάνισής του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ – ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΑΡΑΦΡΟΝΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΩΝ.

Ο ιστοριογράφος Helge Kragh αναφέρει¹⁴³ ότι ίδια η ιστορία της επιστήμης αποδεικνύει το ότι δεν υφίσταται θετικιστική αντίληψη σε μια ελεύθερη από αξίες, πολιτισμικά ανεξάρτητη επιστήμη. Η επιστημονική μέθοδος όταν γίνεται αντιληπτή ως απόλυτο, κανονιστικό δόγμα, είναι ένα απλό κατασκευάσμα.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα εδραιώνεται η επιστημονική ενασχόληση με το εγκληματικό φαινόμενο εστιάζοντας στην ατομική ευθύνη, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα την κοινωνική ευθύνη. Ο άνθρωπος βρίσκεται στο επίκεντρο της επιστημονικής μελέτης και έρευνας, η διεξαγωγή της οποίας γίνεται με θετικές μεθόδους (παρατήρηση, την ανάλυση και επαγωγή)¹⁴⁴.

Με την δημοσίευση, το 1859, του έργου του Charles Darwin «On the origin of Species by Means of Natural Selection» παρουσιάζεται η θεωρία της εξέλιξης των ειδών. Ο άνθρωπος βρίσκεται στην εξελικτική κλίμακα των εμβίων όντων και ελέγχεται από τους νόμους της φύσης και όχι τους μεταφυσικούς. Άρα, επαγωγικά, η μέθοδος που χρησιμοποιείται για τη φύση και την ερμηνεία της φυσικής εξέλιξης θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και δη της εγκληματικής με εφαρμογή τεχνικών από τις φυσικές επιστήμες.¹⁴⁵

¹⁴³ Kragh H., *An Introduction to the Historiography of Science*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987:39.

«It is the history of science in particular which has taught us that the positivist belief in a value-free, culturally independent science is a myth. And it is history of science, more than anything else, philosophy included, that has taught us that the scientific method, perceived as an absolute, canonized doctrine, is an artefact».

¹⁴⁴ Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ.σ.14 και 15.

¹⁴⁵ Michalowski R.J., *Order, Law and Crime: An introduction to Criminology*, Random House, New York, 1985 σελ.7.

Η επιστημονική μέθοδος του θετικισμού καθιστά όλα τα φαινόμενα ως αποτέλεσμα μιας σχέσης αιτίου-αιτιατού, ενώ στο επίκεντρο της εγκληματολογικής σκέψης τίθεται η αιτιότητα χρησιμοποιώντας βιολογικά ή ψυχολογικά κριτήρια.

4.1. Θετική Σχολή και παραφροσύνη ως αίτιο εγκληματικής συμπεριφοράς

4.1.1 Cesare Lombroso (1835-1909)

Με την εμφάνιση της *Ιταλικής Θετικής Σχολής* που εμφανίζεται στα κοινωνικά και ιστορικά δεδομένα του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα εδραιώνεται η επιστήμη της Εγκληματολογίας και οι ιδρυτές της αναζητούν τα αίτια της εγκληματικής συμπεριφοράς, σύμφωνα με το γενικότερο πνεύμα επιστημονικού θετικισμού.

Συμβατική χρονολογία γέννησης της επιστήμης της Εγκληματολογίας θεωρείται το 1876, όταν ο Ιταλός γιατρός Cesare Lombroso εξέδωσε το διάσημο σύγγραμμά του «*Ο εγκληματίας άνθρωπος*» (*L' uomo delinquente*), στο οποίο διατύπωνε τη θεωρία του περί του εκ γενετής εγκληματία.

Ο Lombroso παρατηρώντας τη συμπεριφορά των ζώων, των αρχαίων λαών καθώς και των άγριων φυλών¹⁴⁶, απέδωσε την εγκληματική προδιάθεση, σε κληρονομικές ιδιότητες και χαρακτηριστικά που μπορούν να κληροδοτηθούν από προγόνους δύο ή περισσότερων γενεών, πίσω στο χρόνο. || Ως αταβισμός¹⁴⁷ εννοήθηκε μια παλινδρόμηση προς αρχέγονους τύπους. Ο καθεαυτός εγκληματίας παρουσιάζει μία ελλειμματική πνευματική και σωματική ανάπτυξη που αποδίδεται είτε σε εκφυλισμό είτε σε αταβισμό. Μάλιστα, παρατήρησε κάποια εξωτερικά σημεία, σωματικά ή ψυχικά, τα λεγόμενα «*στίγματα*» (λ.χ. τατουάζ)¹⁴⁸. Η έλλειψη ηθικού συναισθήματος αποτελεί ένα ψυχικό χαρακτηριστικό του εκ γενετής

Σχόλιο [h23]: όχι, διατύπωσε καλύτερα.. αταβισμός είναι το φαινόμενο της κληρονομιάς ιδιοτήτων από πρόγονο που απέχει δύο ή περισσότερες γενιές.

¹⁴⁶ Lombroso C., *Ο εγκληματίας άνθρωπος*, Μετάφραση Αλεξίου-Πρωταίου Ελλη, Εκδόσεις Ψίχαλου, 1975, σ.σ. 10-76.

¹⁴⁷ Η ιδέα του αταβισμού υποστηρίχθηκε αρχικά από τον Δαρβίνο στο έργο του «*On the origin of Species by Means of Natural Selection*», 1859, (reprint: Random House, New York 1936).

¹⁴⁸ Κουρακης Ν., *Ποινική Καταστολή*, Τέταρτη Έκδοση, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 2005, σελ. 219 κ.ε.

εγκληματία. Όσον αφορά στα βιολογικά στίγματα «ως σπέρματα του εγκλήματος» θεωρήθηκαν η μικρή χωρητικότητα και το ιδιαίτερο σχήμα του κρανίου¹⁴⁹ (βραχυκεφαλία, δολιχοκεφαλία, χαμηλή μετωπική διάμετρος, προγναθισμός κ.λπ.).

Στην πρώτη έκδοση του βιβλίου του, ο Λομπρόζο εστιάζει μόνο στον προαναφερόμενο ανθρωπολογικό τύπο του εγκληματία που θα ονομαστεί «εκ γενετής εγκληματίας» και θέτει όλα τα χαρακτηριστικά που παρατήρησε σε μία κατηγορία εγκληματία. Στις επόμενες εκδόσεις του βιβλίου του, διακρίνει και άλλες κατηγορίες εγκληματιών όπως είναι οι παράφρονες (σε υποκατηγορία ο ηθικώς παράφρων), οι εγκληματίες από πάθος, και οι εγκληματίες εκ περιστάσεως (στους οποίους συγκαταλέγονται οι ψευδοεγκληματίες (εξ αμελείας), οι εγκληματοειδείς, οι εξ συνήθειας, οι λανθάνοντες και οι επιληπτοειδείς)¹⁵⁰.

Να σημειωθεί ότι τα παραπάνω χαρακτηριστικά δεν είναι απαραίτητο να συναντώνται σε όλους τους εγκληματίες ούτε ότι δεν δύναται να συναντηθούν σε μη εγκληματίες. Τα χαρακτηριστικά αυτά σύμφωνα με τον Lombroso, απαντώνται συχνότερα στους εγκληματίες και όσο περισσότερα συναντώνται σωρευτικά σε έναν εγκληματία, τόσο περισσότερο αυτός πληροί τον εγκληματικό τύπο¹⁵¹. Η ως άνω κατηγοριοποίηση του Lombroso παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον λόγω της εμφανούς σύνδεσης κάποιων ψυχοπαθολογικών καταστάσεων ή ψυχικών ανωμαλιών με την εγκληματικότητα.

Ο Lombroso από την πρώτη έκδοση του βιβλίου του αναφέρεται στην παραφροσύνη και στο πώς αυτή συνδέεται με το έγκλημα, παρουσιάζοντας πορίσματα που εμφάνιζαν αρκετούς εγκληματίες να έχουν παράφρονες συγγενείς, κάποιους να πάσχουν από νευροπαθητικές ασθένειες (π.χ. παραφροσύνη) και κάποιους παράφρονες να διακρίνονται από σωματικές παραμορφώσεις που παρατηρούνταν και στους εγκληματίες. Ένα

¹⁴⁹ Αλεξιάδης Σ., *Εγκληματολογία*, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011, σελ 48 κ.ε.

¹⁵⁰ Κουρακός Ν., *Ποινική Καταστολή*, Τέταρτη Έκδοση, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 2005, σ.σ. 219 - 220

¹⁵¹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμαλών εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ. 44.

επιπρόσθετο κοινό χαρακτηριστικό μεταξύ των παραφρόνων και των εγκληματιών ήταν η συναισθηματική ανισορροπία τους και η απουσία ευαισθησίας στον πόνο, που και οι δύο κατηγορίες εμφάνιζαν. Σε μία επιπρόσθετη περίπτωση παρατηρήθηκε η απουσία του αισθήματος της ηθικής, που μπορεί να οδηγήσει σε έγκλημα με όχημα την παραφροσύνη και έτσι ο Lombroso ορίζει την περίπτωση της ηθικής παραφροσύνης.

Τα άτομα που εντάσσονται στην παραπάνω κατηγορία έχουν ανιόντες παράφρονες ή με νευροπαθολογικά προβλήματα, ενώ οι ίδιοι οι πάσχοντες στην παιδική τους ηλικία εμφάνισαν νευρολογικά συμπτώματα ή παραισθήσεις¹⁵². Τα άτομα αυτά έχουν την ανάγκη να πράττουν το κακό χωρίς να το συναισθάνονται από την γέννηση μέχρι τον θάνατό τους¹⁵³.

Ο Lombroso στην παραπάνω κατηγορία με τα ως άνω χαρακτηριστικά (πράττουν το κακό χωρίς ενσυναίσθηση), κατατάσσει τους επιληπτικούς, τους ηθικώς παράφρονες και τα άτομα που εμφανίζουν αταβισμό. Μάλιστα στο συγκεκριμένο ζήτημα ο Lombroso επικαλείται μελέτη του ψυχιάτρου Roncoroni, ο οποίος ανακάλυψε μεταξύ των επιληπτικών, των ηθικώς παραφρόνων και του εκ γενετής εγκληματία, ένα κοινό χαρακτηριστικό που μαρτυρά ιστολογική ανωμαλία. Επρόκειτο για μια ατροφία του βαθέως κοκκιώδους στρώματος των κέντρων του φλοιού του εγκεφάλου¹⁵⁴. Επιπρόσθετο χαρακτηριστικό των παραφρόνων εγκληματιών -κατά τον Lombroso- διαμετρικά αντίθετο με το αντίστοιχο χαρακτηριστικό που εμφανίζεται στους αληθινούς εγκληματίες, είναι ότι οι μεν πρώτοι δεν έχουν φόβο στην εκδήλωση των παραβατικών πράξεών τους ούτε αγωνιούν να τις αποκρύψουν. Αντιθέτως, θεωρούν τον εαυτό τους δικαιολογημένο για την παραβατική τους

¹⁵² Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σελ. 75 κ.ε.

¹⁵³ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ. 47.

¹⁵⁴ Lombroso C., *Ο εγκληματίας άνθρωπος, l' uomo*, II, σελ. 201

αυτή πράξη καθώς την εντάσσουν σε ένα πλαίσιο προσωπικής τους άμυνας¹⁵⁵. Συμπερασματικά, σύμφωνα με τις μελέτες του Lombroso,¹⁵⁶ οι περισσότεροι εγκληματίες είναι ψυχικά ασθενείς από οργανικά αίτια. Οι μεν εκ γενετής εγκληματίες είναι συνήθως οι πιο σοβαρά ασθενούντες και εκφυλισμένοι. Μόνο οι εκ περιστάσεως εγκληματίες δεν παρουσιάζουν κάποια ανωμαλία. Ο Lombroso στην τρίτη έκδοση (1884) του έργου του επικαλείται στοιχεία από έρευνες άλλων επιστημόνων προκειμένου να αποδείξει την ύπαρξη ομοιοτήτων μεταξύ παραφροσύνης και εγκληματικότητας. Συλλέγει στοιχεία από έρευνες των Hollander, Mendel και Savage που αφορούσαν στην ηθική παραφροσύνη και τα αντιπαραβάλλει με δικές του παρατηρήσεις στους εκ γενετής εγκληματίες προκειμένου να αποδείξει κάποιες ομοιότητες και μεταξύ των εν λόγω εγκληματιών και των παραφρόνων.

Κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα τους αφορούσαν στο κρανίο, στην κληρονομικότητα, στη φυσιognωμία, στην ηθική συναίσθηση¹⁵⁷. Κάποια χαρακτηριστικά στα κρανία ή στη φυσιognωμία των ηθικά παραφρόνων είχαν παρατηρηθεί και στα αντίστοιχα των εγκληματιών.

Η παραφροσύνη σε συσχέτιση με την εγκληματικότητα απασχόλησε τον Lombroso και στην τέταρτη έκδοση του έργου του «ο εγκληματίας άνθρωπος» (1889). Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα παραφροσύνης, ο Lombroso αναφέρει τις ψυχικές διαταραχές της πυρομανίας και της φονικής μονομανίας που μπορούν να οδηγήσουν στα αντίστοιχα εγκλήματα του εμπρησμού και της ανθρωποκτονίας¹⁵⁸.

4.1.2 Enrico Ferri (1856-1929)

¹⁵⁵ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σ.σ. 75 και 76

¹⁵⁶ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ. 51

¹⁵⁷ Rafter N., *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge, 2009, σ.σ 76 - 78

¹⁵⁸ Ό.π. σελ. 78

Ο Ferri, διαπρεπής δικηγόρος και καθηγητής παρουσιάζει στο έργο του κάποιες διαφοροποιήσεις από τη θέση και την συγγραφική πορεία του καθηγητή του Λομπρόζο, καθώς έδωσε έμφαση στο κοινωνιολογικό μέρος της μελέτης του εγκληματικού φαινομένου συνεχίζοντας το έργο των στατιστικολόγων- κοινωνιολόγων Quetelet και Guerry¹⁵⁹.

Για τον Ferri οι βασικές κατηγορίες εγκληματιών είναι πέντε (5) :1. Εκ γενετής 2.παράφρονες 3. Από πάθος 4.περιστασιακοί και 5. Από συνήθεια.¹⁶⁰ Στις προηγούμενες κατηγορίες εγκληματιών παρατηρείται ότι συναντούμε συχνότερα νευρο-ψυχοπαθείς παρά παθολογικές εξηγήσεις¹⁶¹. Μάλιστα, κατά τον Ferri, οι ψυχοπαθείς είναι οι πλέον επικίνδυνοι καθώς χωρίς να είναι ψυχασθενείς έχουν πλήρη συνείδηση των όσων κάνουν, διακρίνονται από ψυχική ανισορροπία που μπορεί να οδηγήσει σε εγκληματική δραστηριότητα¹⁶².

Οι ψυχοπαθητικές περιπτώσεις συναντώνται συνήθως στις κατηγορίες των καθ'έξιν, των εκ πάθους αλλά και στην κατηγορία των περιστασιακών εγκληματιών¹⁶³. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατηγορία των ηθικά παραφρόνων, οι οποίοι κατά τον Ferri είναι λιγοστοί (γιατί εγκλείονται στις φυλακές για σωφρονισμό και όχι στα ψυχιατρεία) αλλά έχουν το ίδιο χαρακτηριστικό του εκ γενετή εγκληματία. Από αυτούς, ο Ferri διακρίνει τους παράφρονες που πάσχουν από συνήθεις ψυχώσεις και αυτούς που έτυχε να εγκληματίσουν ως αποτέλεσμα της ψυχικής τους ασθένειας¹⁶⁴.

Ο Ferri εστιάζοντας στους κοινωνικούς και τους ψυχολογικούς παράγοντες της εγκληματογένεσης, στο βιβλίο του «Εγκληματολογική κοινωνιολογία» που δημοσιεύθηκε το

¹⁵⁹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίας και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.42

¹⁶⁰ Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ.29

¹⁶¹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίας και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.51

¹⁶² Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίας και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.52

¹⁶³ Ο.π. σελ.52

¹⁶⁴ Ferri., *Sociologia Criminale*, 5^η έκδοση, 1929, τ.Ι, σελ. 265 υποσημείωση 2

1892,¹⁶⁵ διακρίνει τους παράγοντες που επιδρούν στην εγκληματικότητα σε οργανικούς, ψυχολογικούς και κοινωνικούς. Κάποιους εγκληματίες τους αντιμετωπίζει ως συνέπεια επίδρασης ενός συγκεκριμένου νοσηρού κοινωνικού περιβάλλοντος. Όσον αφορά στον ψυχολογικό παράγοντα, για τον Ferri, οι ψυχικές ανωμαλίες με ευρεία έννοια και ιδίως η ψυχοπαθητική ιδιοσυγκρασία είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα των καθ'έξιν εγκληματιών¹⁶⁶.

4.1.3 Raffaele Garofalo (1852-1934)

Ο Raffaele Garofalo με τη δημοσίευση, το 1885, του βιβλίου του, με τον τίτλο «Εγκληματολογία» (Criminologia) διατυπώνει την έννοια του «φυσικού»(πραγματικού) εγκλήματος που το αντιπαραβάλλει με το νομικό (συμβατικό) έγκλημα. Οι επιρροές του από την Κοινωνιολογία¹⁶⁷ διαφαίνονται καθώς στο φυσικό έγκλημα αποδίδεται μία κοινωνιολογική διάσταση και πλευρά.

Σχόλιο [h24]: από την ψυχολογία ή από την Κοινωνιολογία?

Το φυσικό έγκλημα αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε ανθρώπινης κοινωνίας ανεξάρτητα από τον νομοθέτη και την εποχή¹⁶⁷ και βασικό γνώρισμά του είναι ότι προσβάλλει τα στοιχειώδη ηθικά, αλτρουιστικά συναισθήματα (όπως είναι τα συναισθήματα του οίκτου και της εντιμότητας).

Κατά τον Garofalo ο εγκληματίας που διαπράττει φυσικά εγκλήματα¹⁶⁸ είτε δεν διαθέτει αλτρουϊστικά συναισθήματα είτε βρίσκεται σε ένα ελαττωματικό στάδιο ανάπτυξης, τα αίτια του οποίου είναι οργανικά. Σε αντίθεση, ο πραγματικός εγκληματίας πάσχει από ηθική ανωμαλία και δεν δύναται να προσαρμοστεί στο περιβάλλον του γι' αυτό και κρίνεται σκόπιμο να εξαιρεθεί η επικινδυνότητά του με την επιβολή θανατικής ποινής, είτε με την

¹⁶⁵ Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ.29

¹⁶⁶ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.52

¹⁶⁷ Χαϊδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ.28.

¹⁶⁸ Ό.π. σελ.29.

ισόβια κάθειρξη είτε με κάθειρξη αόριστης διάρκειας¹⁶⁹ προκειμένου ο εγκληματίας να αχρηστευθεί.

Ο Garofalo, υποκινούμενος από τις θεωρίες του Lombroso, θίγει το ζήτημα της ψυχικής ή ηθικής ανωμαλίας χαρακτηρίζοντας ως αντιεπιστημονική κίνηση την διάκριση των εγκληματιών σε δύο κατηγορίες: 1.στους ανώμαλους και 2.στους ομαλούς¹⁷⁰. Σύμφωνα με τον Garofalo, κάποιας μορφής ανωμαλία εντοπίζεται σε κάθε έναν εγκληματούντα¹⁷¹. Ενώ μέχρι εκείνη την χρονική στιγμή, ο εγκληματίας είχε από την γέννηση, προδιαγεγραμμένη πορεία προς το έγκλημα, ο Garofalo έθεσε έναν προβληματισμό που παρακινεί σε αναθεώρηση του εγκληματικού προφίλ του παραβάτη. Παρουσίασε τον εγκληματία, ως έναν φυσιολογικό άνθρωπο, μέχρι διάφορες παράμετροι¹⁷²(όπως κληρονομικές ή επίκτητες), της ζωής του και η ίδια ροπή του προς το έγκλημα, να τον οδηγήσουν στην τελική διάπραξή του.

4.2 Οι θεωρίες της Θετικής Σχολής για την παραφροσύνη στην αντιμετώπιση των εγκληματιών

«Δεν υπάρχει ο άνθρωπος για την ποινή, αλλά η ποινή για τον άνθρωπο»

Samuel Pufendorf

Όπως αναφέρει και η Rafter Nicole στο άρθρο της «The unrepentant horse-slasher :moral insanity and the origins of criminological thought» «..ένας άλλος παράγοντας που κατέστησε την έννοια της ηθικής παραφροσύνης ως πολύ ελκυστική ιδέα ήταν το πολύ έντονο ενδιαφέρον του 19^{ου} αιώνα στις νομικές συνέπειες (νομικούς υπαινημούς) της παραφροσύνης.

¹⁶⁹ Ό.π. σελ.30.

¹⁷⁰ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμάλαιοι και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ 53.

¹⁷¹ Garofalo, *Criminologie*, 5^η έκδοση, 1905, σ.σ.103 και 126.

¹⁷² Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 137

Ακόμα και όταν η ηθική παραφροσύνη δεν χρησιμοποιούταν ως μέσο άμυνας έκανε αίσθηση στις δίκες του 19^{ου} αιώνα...¹⁷³»

Πρωτοπόροι προς μία νέα κατεύθυνση στην ποινική καταστολή αναδεικνύονται οι ιταλοί θετικιστές με εκπροσώπους τον Lombroso, τον Garofalo και τον Ferri. Οι ιδέες τους στο νομικό χώρο, κατ' αντιπαράθεση προς τις ιδέες των Διαφωτιστών και στον αντίποδα της κλασσικής σχολής του ποινικού δικαίου, εμφανίζονται ως εξής:

Πρώτον, το έγκλημα πρέπει να εξετάζεται όχι ως αφηρημένη νομική έννοια, αλλά ως φυσική ή κοινωνική πραγματικότητα, ως βιοκοινωνικό φαινόμενο και εκδήλωση μιας συγκεκριμένης ανθρώπινης προσωπικότητας¹⁷⁴. Η μέθοδος που ακολουθείται στην θετική σχολή είναι της ανθρωπολογικής εγκληματολογίας, δηλαδή η πειραματική και όχι ο φιλοσοφικός στοχασμός¹⁷⁵.

Στο επίκεντρο βρίσκεται ο εγκληματίας και όχι το έγκλημα, ενώ το άτομο εμφανίζεται να μην έχει ελεύθερη βούληση άρα αναγνωρίζεται κοινωνική ευθύνη που εξαρτάται από το μέγεθος της επικινδυνότητάς του (ανάλογα με το πόσο επικίνδυνος εμφανίζεται ο δράστης τόσο μεγαλύτερη είναι και η αντίστοιχη ευθύνη της κοινωνίας).

Σχόλιο [h25]: αναδιατύπωση

Αντίστοιχα, η αντιμετώπιση του εγκλήματος πρέπει να στηρίζεται στη λήψη όλων εκείνων των μέτρων, τα οποία είναι αναγκαία για την κοινωνική άμυνα, ανάλογα με τον βαθμό αντικοινωνικότητας και επικινδυνότητας του κάθε δράστη.

Επίσης η θετική σχολή αναγνωρίζει την ύπαρξη εγκληματιών, στους οποίους ο βαθμός αντικοινωνικότητας είναι τόσο μεγάλος, ώστε να μην ελέγχουν την ορμή τους προς το έγκλημα(ντετερμινισμός) ούτε να αφήνουν περιθώρια για πιθανή βελτίωσή τους. Οι εγκληματίες αυτοί, όπως θεωρούν οι εκπρόσωποι της θετικής σχολής, θα πρέπει να

¹⁷³Rafter N., «The unrepentant horse-slasher :moral insanity and the origins of criminological thought“, *Criminology*, vol.42,4/2004, σ.σ.993 κ.ε.

¹⁷⁴Κουρακης Ν., *Ποινική Καταστολή*, Τέταρτη Έκδοση, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα,2005,σελ 217 κ.ε.

¹⁷⁵Σπινέλλη Κ.Δ., *Εγκληματολογία Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα,2005, σελ.191 κ.ε.

υφίστανται κυρώσεις και μέτρα κοινωνικής άμυνας, καθώς ζουν μέσα σε μια κοινωνία ανθρώπων και χωρίς να εξετάζεται η ύπαρξη και το μέγεθος της ενοχής τους (κοινωνική ευθύνη)¹⁷⁶.

Συνεπώς οι κυρώσεις πρέπει να πλήττουν και τα άτομα «ελαττωμένου καταλογισμού» (π.χ. τα ψυχικώς πάσχοντα) τα οποία ενώ αποτελούν τους κυριότερους φορείς εγκληματικότητας, στο κλασσικό ποινικό δίκαιο, υποβάλλονταν απλώς σε μian ελαττωμένη ποινή.

Επιπροσθέτως, τα μέτρα κοινωνικής άμυνας που αντικαθιστούν τις ποινές του κλασσικού ποινικού δικαίου, στοχεύουν κυρίως στην προστασία της κοινωνίας και στην ειδική πρόληψη του εγκλήματος. Στηρίζονται δε στο βαθμό επικινδυνότητας του κάθε εγκληματία, που διαφαίνεται από την εγκληματική κατηγορία (π.χ. εκ γενετής, εκ πάθους, εκ περιστάσεως εγκληματίες) στην οποία αυτός κατατάσσεται βάσει της προσωπικότητάς του.

Στους εγκληματίες που δεν επιδέχονται βελτίωση (εκ γενετής, καθ' έξη) θα πρέπει να επιβάλλονται κυρώσεις όπως ο θάνατος, τα ισόβια, η εξορία, ενώ στις άλλες κατηγορίες εγκληματιών που επιδέχονται βελτίωσης θα πρέπει να επιβάλλονται κυρώσεις που θα αποβλέπουν είτε στην αναμόρφωση είτε στον εκφοβισμό τους (π.χ. εργασία σε ανοιχτό χώρο)¹⁷⁷.

Μία πολύ σημαντική παράμετρος της προσφοράς της Ιταλικής Σχολής, στα πλαίσια της αντιμετώπισης των εγκληματιών, είναι η αναγνώριση της ανάγκης να υπάρχει μέριμνα εκ μέρους της Πολιτείας για την επανόρθωση από τον εγκληματία της βλάβης που προξένησε στα θύματά του. Επίσης αναγνωρίστηκε η ανάγκη να καθιερωθούν μέτρα εξωποινικής νομοθεσίας προκειμένου να προληφθεί το έγκλημα (π.χ. μέτρα για την καταπολέμηση του αλκοολισμού και της ανεργίας)¹⁷⁸.

¹⁷⁶Κουρακης Ν., *Ποινική Καταστολή*, Τέταρτη Έκδοση, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 2005, σελ. 218 κ.ε.

¹⁷⁷Ηλιοπούλου Τ.Ε. «Το έγκλημα και η ποινή κατά την ανθρωπολογικήν σχολήν», *Παρνασσός, Τεύχος ΙΓ*, 1890, σ.σ.46-66.

¹⁷⁸Ό.π., σ.σ. 44-66.

Οι εκπρόσωποι της Ιταλικής Θετικής Σχολής προτείνουν ένα σύστημα μέτρων, το οποίο βασίζεται στην απόρριψη της φυλακής ως σωφρονιστικού μέτρου και κρίνουν απαραίτητη την εξατομίκευση των ποινών για τον κάθε δράστη. Κοινή τους τοποθέτηση ήταν ότι η αναμόρφωση και η βελτίωση του εγκληματία θα μπορούσαν να επιδιωχθούν μόνο για τους εκ περιστάσεως και τους εκ πάθους εγκληματίες ενώ για τις υπόλοιπες κατηγορίες (π.χ. του εκ γενετή εγκληματία) τα μέτρα που θα έπρεπε να λαμβάνονται αφορούσαν κυρίως στην κοινωνική άμυνα¹⁷⁹. Συγκεκριμένα, κατά τον Lombroso η αντιμετώπιση του εκ γενετής εγκληματία πρέπει να έχει εξαλειπτικό χαρακτήρα. Για την αντιμετώπιση παθολογικών καταστάσεων κρίνεται σκόπιμη η ίδρυση ψυχιατρείων ενώ το πρόστιμο και η αποζημίωση του θύματος είναι μερικά από τα μέτρα για την αντιμετώπιση ελαφρών εγκλημάτων¹⁸⁰.

Για τον Lombroso εφόσον το έγκλημα προκύπτει από κάποιο αίτιο δεν θα πρέπει να οδηγούμαστε στην τιμώρηση του εγκληματία¹⁸¹. Προτείνεται λοιπόν η αποκατάσταση των δραστών και όχι η τιμωρία για το κακό που προξένησαν. Στις περιπτώσεις εκείνες που διαπιστώνεται ότι τα αίτια εγκληματογένεσης είναι βιολογικά κρίνεται άδικη και μάταιη η τιμωρία.

Όσον αφορά στον Garofalo η τοποθέτησή του σχετικά με την αντιμετώπιση των εγκληματιών που έπασχαν από ηθική ανωμαλία ήταν η χρήση αχρηστευτικών ποινών (θάνατος) εφόσον η ψυχική νόσος του δράστη κρινόταν ανεπίδεκτη διορθώσεως¹⁸².

Για τους παράφρονες εγκληματίες προτείνεται από τον Garofalo ο εγκλεισμός τους σε άσυλο, ενώ στις περιπτώσεις των συμβατικών εγκλημάτων, όπου η ηθική ανωμαλία δεν

¹⁷⁹ Κουρακης Ν., *Ποινική Καταστολή*, Τέταρτη Έκδοση, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 2005, σελ. 224

¹⁸⁰ *Revue de Science criminelle*, 1977, σ. 285-318, 535-555.

¹⁸¹ Χαιδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ. 28.

¹⁸² Κουρακης Ν., *Ποινική Καταστολή*, Τέταρτη Έκδοση, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 2005, σελ. 221.

είναι τόσο έντονη λόγω έλλειψης αλτρουϊστικών συναισθημάτων, κρίνεται σκόπιμο να αποκαταστήσει ο δράστης την ζημία που προκάλεσε¹⁸³.

Το άσυλο ή συγκεκριμένα ο εγκλεισμός σε ειδικά ψυχιατρεία(ως ποινικό μέτρο σωφρονισμού) προτείνεται και από τον Ferri, ως τρόπος αντιμετώπισης των παραφρόνων εγκληματιών. Μεταξύ των παραφρόνων ο Ferri εντάσσει και τους ηθικούς εγκληματίες που πάσχουν από έλλειψη ηθικού συναισθήματος και τους ημιπαράφρονες (αυτούς δηλ. που διαπράττουν σκληρά εγκλήματα με ψυχραιμία)¹⁸⁴.

Ο Ferri θεωρούσε σκόπιμη την κατάργηση της ποινής και απαραίτητη την αντικατάστασή της με την εφαρμογή μέτρων οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού χαρακτήρα παράλληλα με την καθιέρωση μέτρων εξατομικευμένης μεταχείρισης του εγκληματία¹⁸⁵. Σε αυτό το σημείο επισημαίνεται ότι ένας κοινός τύπος στις τοποθετήσεις των Ferri και Garofalo σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης των εγκληματιών που κρινόταν ότι δεν μπορούσαν να αναμορφωθούν ήταν ο κοινωνικός περιορισμός τους και η απομόνωσή τους από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο¹⁸⁶.

Η ως άνω εκτεθείσα άποψη των εκπροσώπων της Ιταλικής Σχολής σχετικά με την ύπαρξη ατόμων που επιδέχονται σωφρονισμό και μπορούν να «διορθωθούν» και ατόμων που κρίνονται ως «αδιόρθωτα», αποδεικνύει ότι όση επιστημονική κατάρτιση και αν αποκτήσει ο άνθρωπος θα είναι πάντα ελάχιστη μπροστά στο ανεξερεύνητο πεδίο της πραγματικής ανθρώπινης φύσης. Οι δυνατότητές του, οι αντοχές του ανθρώπου θα αποτελούν πάντα το πιο ανεξερεύνητο πεδίο αναζήτησης και επιστημονικής μελέτης.

Ο κοινωνικός χαρακτηρισμός κάποιου ως αδιόρθωτου στερώντας του έστω και την ισχνή πιθανότητα επανένταξής του στην κοινωνία είναι ένα ζήτημα που μοιάζει να θυσιάζει

¹⁸³Χαιδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ.29.

¹⁸⁴Κουρακης Ν., *Ποινική Καταστολή*, Τέταρτη Εκδοση, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα,2005, σελ. 222.

¹⁸⁵ Χαιδου Α., *Θετικιστική Εγκληματολογία Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ.30.

¹⁸⁶ Βλάχου Β., *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα: Η γένεση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη,2012,σελ.142

τον άνθρωπο στο βωμό των πολλών για μία ψευτική ασφάλεια που δεν λύνει εν τέλει το πρόβλημα, απλά το ξορκίζει, εξορίζοντάς το.

4.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Με την εμφάνιση της Ιταλικής Θετικής Σχολής – που γέννησε τη θετικιστική εγκληματολογία – η έμφαση μετατίθεται στον παραβάτη των κανόνων, στον εγκληματία και στα αίτια που τον οδήγησαν στην εγκληματική δραστηριότητα.

Τονίζεται ο ντετερμινισμός στη φύση της ανθρώπινης συμπεριφοράς, η οποία δεν εξαρτάται πλέον από την ελεύθερη βούληση του δράοντος υποκειμένου, αλλά από μια σειρά παραγόντων και παραμέτρων που συν-λειτουργούν έξω από τον έλεγχό του. Αφού το άτομο δεν έχει ελεύθερη βούληση όταν στρέφεται στο έγκλημα, δεν έχει και ευθύνη για τις πράξεις του.

Μία πολύ σημαντική νέα παράμετρος, που έθεσε η Ιταλική Θετική Σχολή, στο πλαίσιο της αντιμετώπισης των εγκληματιών, είναι η αναγνώριση της αδήριτης ανάγκης επανόρθωσης από τον εγκληματία της βλάβης που προξένησε στα θύματά του. Η Πολιτεία μεριμνά και για την καθιέρωση μέτρων εξωδικαστικής αντιμετώπισης του εγκλήματος (π.χ. προληπτικά μέτρα για την καταπολέμηση του αλκοολισμού και της ανεργίας).

Σχόλιο [h26]: στο

Σχόλιο [h27]: εξωδικαστικής αντιμετώπισης?

Οι εκπρόσωποι της Ιταλικής Θετικής Σχολής απορρίπτουν τον εγκλεισμό στη φυλακή ως το μόνο σωφρονιστικό μέτρο για τον κάθε εγκληματία. Η αντιμετώπιση αυτή οδηγεί στην εξατομίκευση των ποινών για τον κάθε παραβάτη.

Εάν στην κλασσική σχολή ανήκει η αρχή ότι είναι απαράδεκτο να τιμωρούνται οι ψυχασθενείς, στη θετική σχολή οφείλεται η νέα αρχή, σύμφωνα με την οποία ο ποινικός δικαστής δεν απαλλάσσει εντελώς τον ακαταλόγιστο, αλλά επικίνδυνο δράστη. Επιλέγει να αντιμετωπίσει τον επικίνδυνο δράστη, βοηθώντας τον και προστατεύοντας παράλληλα την κοινωνία.

Σχόλιο [h28]: σύμφωνα με την οποία ο

Σχόλιο [h29]: ,

Σχόλιο [h30]: ,

Οι προτάσεις της Θετικής Σχολής σχετικά με την αντιμετώπιση του εγκληματία μαρτυρούν μία επιστημονική ωριμότητα και παράλληλα μία κοινωνική ευσυνειδησία χωρίς φυσικά να λείπει το ουσιαστικό ενδιαφέρον για τον άνθρωπο έστω και με την παραβατική του όψη. Δεν επέλεξαν να αγνοήσουν το πρόβλημα του εγκλήματος, ούτε το αντιμετώπισαν επιφανειακά.

Με τα μέτρα κοινωνικής ευθύνης διαφαίνεται πόση ευαισθησία κρύβει η επιστημονική στροφή στον άνθρωπο, όταν δεν πραγματοποιείται για να τον κατακρίνει αλλά για να τον κατανοήσει και να τον βοηθήσει. Όταν η επιστημονική σκέψη έχει τα παραπάνω χαρακτηριστικά γνωρίσματα είναι προδιαγεγραμμένο ότι θα μείνει χαραγμένη στην ανθρώπινη ιστορία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Την θεωρία της ηθικής παραφροσύνης διαδέχτηκε η θεωρία του εκφυλισμού σύμφωνα με την οποία, οι άνθρωποι παθήσεις όπως η παραφροσύνη, η εγκληματικότητα και η φτώχεια μπορούσαν να εξηγηθούν με βιολογικούς και κληρονομικούς όρους.

Η έννοια της ηθικής παραφροσύνης αναδύθηκε τη χρονική περίοδο κατά την οποία, άντιζε ο ορθολογισμός του 18^{ου} αιώνα και άρχισε να ανατέλλει η θεωρία της κληρονομικότητας του 19^{ου} αιώνα. Οι εγκληματίες θεωρούνταν φυσιολογικοί άνθρωποι με ελεύθερη βούληση, έχοντας την ικανότητα ωφελιμιστικά να ορίσουν τις πράξεις τους και να αναλύσουν τις συνέπειες από τις ενέργειές τους. Το ποινικό σύστημα προϋπέθετε τον ορθολογισμό ενώ την ίδια στιγμή στόχευε στην ενίσχυσή του.

Μέχρι το 1870, οι εγκληματίες εμφανίζονταν παράλογοι, ελεγχόμενοι από μια «κακής προδιάθεσης» κληρονομικότητα πάνω στην οποία, δεν είχαν κανένα έλεγχο. Η έννοια της ηθικής παραφροσύνης παρουσιάζοντας τον μεγαλύτερο εγκληματία, ως

πνευματικά υγιή, αλλά ηθικά παράφρονα ακροβατούσε ανάμεσα σε αυτές τις δύο παραμέτρους, του πνεύματος και της ηθικής.

Η ηθική παραφροσύνη αποδεικνύοντας την ανθεκτικότητά της στο χρόνο, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη της ψυχιατρικής θεωρίας της ψυχοπάθειας και αργότερα έγινε ο πυρήνας της διάγνωσης του **συνδρόμου της Αντικοινωνικής Διαταραχής Προσωπικότητας**.

Σχόλιο [h31]: bold καλύτερα, όχι υπογράμμιση

Η παλαιότερη, «κλινική» παράδοση για την κατανόηση της αντικοινωνικής διαταραχής της προσωπικότητας αναφέρεται στον όρο ψυχοπάθεια ή ψυχοπαθητική προσωπικότητα και οριοθετήθηκε από τον Cleckley (1941-1976).

Ως ψυχοπάθεια ορίζεται η προφανής αντικοινωνική συμπεριφορά, όπου τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου μπορούν να τον καταστήσουν σκληρό και ανελέητα αδιάφορο για τα δικαιώματα και τα συναισθήματα των άλλων καθιστώντας τον έναν επιθετικό ναρκισσιστή¹⁸⁷.

Σύγχρονες έννοιες της αντικοινωνικής διαταραχής της προσωπικότητας επισημαίνονται στις αρχές της δεκαετίας του 19ου αιώνα, και, αναμφισβήτητα, ήταν πάντα στενά συνδεδεμένες με τις σύγχρονες κοινωνικές στάσεις έναντι της ποινικής δικαιοσύνης και της πολιτικής ελευθερίας.

Η μόνη εγκληματολογική ιδέα που επιβίωσε από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι και τον 21^ο αιώνα είναι η ηθική παραφροσύνη που μας συνδέει πάντα με τα πρώτα στάδια της εγκληματολογικής σκέψης μέσω των αναζητήσεων της Ψυχιατρικής στις απόπειρες αιτιολογικής προσέγγισης του εγκληματία.

¹⁸⁷ http://www.psixologikosfaros.gr/article_det.asp?artid=748

5.1 Η συμβολή της ψυχολογίας και η εμφάνιση της ψυχανάλυσης

Μετά την ίδρυση της Ιταλικής Θετικής Σχολής και τη γένεση της νέας επιστήμης της Εγκληματολογίας, ακολούθησαν πολλαπλές και ποικίλες έρευνες του εγκληματικού φαινομένου από κάθε πιθανή επιστημονική πλευρά και θεώρηση. Σημειώθηκαν έρευνες στο πεδίο της επιστήμης της βιολογίας, της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας αλλά υπήρξε και συνδυασμός των αντικειμένων των ως άνω επιστημονικών πεδίων¹⁸⁸.

Σχόλιο [h32]: Θετικής

Συγκεκριμένα, μετά τα μισά του 19^{ου} αιώνα, δυναμική και ταχύτατη εμφάνιση έκανε η βιολογία αρχικά στο πλαίσιο της Ιατρικής και της Ψυχιατρικής¹⁸⁹ ενώ η Εγκληματολογία εμφανίστηκε ιδεολογικά μεταξύ των κλάδων της Ψυχιατρικής και του Ποινικού δικαίου.

Με το πέρασμα του χρόνου, όσο αναπτύσσονταν οι επιστήμες, που προσέγγιζαν την μεταχείριση των παραφρόνων εγκληματιών, ως αντικείμενο μελέτης, το θέμα της αντιμετώπισης του παράφρονα παραβάτη γινόταν πιο σύνθετο και δυσπρόσιτο.

Μέσω διαδικασιών επικινδυνοποίησης, εκ μέρους της Πολιτείας, κατά τον 19^ο αιώνα, σχηματίστηκαν τρεις κύριες εκδοχές του επικίνδυνου ανθρώπου, τρεις τύποι πολίτη που ήταν επικίνδυνος για την κοινωνία. Ήταν οι ακόλουθοι: ο ανυπάκουος εργάτης, ο εγκληματίας και ο τρελός¹⁹⁰.

Όσο εμπλουτίζονται οι γνώσεις μας, επί διαφόρων ψυχικών ασθενειών και αναπτύσσονται νέες θεωρίες, όσο επίσης μεταβάλλονται οι επιστημονικές τοποθετήσεις¹⁹¹ σχετικά με την ποινή, τον εγκληματία, τα καταλληλότερα μέσα του σωφρονισμού, λόγω διαφοροποίησης κοινωνικών παραμέτρων, τόσο δυσχεραίνει η ουσιαστική, καίρια

¹⁸⁸ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίας και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ. 57.

¹⁸⁹ Λάζος Γ., *Ταξιστικές Θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις κατά τον 19^ο αιώνα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 145.

¹⁹⁰ Λάζος Γ., *Ταξιστικές Θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις κατά τον 19^ο αιώνα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 142.

¹⁹¹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίας και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ. 56.

προσέγγιση του ζητήματος προκειμένου, επιστημονικά, να υιοθετηθεί ένας κύριος τρόπος χειρισμού των ψυχικών ασθενειών που σχετίζονται με την εγκληματικότητα.

Σε αυτό το σημείο, οφείλουμε να παρατηρήσουμε, ότι πολλές ήταν οι έρευνες, που έχοντας ως βάση βιολογικά κριτήρια και σωματικά χαρακτηριστικά, φώτισαν κάποιες πλευρές της εγκληματικής φυσιολογίας-του εγκληματικού προφίλ του δράστη, αλλά δεν συνήγαγαν συμπεράσματα που θα ήταν σε θέση να δικαιολογήσουν και να εξηγήσουν την προσωπικότητα που οδηγείται σε μία παραβατική συμπεριφορά¹⁹².

Μία απόπειρα προσέγγισης απάντησης, με βάση τα βιολογικά κριτήρια είναι η θεωρία που υποστηρίζει τη διαστροφή η οποία πηγάζει από την ιδιοσυστασία του ατόμου. Η τοποθέτηση αυτή έχει ψυχιατρική προέλευση και στηρίχθηκε από την μια, στη θεωρία του γερμανού ψυχιάτρου Kraepelin, σχετικά με την φυσιολογική ιδιοσυστασία κάθε ψυχοπαθολογικού τύπου και από την άλλη, στηρίχθηκε στη θεωρία σχετικά με τις διαστροφές των ενστίκτων, του γάλλου ψυχιάτρου Dupre¹⁹³.

Σύμφωνα με τον Dupre, οι ανωμαλίες της ιδιοσυστασίας, εξεταζόμενες από ηθική και κοινωνική σκοπιά αναφέρονται στα ένστικτα της αναπαραγωγής, της αυτοσυντήρησης, της κοινωνικής σχέσης και της διαπροσωπικής επικοινωνίας. Όταν τα παραπάνω ένστικτα εμφανίζονται υπερβολικά, ανεπαρκή ή είναι ανύπαρκτα προκαλούν στο άτομο αντικοινωνικές τάσεις.

Όσον αφορά στις μορφολογικές και ανθρωπομετρικές έρευνες του εγκληματία, οι οποίες αποτέλεσαν συνέχεια των θεωριών που διατύπωσε ο Lombroso, δεν οδήγησαν εξίσου σε κάποιο ικανοποιητικό αποτέλεσμα στην προσπάθεια κατανόησης της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Ένας πολύ γνωστός πολέμιος των θέσεων του Lombroso ήταν ο άγγλος Goring, ο οποίος, αρνήθηκε την ύπαρξη ιδιαίτερων σωματικών χαρακτηριστικών στον εγκληματία.

¹⁹² Ο.π. σελ.57.

¹⁹³ Dupre D., *Les perversions instinctives, sta Archives d'anthropologie criminelle*, 1912, σελ.502 κ.ε.

Αντίθετα, ισχυρίστηκε κάτι πολύ πιο ριζικό και ακραίο από τον Lombroso : ότι ο εγκληματίας ανήκει σε μια κατηγορία σωματικά και διανοητικά κατώτερων όντων σε σύγκριση με τον κανονικό άνθρωπο¹⁹⁴.

Όσο η προσέγγιση βάσει βιολογικών χαρακτηριστικών έχανε έδαφος, καθώς δεν μπορούσαν να επαληθευθούν τα πορίσματα των ερευνών και να γενικευθούν οδηγώντας με ασφάλεια σε έναν κανόνα, *έδαφος κέρδιζε η επιστημονική πλευρά της ψυχολογίας αλλά με μια νέα μορφή στην προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου.* Με νέα στοιχεία και δεδομένα προς διερεύνηση, εφοδίασε η ψυχανάλυση και η εφαρμογή της, τις επιστήμες της ψυχολογίας και της ψυχιατρικής¹⁹⁵.

Σχόλιο [h33]: όχι υπογράμμιση βάλε πλάγια ή κάτι άλλο για έμφαση

Μέσω της ψυχανάλυσης, το αντικείμενο της διερεύνησης είναι η ψυχή, ο βαθύτερος κόσμος του ανθρώπου. Σταμάτησε η περιγραφή των ψυχικών φαινομένων και άρχισε η απόπειρα να εξηγηθεί οποιαδήποτε συμπεριφορά ήταν στο επίκεντρο, χωρίς να ενδιαφέρει ο χαρακτηρισμός της, ούτε η κατηγοριοποίηση ατόμων που έφεραν ίδιο ψυχικό συναισθηματικό φορτίο.

Αντίθετα, επιδιώχθηκε η κλινική εξέταση της δυναμικής ψυχικής εξέλιξης του εκάστοτε εγκληματία. Οι νευρώσεις και οι ψυχοπάθειες βρέθηκαν επίσης στο επίκεντρο της προσοχής και της μελέτης, *της ψυχανάλυσης* ως μεθόδου προσέγγισης και κατανόησης του δράστη¹⁹⁶.

Σχόλιο [h34]: η ψυχανάλυση δεν είναι επιστήμη , αλλά μέθοδος.

Στο πλαίσιο που χαράζει η ψυχανάλυση για να διερευνήσει την ανθρώπινη ψυχή και τον σχηματισμό μιας εγκληματικής προσωπικότητας, οι κοινωνικές παράμετροι ενδιαφέρουν μόνο όσο επιδρούν στο σχηματισμό της ανθρώπινης προσωπικότητας. Οι κοινωνικοί παράγοντες διέρχονται της ψυχικής διεργασίας που συντελείται σε κάθε άνθρωπο και η

¹⁹⁴ Goring C.B., *The English Convict*, 1913.

¹⁹⁵ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.64

¹⁹⁶ Ό.π., σ.σ.64 κ.ε.

σύνθεση μετουσιώνεται σε ανθρώπινη συμπεριφορά. Την ίδια επίδραση στον ψυχισμό του ανθρώπου έχουν και οι βιολογικοί παράγοντες.

Μία σωματική ατέλεια κάποιον μπορεί να τον κάνει ανασφαλής και επιθετικό, ενώ κάποια άλλη ανθρώπινη προσωπικότητα μπορεί να την πεισδώσει και να την ενδυναμώσει τόσο, ώστε να θωρακιστεί κοινωνικά και συναισθηματικά.

Από όλες τις κατηγορίες των ερευνών που διενεργήθηκαν, στην προσπάθεια να διερευνηθούν και να καθοριστούν επιστημονικά τα αίτια, που γεννούν ή συντελούν στον σχηματισμό μιας εγκληματικής προσωπικότητας, διαπιστώθηκε ότι η αιτία δεν είναι ούτε μία, ούτε μονόπλευρη. Η αιτία δεν ανήκει σε μία κατηγορία¹⁹⁷ μόνο, αλλά αποτελεί σύνθεση χαρακτηριστικών από όλες τις επιστήμες που προαναφέρθηκαν.

Σχόλιο [h35]: όχι αγωνία, κάτι άλλο γράψε

Ως ο πιο βασικός παράγοντας που καθορίζει τις ενέργειες του ατόμου κρίνεται ο ψυχολογικός, καθότι είναι η προσωπική σφραγίδα του καθενός μας, που χαρακτηρίζει τα βιώματά μας, κρίνει τις εμπειρίες μας, εσωτερικεύει κάθε εξωτερικό ερέθισμα και το μεταφράζει σε συναίσθημα και ψυχική αποτύπωση.

Ο ψυχισμός μας είναι η ερμηνεία μας για τον έξω κόσμο και ο τρόπος που αφουγκραζόμαστε τη ζωή. Ο ψυχισμός ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο η πραγματικότητα μας αγγίζει και μας επηρεάζει.

Σύμφωνα με τον Heuyer¹⁹⁸, οι ρίζες της παραφροσύνης εντοπίζονται σε αγχώδεις ψυχικές καταστάσεις και σε σοβαρά ψυχικά τραύματα που έχουν λησμονηθεί ή καταπιεστεί. Στον ψυχασθενή, αυτές οι ψυχικές καταστάσεις είναι διογκωμένες και παραμορφωμένες με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται ιδιαίτερα η ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό περιβάλλον.

Ενώ, ο κοινός εγκληματίας διακρίνει τον εαυτό του από το σύνολο λόγω διαφορετικού ηθικού κώδικα, ο ψυχασθενής δεν θέλει ουσιαστικά να χωριστεί από το σύνολο αλλά αναγκάζεται να διαχωριστεί, γιατί λόγω ψυχικού φορτίου έχει διαθλασμένη

¹⁹⁷ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ 66

¹⁹⁸ Heuyer, *Les troubles mentaux*, 1968

εικόνα του κόσμου που τον περιβάλλει. Με αποτέλεσμα να γίνεται επιθετικός λόγω άμυνας¹⁹⁹.

Κατά τον Heuyer, ως ψυχική ασθένεια, ορίζεται «η υπερβολή, η έξαψη των συναισθηματικών τάσεων που είναι παροδική ή μόνιμη. Αν και μπορεί να συναντηθεί σε έναν φυσιολογικό άνθρωπο αυτή η υπερβολή του συναισθήματος, παθολογικά αίτια παραμόρφωσαν τόσο αυτές τις συναισθηματικές τάσεις, που δεν μπορούν να συμβαδίσουν με το κοινωνικό περιβάλλον που βιώνει και μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το εν λόγω άτομο».

Η μέθοδος της ψυχανάλυσης συνετέλεσε στην διερεύνηση του ψυχισμού του εγκληματία και του μη εγκληματία²⁰⁰. Η ψυχολογία του βάθους²⁰¹ έχει τις ρίζες της στην ψυχανάλυση και ακολούθησε τον ίδιο δρόμο που χάραξε η ψυχανάλυση.

Η εγκληματική πράξη είναι μία σύνθεση βιολογικών παραγόντων που προϋπάρχουν και με την επιρροή της ψυχικής εξέλιξης του ανθρώπου, εντός κοινωνικών πλαισίων, που ευνοούν την παραβατική συμπεριφορά, μπορούν να μετουσιωθούν σε έγκλημα.

Ο βιολογικός παράγοντας, στην στροφή προς το έγκλημα, μπορεί να έχει επουσιώδη σημασία, ουσιώδη σημασία, ή μπορεί να εκλείπει εντελώς. Ο παράγοντας όμως που δεν μπορεί να απουσιάζει στην κρίσιμη στροφή, προς το πέραςμα στο έγκλημα, είναι ο ψυχισμός του ατόμου.

Σχόλιο [h36]: όχι επιστήμη είπαμε, μέθοδος

¹⁹⁹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., *Η μεταχείριση των ψυχικών ανωμάλων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα*, 1975, Αθήνα, σελ.68.

²⁰⁰ Leaute, *Criminology et science penitentiaire*, 1972, σελ.510.

²⁰¹ Τόσο η ψυχολογία του βάθους όσο και η αρχετυπική ψυχολογία συνδέονται με την αναλυτική ψυχολογία ως προς το γεγονός ότι χρησιμοποιούν το ίδιο μοντέλο του ασυνείδητου νου ως πηγή θεραπείας και εξατομίκευσης.

«Ο καλύτερος τρόπος για να σιγουρευτείς ότι εσύ είσαι ο γνωστικός, δεν είναι να κλείσεις μέσα το γείτονά σου».

Φ.Μ. Ντοστογιέφσκι

5.2 Foucault :Άσυλα στα δεσμά της κανονικότητας- Αντιψυχιατρικές απόψεις με το βλέμμα στο μέλλον

5.2.1 Foucault :Άσυλα στα δεσμά της κανονικότητας

Σε μια προσπάθεια ετών να προσδιοριστεί εννοιολογικά η ψυχική ανωμαλία ως εγκληματογόνος παράγοντας, η Ευρωπαϊκή Συμβουλευτική Επιτροπή²⁰² για την πρόληψη του εγκλήματος και τη μεταχείριση των εγκληματιών στην τέταρτη σύνοδό της, ως ψυχικά ανώμαλους όρισε τους παράφρονες, τους ψυχωτικούς, τους μειωμένης διανοητικής ικανότητας, τους ψυχοπαθείς, τους νευρωτικούς και όλους εκείνους που λόγω της πνευματικής διαταραχής τους δεν υπόκεινται σε ποινικές κυρώσεις αλλά σε ψυχιατρική παρακολούθηση.

Στην ελληνική αρχαιότητα ο Πλάτων²⁰³ θεωρούσε το έγκλημα ως αρρώστια της ψυχής. Η άρση του ακαταλόγιστου ίσχυε για τις ψυχικές ασθένειες, τα γηρατεία, την παιδική ηλικία, την κατάσταση ανάγκης και άμυνας. Από τον Πλάτωνα που αντιμετώπιζε την ποινή ως κάθαρση της ψυχής με θεραπευτική σκοπιμότητα και βελτιωτικό ρόλο του ήθους του παραβάτη, φτάνουμε στις πρώτες ψυχιατρικές δομές ασύλου στα τέλη του 18^{ου} και αρχές του 19^{ου} αιώνα, που δεν είχαν θεραπευτικό χαρακτήρα και η λειτουργία τους δεν βασιζόταν σε επιστημονικές μεθόδους.

²⁰² Giddens A., *Κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 2002, σελ. 253.

²⁰³ Φαρσεδάκης Ι., *Ιστορία της εγκληματολογικής σκέψης από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τόμος Α, σ.σ.57-88.

Ο Foucault χαρακτηριστικά αναφέρει ότι η δομή του ασύλου στην αρχική του μορφή ήταν σχεδόν νομική, ένα είδος διοικητικής εξουσίας που είχε δικαίωμα να εγκλείει τους φτωχούς, τους ανάπηρους, τους ασθενείς και τους ψυχικά νοσούντες. Στα ιδρύματα αυτά, ένα πλήθος ετερόκλητων στοιχείων στοιβάζεται και απομονώνεται αυστηρά. Ισχυρίζεται ότι εργατικότητα και αεργία χαράζανε μια διαχωριστική γραμμή που ήρθε να αντικαταστήσει την παλιά εκείνης της λέπρας, με το ίδρυμα να «...παίρνει τη θέση του λεπροκομείου μέσα στον γεωγραφικό χάρτη των ξορκισμένων τόπων καθώς και στα τοπία του κόσμου της ηθικής²⁰⁴ ...»

Κάποτε η έννοια της τρέλας, ήταν περιβεβλημένη μ' ένα μεταφυσικό μανδύα. Στις αρχαίες φυλές οι μάγοι ερμήνευαν την τρέλα ως θεϊκό σημάδι κι άλλοτε ως κατάληψη από μογθηρές δυνάμεις ή θεότητες: κάτι που απαιτούσε εξορκισμό. Οι αντιλήψεις αυτές δεν άλλαξαν ούτε και κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, όταν οποιοσδήποτε είχε κάποια ψυχική διαταραχή χαρακτηριζόταν αυτομάτως «δαιμονισμένος» και έρμαιο των «σατανικών δυνάμεων». Υπήρχαν όμως και σπάνιες περιπτώσεις που η τρέλα δεν θεωρούνταν κάτι το «δαιμονικό». Στις περισσότερες πάντως περιπτώσεις, οι τρελοί έπαιζαν το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου.

Οι εκκλησίες απαγόρευαν την συναναστροφή με τους τρελούς και όχι σπάνια οι τελευταίοι μαστιγώνονταν δημοσίως και διώχονταν από τις πόλεις. Η παραφροσύνη караδοκούσε, τρώμαζε και προκαλούσε ακόμα και μετά τον Μεσαίωνα. Ενώ στο Μεσαίωνα, η τρέλα κατατάσσονταν στις αμαρτίες, στην Αναγέννηση εγκαταλείπει το χώρο της μεταφυσικής και καθίσταται υπεύθυνη για ό,τι κακό συμβαίνει στον άνθρωπο. Δεν σχετίζεται πλέον με υποχθόνιες δυνάμεις αλλά με τις ανθρώπινες αδυναμίες, τα όνειρα και τις ανταπάτες.

²⁰⁴ Foucault M., *Η ιστορία της τρέλας*, μτφρ Αμπαζοπούλου Φ., ΕΚΔ. Ηριδανός, Αθήνα, σελ. 57.

Τον 16ο αιώνα η μη - λογική εμφανίζεται ως απειλή που συγγέει την υποκειμενικότητα με την αλήθεια και από τον 18ο αιώνα η τρέλα θα κατοικεί πλέον στα άσυλα, μαζί με τη φτώχεια, την αρρώστια και την αναπηρία. Τα ιδρύματα αυτά θα γίνουν ο «φυσικός χώρος» ύπαρξής της. Εκεί ακολουθείται η «θεραπεία» της ηθικής και της τιμωρίας, που «εξαγνίζει» τις ψυχές. Τα άσυλα ήταν απάνθρωπα καταχωνιαστήρια ταλαίπωρων ψυχών. Υπήρχε μάλιστα και μια συνήθεια από το Μεσαίωνα να επιδεικνύουν τους φρενοβλαβείς. Συχνά μάλιστα σε μερικά άσυλα έκοβαν και εισιτήριο κάθε Κυριακή δείχνοντας τους μανιακούς τους. Σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις ο περίπατος και το θέαμα των έγκλειστων τρελών ήταν μια πολύ συνηθισμένη κυριακάτικη «διασκέδαση».

Μόλις τον 19ο αιώνα, η τρέλα αναγνωρίζεται ως ιατρικό πρόβλημα. Μέχρι τότε θεωρούνταν περισσότερο ως «παλινδρόμηση στη ζωώδη κατάσταση» κι εκδήλωση της αχαλίνωτης φύσης του τρελού που φερόταν σαν ζώο. Ο 19^{ος} αιώνας, θα απαιτήσει τον εγκλεισμό των ψυχικά ασθενών στους ίδιους χώρους που στην κλασσική εποχή, περιορίζονταν οι εξαθλιωμένοι και οι άνεργοι. Σύμφωνα με τον Foucault, η βίαιη πράξη της εξορίας των ψυχικά ασθενών από την κοινωνική ζωή, η πράξη εγκλεισμού και αποκλεισμού τους δε σήμαινε ότι η κοινωνία αναγκάστηκε να απομονώσει τους «ξένους»²⁰⁵. Η επιστήμη ήρθε να αντιμετωπίσει την ψυχική ασθένεια με την εφαρμογή των θετικών επιστημών.

Σχόλιο [h37]: ψυχικά

Σχόλιο [h38]: ψυχικά

Τον 19^ο αιώνα, με τις εργατικές τάξεις να αντιπαρά τίθενται στο αστικό καθεστώς, παράλληλα με το σχεδιασμό των πόλεων ώστε να δυσχεραίνεται η οργάνωση μιας εξέγερσης και να διευκολύνεται η φυσική καταστολή, το ποινικό δίκαιο με τις φυλακές και η ψυχιατρική με τα άσυλα παρέμειναν «..οι ισχυρότεροι ενεργητικοί μηχανισμοί ελέγχου των επικίνδυνων συλλογικοτήτων»²⁰⁶. Η τρέλα ήταν μια απειλή για τον δυτικό άνθρωπο, που ζει σαν «ζώνων λόγον έχον». Η ενδεδειγμένη «θεραπεία» της ήταν το δάμασμα, που έπαιρνε

²⁰⁵ Foucault Μ., *Η ιστορία της τρέλας*, μτφρ Αμπαζοπούλου Φ., ΕΚΔ. Ηριδανός, Αθήνα, σελ. 66.

²⁰⁶ Λάζος Γ., *Ταξιστικές Θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις κατά τον 19^ο αιώνα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 142.

συχνά τη μορφή μαστιγώματος για να καθυποταχθεί η άγρια φύση του ανθρώπου. Τον 19ο αιώνα ο άνθρωπος άρχισε να αντιλαμβάνεται, πως η τρέλα ήταν κι αυτή μια φυσική διαδικασία που αφορούσε τη δυσλειτουργία της ανθρώπινης συνείδησης. Στα τέλη του 19ου αιώνα ο στόχος του εγκλεισμού των ψυχοπαθών στα άσυλα δεν ήταν μόνον η απομόνωση και ο σωφρονισμός. Αναπτύχθηκαν «μακροχρόνιες θεραπείες» όχι βέβαια της ψυχής, αλλά των νεύρων και της φαντασίας του ψυχοπαθούς, όπως το απότομο ξύπνημα τα μεσάνυχτα, τα σοκ, τα «αναζωογονητικά» κρύα ντους κ.ά.

Παράλληλα, ο εγκλεισμός έπρεπε μέσα από καθοδήγηση, καταπίεση και έλεγχο να καταφέρει να διορθώσει τα πάσχοντα άτομα. Μάλιστα, ο ψυχικά ασθενής εμφανιζόταν εναλλακτικά είτε ως αμαρτωλός που τιμωρείται, είτε ως έχων μια φύση ζώου που πρέπει να δαμαστεί. Γι', αυτό τους επικίνδυνους ψυχικά ασθενείς τους έδεναν με αλυσίδες και λουριά, ακινητοποιώντας τους συχνά για χρόνια²⁰⁷. Οι στερούμενοι ορθής λογικής άνθρωποι είναι αυτοί που εκτρέπονται τρόπον τινά από την κοινωνική νόρμα: ο συφιλιδικός, ο άθεος, ο ομοφυλόφιλος, ο παράφρων. Το παράλογο κρυβόταν προκειμένου να αποφευχθεί το σκάνδαλο, να προστατευθεί η τιμή της οικογένειας, να εμποδιστεί η μίμηση²⁰⁸.

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, άρχισε να κερδίζει έδαφος η αντίληψη ότι ο πληθυσμός αποτελούσε μέρος του «πλούτου των εθνών» και ότι ο εγκλεισμός με τις απώλειες εργατικής δύναμης που συνεπαγόταν, αποτελούσε οικονομικό έγκλημα και επίθεση εναντίον της ανθρωπότητας²⁰⁹. Οι τρόφιμοι από μη παραγωγικοί που ζούσαν σε βάρος της κοινωνίας εντάχθηκαν στην παραγωγική διαδικασία υπό καθεστώς υψηλού βαθμού εκμετάλλευσης. Όπως αναφέρει ο Foucault σε παραδόσεις του, στο Κολέγιο της Γαλλίας²¹⁰, με τα άσυλα υπήρχε το αποτέλεσμα της επινόησης των θετικών τεχνολογιών

²⁰⁷ Τσαλίκoglου Φ., *Ο μύθος του επικίνδυνου ψυχασθενή*, εκδ., Παπαζήση, Αθήνα, 1987, σελ.61.

²⁰⁸ Gutting G., "Foucault and the history of madness", *The Cambridge Companion to Foucault*, σελ.58.

²⁰⁹ Castel R., *The regulation of madness: the origins of incarceration in France*, σελ.56.

²¹⁰ Foucault M., "Οι μη κανονικοί", *Περιοδικό Φιλοσοφείν*, μτφρ

εξουσίας, δηλαδή τεχνικών που δεν μετέρχονται την απόρριψη και τον αποκλεισμό αλλά τον εγκλεισμό, την παρατήρηση, την γνώση και εν τέλει την παρέμβαση και την «κανονικοποίηση».

Σε αυτό το σημείο, συντελείται η καθοριστική μετατόπιση της Ψυχιατρικής, η οποία αρχίζει να λειτουργεί ως εξειδικευμένος κλάδος της δημόσιας υγιεινής. Συντελεί ένα ρόλο κοινωνικής πρόληψης, για την εξασφάλιση της ψυχικής υγείας του κοινωνικού σώματος. Για αυτό χρειάστηκε να ενεργοποιηθούν δύο προϋποθέσεις : η κωδικοποίηση της τρέλας αφενός ως ασθένειας και αφετέρου ως επικίνδυνης²¹¹. Ετσι, κατά τον 19^ο αιώνα, η έννοια της μονομανίας και του εκφυλισμού, ταξινομούνται νοσογραφικά. Το ίδιο συμβαίνει και με την σχιζοφρένεια κατά τον 20^ο αιώνα.

Η Ψυχιατρική επεμβαίνει στο κοινωνικό σώμα με σκοπό την «προστασία» του. Η εν λόγω επιστήμη εμπλέκεται στις εσωτερικές δυσχέρειες του ποινικού συστήματος. Όταν το Δίκαιο δεν μπορεί να εντοπίσει τα αίτια μιας ενέργειας, προσφεύγει στην ψυχιατρική γνώση ώστε να ασκήσει την τιμωρία ή να αποκτήσει το αιτιολογικό άλλοθι της τρέλας και να μην την ασκήσει²¹². Σύμφωνα με τον Foucault, κατά προέκταση, όλες οι σύγχρονες μορφές λογικής είναι βαθύτατα ηθικολογικές. Πάνω σε αυτές κτίζεται και το σύστημα ποινών.

Στις αρχές του 17ου αιώνα, στη δυτική Ευρώπη, ο φόβος της λέπρας παραμένει ισχυρός μέχρι και σήμερα, όπως το στίγμα του λεπρού. Εκείνο όμως που σίγουρα θ' αντέξει στο χρόνο περισσότερο απ' τη λέπρα ... είναι οι αξίες και οι εικόνες που έχουν συνδεθεί με το πρόσωπο του λεπρού.²¹³ Τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η ανακάλυψη του ενστίκτου αναδιατάσσει την προβληματική της τρέλας και το ένστικτο καταλαμβάνει τη θέση του

Σωτήρης Σιαμανδούρας, σελ. 669, Εστία, 2010.

²¹¹ Ο.π.

²¹² Ο.π.

²¹³ Foucault M., *Η ιστορία της τρέλας*, Αθήνα: Ηριδανός, 1964)σελ.13.

παραληρήματος και της παραφροσύνης, με την ανάδυση δύο μεγάλων και αντιτιθέμενων τεχνικών στα πλαίσια της ψυχιατρικής: την ευγονική και την ψυχανάλυση.

5.2.2 Αντιψυχιατρικές απόψεις με το βλέμμα στο μέλλον

Τον 20ο αιώνα, η τρέλα αναγνωρίστηκε ως ψυχική διαταραχή, ως ψυχοπάθεια που χρήζει ψυχοσωματικής αντιμετώπισης και θεραπείας. Έτσι η ψυχιατρική, με τα ηλεκτροσόκ και τα ψυχοφάρμακά της, ανέλαβε δράση. Παράλληλα εμφανίστηκε και η ψυχανάλυση, που προσπάθησε να βοηθήσει τις ελαφριές περιπτώσεις ψυχώσεων, ερμηνεύοντας τραυματικές εμπειρίες κι απελευθερώνοντας καταπιεσμένες φοβίες. Παρά τις όποιες ιατρικές προόδους απέχουμε ακόμη πολύ από το να γνωρίζουμε και να θεραπεύουμε τους πολύπλοκους μηχανισμούς της τρέλας, που συνεχίζει ν' αποτελεί ένα μεγάλο μυστήριο. Η ψυχιατρική, αν και εφοδιασμένη με εκατοντάδες ψυχοφάρμακα, έχει αποδειχθεί ανεπαρκής. Η γλώσσα της ψυχιατρικής δεν είναι παρά ένας μονόλογος της λογικής για την τρέλα. Δυσκολεύεται να ερμηνεύσει τις διαφορετικές καταστάσεις της συνείδησης.

Ο Όρος Αντιψυχιατρική, που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον David Cooper, συνήθως συνδέεται με τη θεωρητική και πρακτική δραστηριότητα της ομάδας Άγγλων ψυχιάτρων Ronald D. Laing, David Cooper και Aaron Esterson. Ο ίδιος ο Laing ποτέ δεν αποκάλεσε έτσι το αντικείμενο της έρευνας με το οποίο ασχολήθηκε και για το οποίο αγωνίστηκε σ' όλη τη ζωή του. Κι όμως ο Laing θεωρείται ο πρώτος άνθρωπος της Αντιψυχιατρικής.

Ο Ronald D. Laing γεννήθηκε το 1927 στη Γλασκόβη, όπου και το 1951 τελείωσε τις σπουδές στην Ιατρική. Φοιτητής ακόμη άρχισε να συγκεντρώνει τις πρώτες του ψυχιατρικές εμπειρίες στο ψυχιατρείο της Γλασκόβης. Το 1957 ο Laing πιάνει δουλειά στη κλινική

Tavistock και εκείνη την περίοδο μελετά τις Φροϋδικές και Νεοφροϋδικές έρευνες, που πραγματοποίησαν διάφοροι ψυχίατροι με υπαρξιακό-φαινομενολογικούς προσανατολισμούς L. Binswanger, E. Minkowski, M. Boss. Όσον αφορά στους φιλόσοφους, η προσοχή του στράφηκε στον Ζαν Πολ Σαρτρ. Στις αρχές του 1960 έγινε διευθυντής της ψυχιατρικής κλινικής Langham στο Λονδίνο, και παρέμεινε σ' αυτή τη θέση μέχρι το 1965.

Την ίδια περίοδο, μαζί με τον Cooper και τον Esterson, συμμετείχε σε μια μεγάλη έρευνα στα πλαίσια της οποίας, ασχολήθηκε με τις σχέσεις μέσα στις οικογένειες των σχιζοφρενών. Η περίοδος από το 1965-1970 απέκτησε το «στίγμα» της ίδρυσης και της λειτουργίας του Kingsley Hall, του πιο γνωστού αντιψυχιατρικού ιδρύματος στο οποίο ο Laing ήταν επικεφαλής. Το 1964 Ο Ronald D. Laing έγραψε και το πιο σημαντικό του βιβλίο με τίτλο The Politics of Experience. Σ' αυτό παρουσίασε τις πιο ριζοσπαστικές του ιδέες και έθιξε την αποκαλυπτική υπόσταση της σχιζοφρενικής εμπειρίας.

Όταν ο Laing μιλάει για την ψυχική ασθένεια μιλάει πάντα για ψύχωση και τον ψυχωτικό τύπο ασθένειας, και όταν μιλάει για ψύχωση εννοεί πάντα την σχιζοφρένεια.. Για να καταλάβουμε τις θέσεις της αντιψυχιατρικής θεωρίας πρέπει να δούμε λίγο την ψυχιατρική της σύγχρονης εποχής. Ο τρελός της εποχής μας συνεχίζει και κουβαλάει το στίγμα του ηθικά ακάθαρτου, του λιγότερο άξιου, κάποιου που αξίζει να είναι βγαλμένος από την κοινωνική ζωή. Στον τρελό πλέον δεν αποδίδεται σχέση με τις «σκοτεινές δυνάμεις του κόσμου», όπως συνέβαινε πριν την Αναγέννηση, με την «παράλογη» αλήθεια του ανθρώπου, και με την ποιητική υπόσταση της αλήθειας.

Η τρέλα απλοποιείται και πτωχεύει χωρίς να μπορεί να είναι αναγνωρισμένη από την θετικιστική ψυχιατρική επιστήμη εκτός αν δεν είναι απομακρυσμένη από το οπτικό πεδίο των «σωφρόνων» ανθρώπων στο μέρος όπου ανήκει, στο άσυλο. Όμως, αναρωτιούνται οι αντιψυχίατροι αν υπάρχει θέση στη ψυχιατρική για απολυτότητα, για θετικιστικό νου, για

ένα αναλυτικό ορθολογισμό. Με άλλα λόγια το ερώτημα είναι αν μπορεί η ψυχιατρική να είναι θετική επιστήμη²¹⁴ «natural science» και ανάλογα να μην υποτάσσεται στους κανόνες που ισχύουν στις θετικές επιστήμες.

Ο Foucault πίστευε ότι υπάρχει η επιβολή της κρατικής εξουσίας κανονικοποίησης μέσω μιας κοινωνικής και περιβαλλοντικής χειραγώγησης σε διάφορα πεδία, όπως το εργοστάσιο, το σχολείο, η φυλακή και το άσυλο²¹⁵. Μέρος αυτού του τεράστιου έργου ανέλαβε και η ψυχιατρική με την ηθική θεραπεία. Σύντομα πάντως, η ανθρώπινη μεταχείριση των εγκλείστων στα άσυλα, όπως και η ατομική θεραπευτική αγωγή, με βάση τις ιδιαιτερότητες του εκάστοτε ψυχικά ασθενή, υποχώρησαν σε σημασία, και σε μεγάλο βαθμό τυποποιήθηκαν σε νομιμοποιητικά ιδεώδη. Η λειτουργικότητα και ο περιορισμός των εξόδων, η πιο δυνατή λειτουργία με τα λιγότερα δυνατά έξοδα, έδωσαν το προβάδισμα στα άσυλα.

Ο άνθρωπος, αυτό το «ον στον κόσμο», είναι το μοναδικό αντικείμενο που ενδιαφέρει την ψυχιατρική, άρα στην ψυχιατρική δεν υπάρχει χώρος για θετικιστικό αλλά για διαλεκτικό νου. Για να δείξουν μέχρι ποιο βαθμό η ψυχιατρική πράξη είναι στην υπηρεσία του θετικιστικού νου, οι αντιψυχίατροι συνήθως θυμίζουν την «πραγματική φύση» αυτής της πράξης, την φύση της νοσογραφίας και της θεραπείας σε ένα ψυχιατρικό ίδρυμα: Η νοσογραφία υπερασπίζεται την θέση ότι ο άρρωστος έχει την αρρώστια σαν κάποιο εξωχρονικό επίθετο που κολλάει πάνω στο άτομό του, σαν κάτι δεδομένο.

Η αρρώστια ως ολικότητα καλύπτει την προσωπική ψυχολογική πραγματικότητα και ο άρρωστος εξαφανίζεται ‘‘πίσω’’ από την αρρώστια. Τα νοσογραφικά συμπτώματα και στοιχεία δεν είναι κάτι αυθεντικό αλλά είναι δεδομένα μίας γενικής παθολογικής εικόνας

²¹⁴ Laing, *The Politics of Experience and the bird of paradise*, Penguin Books, 1967

²¹⁵ Foucault, M. *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*, New York: Vintage Books, 1979.

πίσω από την οποία κάποιος άστοχα θα ψάξει για ένα προσωπικό σχέδιο, γνωρίζοντας ότι το κάθε άτομο έχει διαφορετικό τρόπο έκφρασης του προσωπικού πόνου.

Σύμφωνα με τον Hochmann, ο ψυχίατρος είναι εκείνος που, σύμφωνα με τις επιταγές της κοινωνίας, απομονώνει για δεύτερη φορά τον τρελό (πρώτη φορά το κάνουν οι συγγενείς) με το που τον τοποθετεί εκτός ύπαρξης, εκτός χρόνου.²¹⁶ Το ψυχιατρικό ίδρυμα, το άσυλο, κατά τη φύση της εσωτερικής του δομής –ηθικής και φυσικής– αποκαλύπτει ξεκάθαρα την ανάγκη να απομονώνει τον τρελό από την κοινωνία και να χωρίζει αυστηρά την τρέλα από την κοινωνία, το παθολογικό από το κοινωνικό. Στο βιβλίο του *The Divided Self* (Ο Διχασμένος Εαυτός) ο Laing δείχνει πως υπάρχει ένα φυσιολογικό πέρασμα από την υγιή σχιζοειδή μορφή ύπαρξης προς την ψυχωτική μορφή ύπαρξης του «όντος μέσα στο κόσμο».

Το χαμηλό επίπεδο της ασφάλειας κάνει το σχιζοειδές άτομο να νιώθει ότι απειλείται και από τις απλές καθημερινές καταστάσεις στη ζωή, έτσι ώστε να βρίσκεται σε μια μόνιμη προσπάθεια να προστατευτεί από έναν κόσμο «γεμάτο απειλές». Μια «υγιής μορφή σχιζοειδούς ύπαρξης», σύμφωνα με τον Laing, μετατρέπεται σε ψυχωτική, όταν το άτομο μέσα στην αυτοπροστασία και στην προσπάθεια του να οικοδομήσει τους φράχτες προς τον εξωτερικό κόσμο, φτάνει στο σημείο, να χάσει τη σχέση με άλλους ανθρώπους. Χάνει τη ζωτική επαφή με τον κόσμο και γίνεται το μοναδικό αντικείμενο του εαυτού του.

Για τον Laing η ψύχωση έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά: Πρώτον τη διαταραχή και την αποξένωση του ατόμου και δεύτερον ένα ατομικό στίγμα. Η γέννησή της και η διάρκεια της ψύχωσης έχουν να κάνουν αποκλειστικά με την προσωπική ύπαρξη. Οι οικογένειες των σχιζοφρενών είναι γεμάτες από αντιφάσεις αλλά είναι δύσκολο να ειπωθεί, ποια είναι τα

²¹⁶ J. Hochmann, *Pour Une Psychiatrie Communautaire*.

δεδομένα που δημιουργούν και διατηρούν αυτές τις αντιφάσεις. Η βασική όψη της αντίφασης σε οικογένεια του σχιζοφρενή είναι η λεγόμενη «παράλογη επικοινωνία» ή «διπλός δεσμός»²¹⁷.

Για τον Laing η σχιζοφρένεια ως κατάσταση είναι ανύπαρκτη. Ο χαρακτηρισμός όμως, είναι μια κοινωνική πράξη και αποτέλεσμα της κοινωνικής συνταγής που λογοκοπεί ένα σύνολο κοινωνικών ενεργειών, με τις οποίες ένας άνθρωπος ταξινομείται από άλλους, που έχουν «νομική έγκριση, ιατρική εξουσιοδότηση και ηθική υποχρέωση» να αναλάβουν κάτι τέτοιο. Και ταξινομείται ως «τρελός».

Ο Δρ. Στέβαν Βλάικοβιτς όταν προλόγισε το βιβλίο «Η Δυναμική του Ασυνείδητου» του Καρλ Γκούσταβ Γιουνγκ ανέφερε ότι η συνείδησή μας δεν επιτρέπει στα ασυνείδητα ορμέμφυτα την ελεύθερη πρόσβαση. Κάτω από την επίδραση των κοινωνικών παραγόντων η συνείδηση κρατιέται επιφανειακά υγιής αλλά παραμένει παγωμένη. Χωρίς τα ορμέμφυτα και η πιο συνειδητή τελειότητα υπολειτουργεί. Όπως συγκεκριμένα ανέφερε ο Δρ.Στέβαν Βλάικοβιτς,..." ο πιο ευφυής στοχαστής θα βρει την πηγή της δημιουργίας του στην τρέλα του, αν δεν την φοβάται".

Από την γέννησή τους οι άνθρωποι μαθαίνουμε να σκεφτόμαστε, να πράττουμε και να κρίνουμε τον εαυτό μας και τους γύρω μας σύμφωνα με τις γενικές κοινωνικές επιταγές μέσα στις οποίες γалуχούμαστε και αναπτυσσόμαστε ως προσωπικότητες. Μέσα σε αυτή την στολή του κομπορμισμού, που όλοι φοράμε λίγο ή πολύ, όροι όπως η «υγεία» και η «τρέλα» γίνονται αόριστοι και πολύσημοι.

Σχόλιο [h39]: Είναι δική σου σκέψη, αν όχι πρέπει να βάλεις σε παραπομπή.

5.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου

²¹⁷ Laing R.D, Esterson A., *Sanity, Madness and the Family*.

Η ηθική παραφροσύνη αποτέλεσε τη βάση, για την ψυχιατρική προσέγγιση της θεωρία της ψυχοπάθειας και είναι η μόνη έννοια που συνόδευσε τις προσπάθειες της ψυχιατρικής να ερμηνεύσει την εγκληματική συμπεριφορά του ψυχικώς νοσούντος από τα τέλη του 18^{ου} έως 21^{ου} αιώνα.

Συγκεκριμένα, μετά τα μισά του 19^{ου} αιώνα δυναμική εμφάνιση έκαναν οι Βιολογία και Εγκληματολογία. Η τελευταία αρχικά εμφανίστηκε στο πλαίσιο της ψυχιατρικής και του ποινικού δικαίου. Όσο η προσέγγιση, βάσει βιολογικών χαρακτηριστικών, έχανε έδαφος, τόσο η επιστημονική πλευρά της ψυχολογίας κέρδιζε έδαφος υιοθετώντας μία νέα μορφή στην προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου. Τις επιστήμες της Ψυχολογίας και της Ψυχιατρικής εφοδίασε θεωρητικά και πρακτικά η ψυχανάλυση και η εφαρμογή της.

Η ψυχανάλυση είχε ως αντικείμενο διερεύνησης την ψυχή που οδηγούσε και κατευθυνόταν σε μια συμπεριφορά χωρίς όμως να εξετάζεται ο χαρακτηρισμός της συμπεριφοράς ούτε η κατηγοριοποίηση των φορέων της. Αντίθετα, μέσω της ψυχανάλυσης επιδιώχθηκε η κλινική εξέταση της δυναμικής ψυχικής εξέλιξης του εκάστοτε εγκληματία. Διερευνώντας την ανθρώπινη ψυχή, προς τον σχηματισμό μιας εγκληματικής προσωπικότητας, οι κοινωνικές παράμετροι ενδιαφέρουν όσο επηρεάζουν την ψυχική διεργασία του ανθρώπου προς τη μετουσίωσή της σε μία συγκεκριμένη ανθρώπινη συμπεριφορά.

Η εγκληματική συμπεριφορά είναι μια σύνθεση βιολογικών χαρακτηριστικών που αναπτύσσονται και πλάθονται σε ένα κοινωνικό περιβάλλον, τα ερεθίσματα του οποίου μεταφράζονται από μια χοάνη ψυχική, που είναι ο ίδιος ο ψυχισμός του ανθρώπου, και κρίνεται ως ένας από τους καθοριστικότερους παράγοντες στην δημιουργία και εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.

Ο Πλάτων θεωρούσε το έγκλημα ως αρρώστια της ψυχής. Από την αρχαιότητα ως και το Μεσαίωνα η τρέλα ήταν συνώνυμο της κατάληψης του πάσχοντος από μοχθηρές δυνάμεις. Οι τρελοί έπαιζαν το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου και από τον 18^ο αιώνα, η τρέλα βρίσκει την κατοικία της στα άσυλα, με την φτώχεια, την αρρώστια και την αναπηρία.

Σχόλιο [h40]: ποιου?

Μόλις τον 19^ο αιώνα, η τρέλα αναγνωρίζεται ως ιατρικό πρόβλημα και η επιστήμη ήρθε να αντιμετωπίσει την ψυχική ασθένεια μέσω της εφαρμογής θετικών επιστημών. Η Ψυχιατρική με τα άσυλα αποτέλεσε ένα μηχανισμό ελέγχου των επικίνδυνων συλλογικοτήτων και την ίδια στιγμή η επιστήμη αυτή, αρχίζει να συντελεί ένα ρόλο κοινωνικής πρόληψης για ψυχική εξυγίανση του κοινωνικού σώματος. Τον 20^ο αιώνα η τρέλα αναγνωρίστηκε επίσημα ως ψυχική διαταραχή που χρήζει ψυχοσωματικής αντιμετώπισης και θεραπείας.

Θέμα εγείρει, η φύση αυτής της θεραπείας που θα επιλέξει να ακολουθήσει τελικά η Πολιτεία σε συγκεκριμένο ιστορικό χωροχρόνο. Ο Foucault αναφέρεται σε τακτικές κανονικοποίησης των παραφρόνων με τον εγκλεισμό τους σε άσυλα που πληρούν τις διοικητικές ανάγκες της κρατούσας τάξης κανόνων και αρχών χωρίς να υπάρχει σε αυτό το πλαίσιο πραγματική ανάγκη της Πολιτείας να θεραπεύσει τους νοσούντες με την επανένταξή τους υγιώς πλέον στο κοινωνικό σύνολο. Το κατά πόσο και ποιος είναι τρελός τελικά ελέγχεται από την Πολιτεία και κατά πόσο η τελευταία κρίνει ως αδήριτη την ανάγκη ελέγχου ή αντίθετα αδήριτη την ανάγκη θεραπείας των αδυνάμων διαφαίνεται από τα μέτρα αντιμετώπισης του παράφρονα με τα μέσα θεραπείας ή εξουδετέρωσης που χρησιμοποιεί στα ψυχικώς νοσούντα μέλη της.

Οι αντιψυχιατρικές εξάλλου απόψεις που εκτέθηκαν, θέτουν κάποιον προβληματισμό σχετικά με το αν η ανάπτυξη των θετικών επιστημών και η εφαρμογή τους στην ερμηνεία όλων των κοινωνικών φαινομένων, επέβαλε την ορθή γνώση και την πολιτική ως υποκείμενο διαχείρισης που επιβάλλει ένα καθεστώς κοινωνικού ελέγχου και πειθαρχίας. Ο

μηχανισμός της εξουσίας χρησιμοποιεί την γνώση για να παράγει μια αλήθεια που εξυπηρετεί το κατεστημένο και παράλληλα επιβάλλει την αλήθεια αυτή. Η κοινωνική οργάνωση αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου συστήματος που τελικά μπορεί να ασκεί εξουσία και έλεγχο όχι μόνο στο τί ορίζεται ως έγκλημα αλλά σε όλες τις μορφές ανθρώπινης συμπεριφοράς όπως στην σεξουαλικότητα και στην τρέλα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η θετικιστική Εγκληματολογία επιδιώκει την αναζήτηση αιτιατού παράγοντα (βιολογικού, ψυχολογικού, κοινωνικού) στην προσπάθεια **ερμηνείας** του εγκληματικού φαινομένου, θεωρώντας ότι τα κοινωνικά φαινόμενα μοιάζουν με τα φυσικά φαινόμενα και άρα ντετερμινιστικά μπορούν να ερμηνευτούν και να οδηγήσουν σε βεβαιότητες.

Σχόλιο [h41]: για την ερμηνεία εννοείς? ή κάτι άλλο θέλεις να πεις?

Παράγοντες εξωγενείς, κοινωνικοί, ψυχολογικοί καθορίζουν την προδιαγεγραμμένη εγκληματική προσωπικότητα. Αυτή η παράμετρος έρχεται σε διάσταση με τις θεωρίες τις κλασσικής σχολής, ο θεμέλιος λίθος της οποίας αναγνώριζε την ύπαρξη ελευθερίας της βούλησης στην ποινική μεταχείριση του εγκληματία. Το άτομο στο θετικιστικό πλαίσιο θεώρησης δε δρα ελεύθερα(η ελεύθερη βούληση εκλαμβάνεται ως μεταφυσική έννοια) άρα, δεν υπάρχει ατομική ευθύνη του δράστη. Αυτό καθιστά χωρίς νόημα μια ποινή που αποδοκιμάζει ηθικά τον δράστη προκειμένου να τον συνετίσει και να προλάβει πιθανή παραβατικότητα στο μέλλον (γενική και ειδική). Αντίθετα αναλαμβάνει πρωτοβουλία σοβαρή η Πολιτεία που καλείται να προστατεύσει το σύνολο από την επικινδυνότητα του παράφρονος εγκληματία αλλά και να επιχειρήσει να αναμορφώσει τον τελευταίο.

Η έννοια της παραφροσύνης, που διερευνήθηκε ως παράμετρος αιτιολογικής προσέγγισης του εγκληματία, **τον 19^ο αιώνα, προκειμένου να διερευνηθεί η εγκληματική συμπεριφορά, οδήγησε τις επιστήμες της εποχής στο να συνεργασθούν οδηγούμενες εν τέλει στην πολυπαραγοντική προσέγγιση του φαινομένου της εγκληματικότητας.**

Σχόλιο [h42]: άλλη λέξη και φτιάξε διατύπωση και σύνταξη

Ειδικά, οι Ιταλοί θετικιστές με τις θεωρίες που διατύπωσαν άνοιξαν τον δρόμο για μια ανθρωπιστικότερη σωφρονιστική και δικαστηριακή αντιμετώπισή του παράφρονα εγκληματία, φέρνοντας το δίκαιο ένα βήμα πιο κοντά στον άνθρωπο, στην υπηρεσία του, αφού η λύση δεν βρίσκεται ποτέ στον εξοβελισμό του προβλήματος αλλά στην αντιμετώπισή του όχι με εξουδετέρωση του δράστη αλλά με την προσήκουσα θεραπεία που προσαρμόζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του εκάστοτε δράστη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *American Psychiatric Association*, (1994). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.). Washington, DC: Author.
- Beccaria C., *Of Crimes and Punishments*, Indianapolis: Bobbs Merrill Co, 1963
- Boll Marcel, «*La personnalité humaine – Son analyse*», 1922
- Castel R., *The regulation of madness: the origins of incarceration in France*.
- Chevalier L., *Classes Laborieuses et Classes Dangereuses a Paris pendant la Première Moitié du XIXe Siècle*, Paris, Libraire Plon, 1958
- Cohen, I. B., *Revolution in Science*, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1985.
- Darwin Charles «*On the origin of Species by Means of Natural Selection*», 1859, (reprint: Random House, New York 1936).
- Delmas Achille «*La personnalité humaine – Son analyse*», 1922
- Dupre D., *Les perversions instinctives, sta Archives d'anthropologie criminelle*, 1912
- Ferri., *Sociologia Criminale*, 5^η έκδοση, 1929, τ.Ι.
- Foucault M., *Η ιστορία της τρέλας*, μτφρ Αμπαζοπούλου Φ., ΕΚΔ. Ηριδανός, Αθήνα
- Foucault M., «Οι μη κανονικοί», *Περιοδικό Φιλοσοφείν*, μτφρ
- Foucault, M. *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*, New York: Vintage Books, 1979.
- Gall., *Sur les fonctions du cerveau et sur celles de chacune de ses parties*, τ.Ι, 1825
- Garofalo, *Criminologie*, 5^η έκδοση, 1905.
- Giddens A., *Κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 2002.
- Goring C.B., *The English Convict*, 1913.
- Hall. A. R., *The Scientific Revolution, 1500-1800*, London: Longmans, 1976
- Heuyer, *Les troubles mentaux*, 1968
- J Hochmann, *Pour Une Psychiatrie Communautaire*.

- **James Cowles Prichard** (1837), *A Treatise on Insanity and Other Disorders Affecting the Mind*, Carey & Hart, Philadelphia
- Kragh H., *An Introduction to the Historiography of Science*, Cambridge: Cambridge University Press, 1987:39.
- Laing R.D, Esterson A., *Sanity, Madness and the Family*.
- Laing, *The Politics of Experience and the bird of paradise*, Penguin Books, 1967
- Leaute, *Criminology et science penitentiaire*, 1972.
- Lombroso C., *Ο εγκληματίας ανθρωπος, l' uomo, II*.
- Lombroso C., *Ο εγκληματίας ανθρωπος*, Μετάφραση Αλεξίου-Πρωταίου Ελλη, Εκδόσεις Ψίχαλου, 1975.
- Maudsley H., *La responsabilita nelle malattie mentali*, 2^η έκδοση, Milan, 1875.
- Maudsley H., *Le crime et la folie*, 4^η έκδοση, Felix Alcan, 1885.
- McDonald L., *The Sociology of Law and Order*, London, Faber, 1976.
- Michalowski R.J., *Order, Law and Crime: An introduction to Criminology*, Random House, New York, 1985 1985.
- Millon T., et al., «*Psychopathy: Antisocial, Criminal, and Violent Behavior*», New York, London, The Guilford press, 1998, έκδοση 2003,
- Pinatel J., *Le phenomene criminal*, Paris, 1987, Vo Crime.
- Pinel P., *A Treatise on Insanity*, μεταφραστής Sheffield D.D., τυπώθηκε από W. Todd για Messrs. Cadel και Davies, Strand, London, 1806, Ενότητα V.
- Prichard J.C., *A Treatise On Insanity and Other Disorders Affecting the Mind*, London: Sherwood, Gilbert, and Piper, 1835
- Radzinowicz L., *Ideology and Crime*, New York: Columbia University Press , 1966.
- Taylor I. et al., *The New Criminology*, London: Routledge and Kegan Paul, 1973.
- Jenkins P. “Varieties of Enlightenment Criminology: Beccaria, Godwin, de Sade”
- Vold G., *Theoretical Criminology*, Oxford University Press, 2nd edition, 1979.
- Werlinder H., *Psychopathy: A History of the Concepts*. Uppsala: Almqvist and Wiksell, 1978.
- Wickwar W.H., *Baron d'Holbach-A Prelude to the French Revolution*, New York, Kelley :A.M. (1935) (reprint).

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- *British Journal of Criminology: Delinquency and Deviant Social Behaviour*, Volume 24 No 1,(1984), σ.σ.114 κ.ε.
- Bynum W. F., 'Rationales for therapy in British psychiatry, 1780-1835', *Mad Houses, Mad-Doctors, and Madmen. The Social History of Psychiatry in the Victorian Era*, Scull A., Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981, σ.σ. 35-57.
- Bynum W.F., 'The anatomical method, natural theology, and the functions of the brain', *Isis*, Vol. 64, No. 4 (Dec.1973), σ.σ. 445-468.
- Cooter., R. 'Phrenology and British Alienists, ca. 1825-1845', at *Mad Houses, Mad-Doctors, and Madmen. The Social History of Psychiatry in the Victorian Era*, A. Scull, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981, σσ. 58-104.
- Gutting G., "Foucault and the history of madness", *The Cambridge Companion to Foucault*, σελ.58.
- Hoppit J., "Eighteenth-Century Political Arithmetic" *The Economic History Review*, Volume XLVIII Nos 1,2,3, AND 4(1995), σ.σ.528 κ.ε.
- Jenkins P., "Erewhon: A Manifesto of the Rehabilitative Ideal", *Journal of Criminal Justice*, 11,(1983a), σ.σ.35-46.
- Monachesi E., "Cesare Beccaria" in Mannheim H., *Pioneers in Criminology*, (1972) Montclair N.J. Patterson Smith, σελ.49.
- Overholser W., "Isaac Ray", in Hermann Mannheim(ed.), *Pioneers in Criminology*, Montclair, N.: Patterson Smith, 1972, σ.σ.186-188
- Rafter N.(ed), *The Origins of Criminology: A Reader*, Routledge 2009, σελ.54 κ.ε.
- Rafter N., «The Unrepentant Horse-slasher: Moral Insanity and the Origins of Criminological Thought», *Criminology* 42 (4), 2004d σελ.988.
- Rafter N., *Creating Born Criminals*, Paperback Press, University of Illinois Press (1998).
- *Revue de Science criminelle*, 1977, σ.σ. 285-318, 535-555
- Rimke H. and Hunt A., "From sinners to degenerates: the medicalization of morality in the 19th century" *History of the human sciences*, 15(1) σ.σ.79-80, 2002.

- Rush B., ‘The influence of physical causes upon the moral faculty’, *The Selected Writings of Benjamin Rush*, D. Runes (επιμ.), New York: Philosophical Library, 1974, σ.σ. 179 -220
- Scott P., “Henry Maudsley”, in Hermann Mannheim(ed), *Pioneers in Criminology*, Second Edition, Patterson Smith, 1972, σελ.212

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξιάδης Σ., Εγκληματολογία, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011.
- Αλεξιάδης Σ., Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1996.
- Ανδρουλάκης Ν., Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Θεωρία για το έγκλημα, Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2000.
- Αριστοτέλους, Πολιτικά, ΙΙΙ, 1280β 10 και Αριστοτέλους.
- Αριστοτέλους, Ηθικά Νικομάχεια, V, I, 13,1126β 17επ και VIII, 9,4.1160α.
- Βλάχου Β. Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19ο αιώνα. Η γένεση της Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βλάχου Β., Η εξέλιξη των εγκληματολογικών θεωριών για τη βία και την επιθετικότητα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., Η μεταχείρισις των ψυχικών ανωμάτων εγκληματιών-Ψυχικά ανωμαλίες και έγκλημα, 1975, Αθήνα.
- Δ.Κουρέτα”Αι ψυχώσεις εις την λογοτεχνίαν” (1930).
- Ηλιοπούλου Τ.Ε. «Το έγκλημα και η ποινή κατά την ανθρωπολογικήν σχολήν», Παρνασσός, Τεύχος ΙΓ, 1890.
- Κουρακης Ν., Ποινική Καταστολή, Τέταρτη Εκδοση, Εκδόσεις Α.Σάκκουλα, 2005.
- Λάζος Γ., Ταξιστικές Θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις κατά τον 19ο αιώνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.
- Πανούσης Γ., Φυσιognωμική, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1988.
- Σπινέλλη Κ.Δ., Εγκληματολογία Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Β’ Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2005.
- Τσαλίκoglου Φ., Ο μύθος του επικίνδυνου ψυχασθενή, εκδ., Παπαζήση, Αθήνα, 1987.

- Φαρσεδάκης Ι., Ιστορία της εγκληματολογικής σκέψης από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, τόμος Α.
- Φαρσεδάκης Ι., Στοιχεία Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.
- Χαιδου Α., Θετικιστική Εγκληματολογία Αιτιολογικές Προσεγγίσεις του Εγκληματικού Φαινομένου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ ΤΟΠΟΙ

- [www. Greek-language.gr](http://www.greek-language.gr)
- http://www.psixologikosfaros.gr/article_det.asp?artid=748
- <https://el.wikipedia.org>
- www.openeclass.panteion.gr